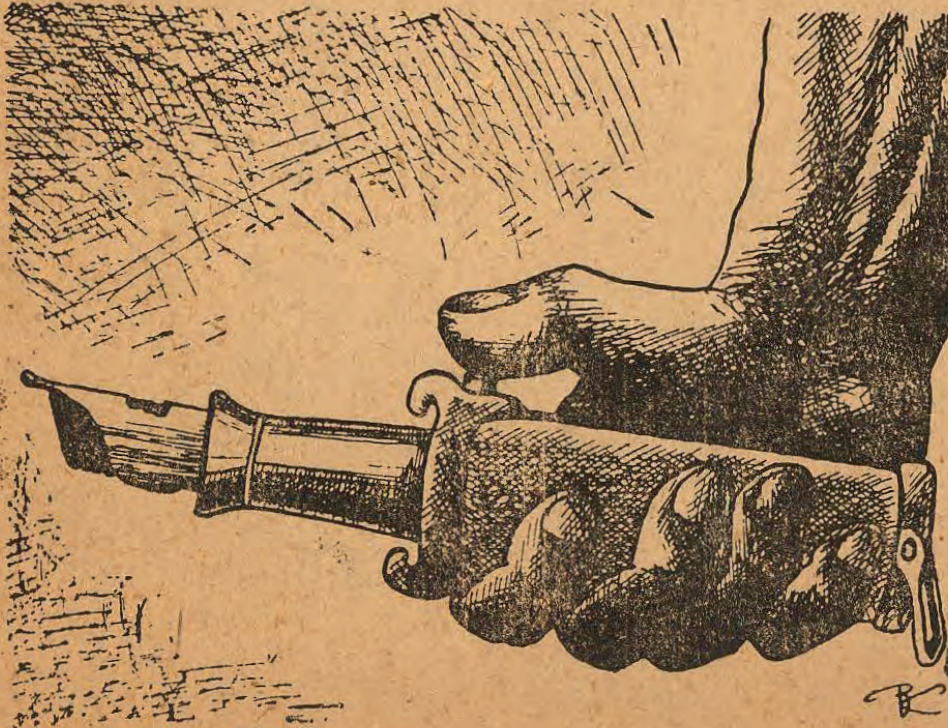
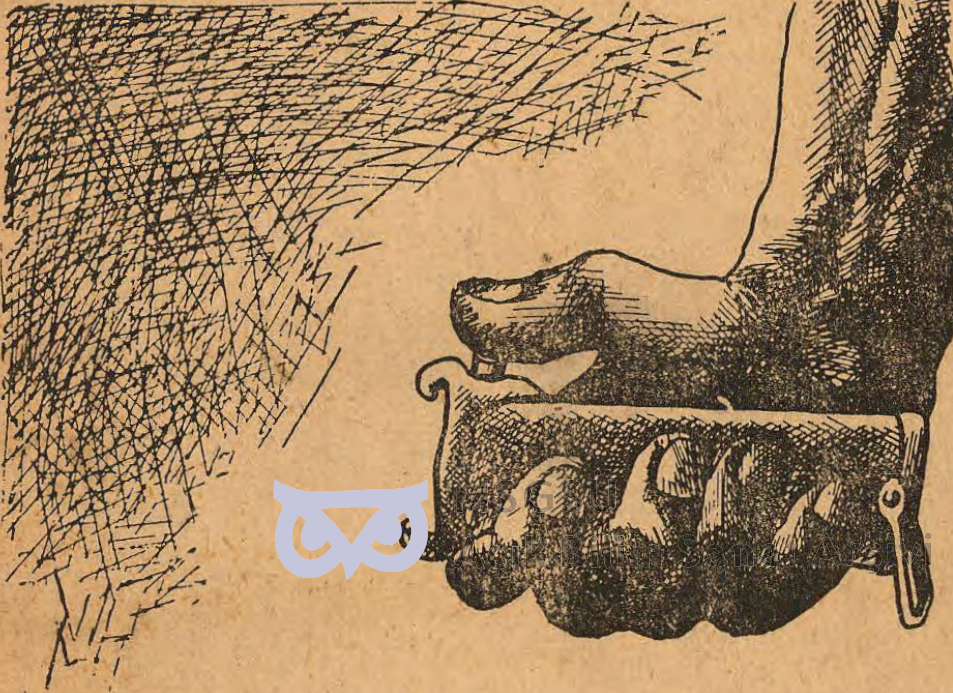


DEVRİMCİ KÜLTÜR VE SANATTA

DAYANIŞMA

DGSA ÖĞRENCİLERİNİN AYLIK DERGİSİ



1

KASIM 1978
FİYATI 25 LİRA

A. Beyhan 1978

DAYANIŞMA

AYLIK DEVRİMCI
KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ
CİLT 1 / SAYI 1
KASIM 1978

ÇIKARKEN 4

EĞİTİM ÜZERİNE 10 YMB Öğrenci Eğitim Komisyonu

RESİM BÖLÜMÜ EĞİTİM SORUNLARI TOPLU 46 YRB Öğrenci Temsilciliği
BAKIŞ

KENTSEL CANLANDIRMA 54 YMB Şehircilik Kürsüsü Öğrenci Çalışması

DAYANIŞMA

DGSA Öğrenci Temsilciliği Kitap Yayın Edebiyat
Kolu (K.Y.E.K.) Aylık Yayın Organı

Sahibi :

K.Y.E.K. Adına Engin Akcin

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :

Yılmaz Değer

Yazışma Adresi :

Kitap Yayın Edebiyat Kolu Dayanışma Dergisi
D.G.S.A. Fındıklı Mahallesi

İlan :

Arka Kapak : 3000 TL,

Ön ve Arka Kapak İci : 2000 TL,

Tam Sayfa : 1000 TL,

Yarım Sayfa : 600 TL, 4/1 Sayfa : 400 TL,

(6 aylık ilân ücretini peşin ödeyenlere % 10
tenzilat yapılır).

Dizgi - Baskı :

ELİF Matbaası

Abone Koşulları :

Altı Aylık 120 TL. — Yıllık 240 TL.

Kapak

3- Uluslararası Akşehir Nasrettin Hoca Şenliği
Karikatür Yarışması 2. Başarı Ödülü
KADIRBAYEV VL. (SSCB)



MSGSÜ

Açık Bilim Sanat Arşivi



MUHARREM ADNAN ÖZDEMİR
(1957 —)

1977 Aralık ayında, sabah okula gelirken, otobüs durağında Ülmer Salih arkadaşımızla birlikte, faşistler tarafından kaçınılarak uzun iş-kencelerden sonra kurşuna dizildi.

Kısacık yaşamını bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesine adayan Muharrem, KÖGEF (Kıbrıslı Öğrenci Gençlik Federasyonu)'nın yigit bir militanıydı...

ANISI MÜCADELEMİZİ AYDINLATIYOR.

ÇIKARKEN

Akademide kültür kolları, devrimci kültür mücadelesinin bir örgütlenme biçimi olarak kurulmuşlardır.

Neden böyle bir mücadeleye ve böyle bir örgütlenmeye gerek vardı?

Bizler hepimiz -bu toplumun insanları- daha dünyaya geldiğimiz andan beri hazır bulduğumuz, karşı karşıya kaldığımız belli bir kültürün içinde geliyoruz, yoğunluyor onunla şartlanıyoruz. Şu yada bu biçimde bu kültür bizi büyük ölçüde belirliyor.

Herhalde hiç kimse mevcut kültürün, mevcut toplum biçiminden bağımsız olduğunu iddia edemez. Demekki, biz var olan sistemin kültürü tarafından belirleniyoruz.

Emperyalist-kapitalist sistem ağı içinde, onun egemenliği altında olan ülkemizde, elbette kültür de bu sistem tarafından belirlenir. İşte bu nedenden dolayı, biz, doğduğumuz andan bu yana, emperyalist-kapitalist sistemin kültürü ile yoğunluyoruz.

O kadarki, lüccüklüğümüzde dinlediğimiz masallardan, öykülerden, okuduğumuz çizgi romanlardan, seyrettiğimiz filmlere, dinlediğimiz şarkılara, televizyon programlarına, dizi filmlerine kadar her şeyde, ilk öğretimden, yüksek öğrenimin sonuna kadar bütün eğitim basamaklarında bize sistemli olarak bu kültür verildiği, empoze edildiği gibi, aynı zamanda hayatın her alanında, bütün ilişkilerde ister istemez onun içindeyiz.

Yani bir yandan biz, içinde doğduğumuz bu sistemin hertürlü toplumsal ilişkisi, her türlü yapısı ve olgusu, her türlü yaşama ve davranış biçimi içinde ister istemez, kendiliğinden onun kültürü ile yoğunluyoruz -elbette bu oluşumda sil olduğumuz toplumsal sınıfın da etkisi var-; öte yandan sistem, bütün olanaklarını seferber ederek, resmi eğitim kurumlarından, her türlü eğitim, sanat, iletişim ve hatta eğlence aracına kadar bütün olanaklarıyla sistemli olarak kendi kültü-

rünü yayıyor, yerleştiriyor.

Ve işte biz bu sistemin kötülüklerini, olumsuzluklarını ve zorunlu çöküşünü görsek onu karşı mücadeleye başlasak, dünyayı değiştirmeye niyetlensek, bu sistemi yıkıp yerine yenisini kurmaya yönelsek ve bu yönde davranırsak da, bu sistemin kültürü ile yoğunlaşmış durumdayız. Yani bu çarpık toplumun, çarpık kültürü ile eğitilmiş, yetiştirilmiş, yoğunlaşmış ve bu nedenle, bir anlamda, çarpık insanlarıyız.

O zaman bize önemli bir görev düşüyor. Eğer dünyayı değiştirmeye gerçekten niyetliyse, eğer dünyanın zorunlu değişimine gerçekten ayak uydurmak istiyor ve yıkılması kaçınılmaz olan emperyalist-kapitalist sistemi yıkıp, yerine yeni, daha üstün bir toplum biçimi kurmak doğrultusunda davranıyorsak, önce kendimizi bu sistemin kültüründen kurtulmak, kendimizi ondan, onun hayat görüşünden ideolojisinden, felsefesinden, mantığından, değer yargılarından, ahlak anlayışından v.b. arındırmak zorundayız. Bununla da kalmayıp bu toplumun içinde onun kültürüne karşı mücadele etmek, bu kültüre alternatif doğurmak, var olan alternatifleri geliştirmek ve yaymak zorundayız.

«Hele bir bu sistemi yıkıp yenisini kuralım, kültürü sonra hallederiz» demek büyük yanıltır. Bu sistemi yıkıp yeni toplumsal sistem kuracak olan kitleler, büyük ölçüde bu sistemin kültüründen arınmış olmak, yeni sistemin kültürünün öğelerini taşımak zorundadırlar.

Görülüyorki kültür alanında verilen mücadele çok önemli.

Öte yandan öğrenci-gençlik hareketi, öğrenci-gencliğin somut sorunlarından ve özellikle de, sistemin eğitim kurumu ile olan çelişkilerinden ortaya çıkan bir harekettir. Sistemin bir kurumu ile çalışmak, kaçınılmaz olarak sistemin tümü ile çalışmayı getirir. Bu nedenle öğrenci-gençlik hareketi ken-

di gelişimi içerisinde, bunun bilincine varılması ile, giderek sistemin tümüne karşı bir hareket haline gelir, sistemi değiştirmeye yönelik devrimci hareketle bütünleşir. Ancak, öğrenci - gençlik hareketi yine de eğitim kurumları içinde gelişen, orada süren ve ilk bu kuruma karşı bir harekettir.

Eğitim kurumları ise, özellikle de yüksek öğrenim kurumları, başta da belirttiğimiz gibi, sistemin kültürünün yaratıldığı, geliştirildiği yayıldığı ve bu kültürü yayacak kişilerin yetiştirildiği temel alanlardır. İşte bu nedenle öğrenci - gençliğe, kültür alanında verilen mücadelede önemli görevler düşüyor. Çünkü bu kültüre karşı en etkin mücadele, elbette bizzat onun yaratıldığı, geliştirildiği, yayıldığı alanlardan, onu yaymak için yetiştirilmeye çalışılan kişilerce verilir. Alternatif kültürün buralarda oluşturulup, geliştirilip yayılması en etkili sonuçları verir. Böylece bu kurumlar, bu sistem içindeki özgül işlevlerini yerine getiremez hale gelirler.

Akademi de sözünü ettiğimiz eğitim kurumlarından biridir. Burada da sistemin kültürü ve ona bağlı sanat anlayışı oluşturulup yayılır. Bu nedenle, biz, Akademideki öğrenciler, bu burjuva eğitim, kültür ve sanat kurumu içinde, bu kültür ve ona bağlı sanata karşı mücadele etmek durumundayız. Örgütsüz mücadelenin başarıya ulaşamayacağı da göz önünde tutulursa, kültür kollarının kuruluşu nedeni ve işlevi anlaşılır.

Çeşitli kültür kolları bu geniş mücadele alanının, özgül parçalarını örgütlemektedirler; tiyatro, halk - bilimi, müzik, sinema - fotoğraf gibi, genel olarak kültür kapsamına giren, kendi içinde bir bütünlük oluşturan, özgül konuları kendilerine uğraş edinmişlerdir. Sağlıklı bir örgütlenme için gerekli olan da budur.

Ancak Kitap - Yayın - Edebiyat Kolu (K.Y.E.K.)'nin farklı bir konumu var. Uğraşı böyle özgül bir parçanın sınırları içinde kalmıyor. Örneğin salt edebiyatla sınırlı değil. Genel olarak kültürle ilgili başka bir takım işlevleri üstlenmek durumunda. Çünkü, tek tek özgül parçalara ayırarak, kültür olgusunun tümünü kapsamak mümkün değil. Yani, ne kadar çok özel uğraş alanı oluşturursak oluşturalım, bunların toplamından kültürün tümünü elde edemeyiz. Bir takım uğraşlar, bir ta-

kım konular dışarda kalır. Oysa biz bu konularda da mücadeleyi örgütlemek durumundayız. Bu nedenle özel uğraş alanları olarak ayrılabilir olan, özgül konuların dışında kalan, ama kültür kapsamı içine giren görevleri üstlenmek üzere, uğraşlarının genişliği yüzünden ismi de uzun olan Kitap - Yayın - Edebiyat Kolu kuruldu.

Bu kolun yayın faaliyeti ve «kitap» konusundaki görevleri ile diğer kolların çalışmalarını da bütünlemesi gerekiyor. Onların, konuları ile ilgili, kitap gereksinimlerini karşılamayı ve yapacağı yayın çalışmalarıyla da genel olarak tüm kolların yayın gereksinimini birlikte karşılamayı üstleniyor.

«Edebiyat» ile anlatılmak istenen ise her türlü yazındır. Yani yukarıda saydıklarımızla bunu bütünleştirince şöyle diyebiliriz : Bu kol (K.Y.E.K.) kültürün yazın faaliyeti içinde kalan tümünü uğraş ediniyor.

Bir yandan yazın hayatı ile ilgili devrimci kültür mücadelesini -Akademi içinde- sürdürürken, diğer yandan Akademideki devrimci kültür mücadelesinin yazın gereksinimlerini karşılamayı üstleniyor. Bu anlamda, bir yandan kültür alanında diğer kolların uğraş alanları dışında kalan konuları uğraş edinirken -tiyatro, müzik, halk bilimi, sinema fotoğraf ve spor dışında kültürle ilgili genel olarak yazın faaliyeti ve ona bağlı olarak kültür ve sanat konusunda kuramsal çalışma ve inceleme, araştırmalar kalıyor - diğer yandan da tüm kolların tek tek, ayrı ayrı yürütmelerinin sakınca doğuracağı, ortak ve genel bir takım işleri yürütüyor.

İşte bütün bunların ışığında, DGSA Öğrenci Temsilciliği Kitap - Yayın - Edebiyat Kolunun kuruluş amaçları içerisinde bir yayın organı çıkarma görevi de vardı.

İlk olarak 1976 Mayıs ayında «Dayanışma» adıyla bir dergi yayınlanması düşünüldü ve ilk sayısı çıktı. Ancak dergi çeşitli nedenlerle yayına devam edemedi. Bu nedenlerin başında o zamanki kol yönetim kurulunun, bir çok işlerliği aksatan heterojen yapısı geliyordu.

1977 döneminde dergi çıkarma yeniden gündeme geldiyse de, bir yandan Akademideki devrimci mücadelenin olumsuz, verimsiz, kısır ortamı ve buna bağlı olarak kol yö-

netim kurulunun homojen olmayan yapısı, diğer yandan da bir önceki başarısızlığın yol açtığı yılgınlığın etkisi ile bu işe girilemedi.

Bu dönemin yönetim kurulu ise kendi içinde daha tutarlı, homojen ve sağlıklı bir yapı gösteriyor. Homojen ; ama bu bir tek gurubun, bir tek görüşün elinde demek değil. Aksine, yönetim kurulu, kültür alanında verilen mücadelenin çok önemli ve genel gereksinimlerinin, her türlü gurup çıkarının üzerinde tutulması gerektiğine inanan, kolların belli bir görüşün doğrultusunda çalışan, o görüşün Akademideki kürsüsü haline gelen kurumlar olmaması gerektiğini savunan, öğrenci - gençlik hareketinin kültür alanında verilen devrimci mücadeledeki görevlerinin bilincinde ve sorumluluğunda, bu anlamda Akademideki mücadelenin olumsuz, verimsiz, kısır ortamını sağlıklı bir biçimde dönüştürmeye çalışan kişilerin elinde. Bizleri birleştiren temel noktalar yukarıda saydıklarımızdır, yoksa dünya ve ülke çapında yaptığımız genel tahliller, siyasi görüş ve çıkar birliği değil. Bu nedenle, bu yönetim kurulunun ne kendi içindeki kısır siyasi çıkar çekişmeleri içinde boğulmuş, ne de birtek görüşün propagandası için tekkesi haline gelip kendi içine kapanarak okul kitlelerinden soyutlanacak olumsuz bir yapısı var. Aksine; şunu söylemek abartma olmaz, kültür kollarının sağlıklı ve verimli çalışması için gerekli en olumlu yapıya sahip.

İşte bütün bunları göz önünde bulundurarak, biz, bu dönemin yönetim kurulu, bu önemli görevi (dergi çıkarma) yerine getirmeye karar verdik. Aslında, 3 yıl önce kurulmasına rağmen kolun yapısı, işleyişi ve faaliyeti henüz oturmuş değil. Sanırız diğer kollar için de aynı şey geçerli. Zaten bizim, yeni yönetim kurulu olarak esas amacımız yeniden kurucu bir yönetim kurulu görevi görerek, kolun yapısını, örgütlenmesini sağlam bir şekilde kurmak, oturtmak, kalıcı kılmak, onun işleyişini sağlamak, çalışır hale getirmektir.

İşte ilk sayısı elinizde olan bu derginin çıkması, bu çalışma içinde, K.Y.E.K.'nin önemli görevlerinden, temel amaçlarından biri olan, yayın organı çıkarma faaliyetinin örgütlenmesi, hayata geçirilmesidir.

NEDEN BİR DERGI GEREKLİ?

DGSA'da kültür kollarının, Akademide yaratılan, öğrenciye verilen ve yayılmaya çalışılan egemen (burjuva) kültür ve ideolojiye ve ona bağlı sanat anlayışına karşı öğrencinin mücadelesini yürütmek ve bunlara okul içinde alternatif doğurmaya çalışmak anlamına gelen «devrimci kültür mücadelesi» ni örgütlemek amacıyla kurulduğunu belirttik.

Ancak bizlerin elinde, buruvazinin kendi kültür, ideoloji ve sanatını geliştirip yaymak için seferber ettiği olanaklar, güçler yok. İçinde bulunduğumuz burjuva kültür ve eğitim kurumunun tüm olanakları -resmi olarak- burjuvazinin hizmetindedir.

Biz ise sürekli, bir yandan kendi olanaklarımızı zorlayarak, öte yandan Akademi içinde bize tanınabilecek olanaklardan sonuna kadar yararlanıp, sürekli bunların sınırlarını zorlayarak bir şeyler yapmaya, bir şeyler üretmeye çalışıyoruz. Evet, Akademinin olanaklarından, az da olsa, yararlanabiliyoruz. Ama bu bize parça parça, az az verilen olanakları koparabilmek, onlardan yararlanabilmek için zorlu bir mücadele veriyoruz. Bazan bu, günlük mücadelenin -Akademi yönetiminin bir takım olanakları koparabilme mücadelesinin- içine öyle batıyoruz, onun bürokratik, engelleyici, saksaklayıcı çarklarına öyle sıkışıyoruz ki, bunun dışındaki işlerimizi bir yana bırakmak zorunda kalıyor, kolların asıl mücadelesini sürdüremez hale geliyoruz. Çünkü bunları sürdürebilmemiz, olanakları elde etmemize bağlı. Yani bu mücadele eşit şartlar altında bir mücadele değil. Yeni DGSA yönetiminin bu konuda daha duyarlı ve olumlu davranmasını dileriz.

Ancak biz kendimizi yönetimin (son tahlilde burjuvazinin) bize vereceği olanaklarla sınırlayamayız. Kendi güçlerimizi birleştirerek olanaklarımızı geliştirmek zorundayız.

Egemen kültür, ideoloji ve sanata karşı verilen mücadelede ve buna bir alternatif doğurma çabasında en önemli sorun karşı görüşleri yayabilmektir. En azından Akademi içerisinde eleştirel ve alternatif görüşlerimizi yayabilmek zorundayız. Bunun için en önemli silah -duvar panolarının, afişlerin ya da seminer, toplantı, açık oturum v.b.'nin ya-

nında- bir yayın organıdır.

Öğrencinin görüşlerinin toparlanmasında, iletişimin ve kitle bağlarının sağlanmasında ve en önemlisi alternatif bakış açısının, ideolojinin yayılmasında, alternatif kültürün yaratılmasında bu bir zorunluluktur.

Bu en önemli ve belirleyici olarak kültür ve ideoloji alanında verilen mücadelenin yanında, akademik - demokratik ve ekonomik mücadelenin de iletişim ve haberleşmesi, kitle bağlarının kurulması, gerekli kamu oyunun yaratılması açısından da bir zorunluluktur.

Aynı zamanda, öğrenci kitlesine olduğu kadar yönetime ve öğretilere de görüş ve düşüncelerimizin duyurulabilmesi için bir zorunluluktur.

Bu nedenle her okul biriminde bir öğrenci yayın organı (dergi veya gazete, en azından bülten) çıkarmak çok önemil bir görevdir. İşte biz bu önemli görevi Akademi somutunda hayata geçireye çalışıyoruz.

DERGİNİN İŞLEVİ VE İÇERİĞİ NE OLMALI?

Derginin gerekirliğini açıkmark işlevine de az çok değindik. Bütün işığında amaç :

- Genelde dünyada ve Türkiyede, özelde Akademide yaratılan kültür, ideoloji ve sanatta eleştirel bakış ve görüşlerimizi yaymak.

- Alternatif önerileri tartışmak, oluşturmak ve yaymak.

- En geniş kitleyi bu alandaki mücadeleye çekmek, eğitmek, yönlendirmek, bu alandaki mücadelenin iletişim ve haberleşmesini sağlamak.

- Yani genel olarak, şimdiki ve bundan önceki bütün eğitim basamaklarında ve hayatın her alanında bizlere verilen, empoze edilen, kafamıza doldurulan burjuva kültürüne ideolojisine, dünya görüşüne, mantığına, felsefesine (özelde sanatına) karşı mücadele etmek; bunların kafalarda yarattığı şartlanmışlıkları, yanılsamaları silmek; doğru ve çağdaş bakış açısını, düşünce yöntemini ve buna bağlı olarak da kültür ve ideolojiyi yerleştirmeye çalışmak; bu yolla «bilim, teknik ve sanatın kapitalist toplum tarafından zapt-

dilerek bir sömürü ve baskı aracına» indirgenmesine karşı mücadele etmek.

- Bu perspektif içinde kendi özgül meslek konumuzda (mimarlık, resim, heykel dekoratif sanatlar v.b.) doğru ve bilimsel bakış açısından araştırma ve incelemeleri yürütmek, mesleki formasyonumuz doğrultusundaki eğitimimizde edilgenlikten kurtularak etken unsurlar olmak.

- Öğrencilerin inceleme-araştırma, resim, fotoğraf, karikatür, afiş, proje v.b. çalışmalarını, şiir, öykü, yazı v.b... eserlerini yayınlamak.

- Genel olarak eğitim ve giderek Akademide eğitim konusunda eleştirel görüşlerimizi yaymak, bu konulardaki alternatif önerilerimizi tartışmak, öğrenci kitlesine, yöneticilere ve eğiticilere sunmak.

- Akademik - demokratik - ekonomik mücadelenin haberleşme ve iletişimini sağlamak. En ufak birimlerin (gideek tek tek öğrencilerin) sorunlarını ve bu alanda verdikleri mücadeleleri DGSA kamu oyuna duyurmak, öte yandan genel sorunları ve bu doğrultuda verilen mücadeleyi tek tek her bireyin bilgisine sunmak.

- Dünyada, Türkiyede ve Akademideki kültür olayları konusundaki haberleşmeyi sağlamak. (Tiyatro, sinema konser, sergi v.b.)

- Yukarıda saydığımız bütün konulardaki görüşleri, düşünceleri, haberleri Akademi yönetimine, öğretim üye ve görevlilerine, tüm çalışanlarına iletebilmek, onları bütün bunlardan haberdar ederken, buralarda kamu oyu yaratmak ve ilerici unsurları yanımıza çekmek.

- Akademi yöneticilerinin, öğretim üye ve görevlilerinin (Profesörler, doçentler, asistanlar... v.b.) ve çalışanların görüş ve düşüncelerini almak, yayınlamak, tartışma ve diyaloglar oluşturmaya çalışmak.

- Özellikle çalışanların (müstahdem, ücretli personel ve memurların), asistan, doçent ve profesörlerin, kürsü ve bölümlerin sorunlarına eğilmek, bunları DGSA kamu oyna duyurmak.

DERGİNİN İŞLEYİŞİ NASIL OLMALI?

a) Derginin yazı kurulunu Kitap - Yayın - Edebiyat Kolu yönetim kurulu oluşturur.

b) Dergiye herkes —Akademi öğrencisi, öğretim- üyesi, çalışanı ya da Akademi dışından— yayınlanmak üzere yazı, şiir, karikatür, resim, fotoğraf v.b. gönderebilir.

c) Bunlardan yayınlanacak olanları, yazı kurulu —K.Y.E.K. Yönetim Kurulu— saptar.

d) Dergiye diğer kollar, kooperatif ya da temsilcilik kurumları adına yazı yönderilirse, yazı kurulunun onayına gerek kalmadan bu kurumlar adına yayımlanır.

e) Bunun dışında yazılar kişilerin imzası ile yollanmalıdır. Eğer yazı bir dernek, kuruluş ya da gurup adına yollanıyorsa bu dernek, kuruluş ya da görüş adına kimin yazdığı belirtilmelidir.

f) Yayımlanacak eserler karşılığı ücret ödenmez.

g) Yayımlanacak yazılar :

● Kültür ve sanat

● Eğitim

● Öğrenci gençlik hareketi ve öğrenci gençliğin mücadelesi (genelde ve özeldir Akademi.)

● Akademik - demokratik - ekonomik sorunlar ve mücadele

● Mesleki konular

çerçevesinde olacaktır.

h) Bu çerçevede çeşitli görüşten kişilerin yazı yazmasına ve sağlıklı bir tartışma ortamının doğmasına çalışılacaktır.

DERGİ KONUSUNDA HEPİMİZE DÜŞEN GÖREVLER :

Derginin önemini daha önce belirtmiştik. Bu dergi Akademi öğrencilerinin dergisidir, bunu yaşatmak hepimizin görevidir. Bir derginin yaşayabilmesi üç temel koşula bağlıdır :

● Mali olanak

● Okuyucu

● Yayımlanacak yazı ve eser potansiyeli
Bu üç koşulu sağlamak için elbirliği yap-

malıyız. Dergiyi mali olarak desteklemeli, para yardımı yapmalı, ilan ve reklâm verebilecek tanidiklarımız varsa bildirmeliyiz.

Dergiyi satın almalı, abone olmalı, başkalarının da satın almasını abone olmasını sağlamalıyız. Bu bir yandan mali olanak açısından, öte yandan da —asıl önemlisi— derginin işlevini görmesi açısından önemli. Okuyucusuz dergi işlevini göremez!

Ve en önemlisi görüşlerimizi, çeşitli konularda inceleme ve araştırmalarımızı yazarak, yada, karikatür, resim, fotoğraf şiir öykü v.b. çalışmalarımızı dergiye yollayarak onu sürekli beslemeliyiz. Unutmayalımki bu kaynak kurudumu yayınlayacak kayda değer pek bir şey kalmadımı, okuyucusu ve mali olanakları yerinde olsa da bir dergi ölür.

Her birimden birim temsilcileri ya da tek tek öğrenciler sorunlarını, verdikleri mücadeleyi yazıp dergiye yollamalıdır. Bunlar genel akademik - demokratik - ekonomik sorunlar olabileceği gibi kürsülerle, ya da tek tek öğretim üyeleri ile doğan çelişkiler burardan gelen olumsuz davranışlar olabilir. Bütün bunlardan DGSA kamu oyu bilgi sahibi olmalıdır.

Aynı şekilde Akademi çalışanlarından ve öğretim üyelerinden de sorunları ile ilgili açıklamaları bekliyoruz.

Ayrıca öğretim üyelerimizden görüşlerini, düşüncelerini yazıp bize yollamalarını da bekliyoruz. Bu öğrenci, öğretim üyesi arasında iyi bir diyalogun kurulmasına yardımcı olacaktır.

Bu dergiyi yaşatabilir, canlı, kailci, gelecekselleşmiş bir öğrenci dergisi haline getirebilirsek büyük başarı elde etmiş olacağız.

Derginin bu ilk sayısında, 1976 yılından bu yana Y.M.B. Öğrenci Eğitim Komisyonu tarafından sürdürülen ve sonunda bir eğitim raporu haline getirilmeye çalışılan, en genelinden, özele —Genel olarak eğitimden, DGSA'da mimarlık eğitime ve somut önerilere kadar— geniş kapsamlı araştırma çalışmasının tümünü yayınlamayı düşünüyorduk. Ancak, çalışmanın tümü, dergi yayına hazırlandığı sırada, yayınlanabilecek şekilde tamamlanamadığı için, yalnızca tamamlanan kısmını, genel olarak eğitimi inceleyen kısmını yayınlıyoruz. Diğer bölümleri 2. sayıda yayınlamaya çalışacağız.

Çalışmanın bu kısmı bu konuda yapılmış bir çok, yerli ve yabancı araştırma, rapor, kitap, yazı v.b. incelenerek hazırlandı. Daha sonra geliştirilebilecek olan bu çalışma, şimdilik, bu kaynaklardan sistematik bir derleme biçiminde; ayrıca çalışmayı sürdürenlerin görüşleri ve yorumları da bu derlemeyi bütünleyici olarak yer alıyor. Bunun yanında, doğrudan çalışmayı yürütenlerin ürünü olan bölümler de var. Bu nedenle daha çok derleme niteliği olan bu çalışmada, alıntılarının çok olacağı ve geniş yer tutacağı açıktır. Okuma gücünü doğurmaması için alıntılarının tek tek tümü kaynak gösterilerek ve tırnak içine alınarak belirtilmemiş, çalışmanın sonuna yararlanılan kaynaklar sıralanmıştır. Böyle bir tavır, bir öğrenci araştırma çalışması olan, bu çalışmada büyük bir mahzur oluşturmaz sanırız.

Ayrıca YRB öğrenci temsilciliğinin Resim Bölümü sorunlarına ve bunlara getirilen çözüm önerilerine ilişkin bir çalışmasını yayınlı-

yoruz. Daha sonraki sayılarda diğer bölümlerin sorunlarına ilişkin çalışmaları da yayınlıyacağız.

Bu sayıda yayınlanan diğer bir yazı, bir öğrenci çalışması. DGSA YMB Şehircilik kürsüsü —diğer kürsülere örnek olabilecek bir şekilde— uygulama saatlerinde oluşturulan öğrenci guruplarına araştırma - inceleme çalışmaları yaptırmakta. Yayınladığımız çalışma da bu uygulamalardan biri. Konusu «Kentsel Canlandırma». Kentlerin, kentleşmenin sorunlarını ve özellikle bunların «moral ortam» ile ilgili olalarını ele alıyor. Hepimizin sürekli içinde olduğumuz sorunlar söz konusu olduğundan ilginizi çekeceğini umuyoruz. Daha sonraki sayılarda —diğer öğrenci çalışmalarıyla beraber— Şehircilik uygulama çalışmalarından diğer bazılarını da yayınlamayı düşünüyoruz.

DAYANIŞMA



MSGSÜ

Açık Bilim Sanat Arşivi

EĞİTİM ÜZERİNE

Y.M.B. Öğrenci Eğitim komisyonu çalışması

PROGRAM :

- SUNUŞ
- GİRİŞ

I — SORUNUN SAPTANMASI

- I—a) EĞİTİM SİSTEMİ - MİMARLIK EĞİTİMİ
- I—b) TÜRKİYEDE EĞİTİMİN GENEL TABLOSU
- I—c) ORTAYA ATILAN ÇEŞİTLİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
- I—d) SORUNA BİLİMSEL YAKLAŞIM - BAĞIMLI DEĞİŞKEN OLARAK EĞİTİM SİSTEMİ

II — TEORİK ÇERÇEVE - EĞİTİM OLGUSUNUN GENEL KURAMSAL İRDELENMESİ

- II—a) EĞİTİM NEDİR? — TOPLUMSAL YAPILANMA İÇİNDEKİ YERİ
- II—b) EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ VE ALDIĞI BİÇİMLER

- Eğitimin doğuşu
- Köleci toplum
- Feodal toplum

II—c) KAPİTALİST TOPLUM VE EĞİTİM

- Kapitalist ulus ve kültür
- Emperyalizm ve eğitim
- Kapitalist devlet-kültür ve eğitim

II—d) SOSYALİZM VE EĞİTİM

- Sosyalist toplumda kültür
- Sosyalist toplumda eğitim

II—e) SINIF MÜCADELESİNİN KÜLTÜR VE EĞİTİME YANSIMASI

- İşçi sınıfının bilimsel dünya görüşü
- Bilgi teorisi

III — ÜLKEMİZDE EĞİTİM

- III—a) Türkiyede eğitim felsefesi ve oluşumu
- III—b) Türkiyede yüksek öğrenimin bugünkü durumu

IV — EĞİTİM KONUSUNDAKİ TALEPLERİMİZ VE HEDEFLERİMİZ NE OLMALI? — NASIL BİR EĞİTİM?

IV—a) Demokratik eğitim

- Demokratik eğitim kavramının tanımı ve açılımı
- Özet ve sonuç
- Bugün için yapılması gerekenler

IV — b) Eğitim üretim bağı

- Eğitim sürecinde teori pratik bütünlüğü
- Üretim alanı ile eğitim alanı arasındaki karşılıklı etkileşimin ve ilişki kanallarının açılması organik bağların kurulması

- Toplumsal üretimin gerekleri ile eğitimin uyumu

IV—c) Eğitimin içeriği

IV—d) Eğitimin maddi koşulları

IV—e) Sonuç ve öğrenci gençliğin eğitime ilişkin genel talepleri

S U N U Ş

Son yıllarda, ülkemizde tüm eğitim sisteme, özellikle yüksek öğretime yön verme, değiştirme çabaları hız kazanmıştır.

Ekonomik yapı ve ona bağlı olarak hakim üretim biçimi, bütün üst yapı kurumları ile birlikte eğitimin de öz ve biçim açısından ana belirleyicisidir. Ülkemiz ekonomisi, gelişmesi dışa bağımlı, teknoloji ithal eden, sanayiide montaja yönelen bir yapıya sahiptir.

Böyle bir ekonomik yapının yaratıcı ve üretici nitelikte insan gücüne gereksinme duymayacağı açıktır. Eğitimde kullanılan bilgiler ve yöntem «yapmak» istediğimiz insan türüne uymak zorundadır. Bu koşullar altında, eğitim düzeni giderek artan bir biçimde, kitleleri tüketici olarak yıllarca oyalayan ve sonuçta onları birer diplomalı işsiz olarak porsa gibi dışarı fırlatan bir nesle dönüşmüştür. Yukarıda sıraladığımız sorunların ışığında, ülkemizde eğitimin, buna bağlı olarak DGS A'da ve YMB'de eğitimin «nasıl» olduğunun ve olması gerektiğinin araştırılması üzerine 1976 yılında öğrenci eğitim komisyonları kurularak başlatılan çalışmada belli bir olgunluk noktasına gelmiş bulunuyoruz. Yapılan çalışma, eğitim sorunu, ülkenin toplumsal, ekonomik, teknolojik yapısından ayrı düşünülemediği ve gerçek anlamda çözümün ancak bütün bunlarla birlikte olacağından, nihai bir iddia taşımamaktadır.

Fakat; burjuva toplumu içinde sınıfsız topluma ulaşmak için verilen mücadelenin burjuva toplumunun bütün kurumlarına, bütün işleyişlerine ve onun insanı sınırlayan her türlü yapısına karşı olacağı açıktır.

«DEMOKRATİK ÜNİVERSİTE» kavramında ifadesini bulan öğrenci gençliğin mücadelesi, esas olarak; eğitim kurumlarında bur-

juvazinin sistemleştirdiği ideolojisine, teori - pratik kopukluğuna, üretimden kopuk, halkın çıkarlarına ters eğitim politikasına, bilim ve sanatı burjuvazinin tekelinde tutan anlayışa, öğrencileri eğitim kurumlarında etken ve belirleyici kabul etmeyip, yönetimde söz hakkı tanımayan uygulamaya karşı bir mücadele bütünüdür. Son tahlilde işçi sınıfının politik yoluyla cakişan mücadelemiz, «iğneyle kuyu kazmak» gibi güç ama kararlı bir şekilde; burjuva toplumu içinde hedeflenen topluma özgü ilişkiler, yapılar, işleyişler yeşerterek, onları yayıp geliştirerek, bulurduğumuz yerde etken olmaya çalışarak, var olan düzenin işleyişinde gedikler açıp, yeni mevziler kazanarak, bunları geleceğin toplumuna özgü eylem ve işleyişlerle doldurmaya çalışarak yükselecektir.

Böyle bir kabulle, burjuva anlamda politik olan alan dışında sürdürülen çalışmaları küçümsemeden, burjuva toplumunun ve ideolojisinin karşısına «bütün» bir toplum alternatifi çıkartmak, var olan düzenin her köşesinde çaba harcayarak «onların» olan her şeyin karşısına «halkın ve halk yararına» olan şeyleri ortaya koymak sosyalistlerin görevidir.

Bu anlamda eğitim ve meslek sorunlarımızı yaklaştırmak, pratik yaralarının ötesinde gençliğin sorunlarına sahip çıkması, edilgen, robot meslek adamları olmaktan kurtulup, kim için, ne için üretim yapacağını öğrenerek, nasıl tavır alması gerektiğini kavraması demektir.

Eğitimin demokratikleşmesine katkı amaçlı yapılan bu çalışmaya başlangıcından bu yana görev alıp katılan tüm arkadaşlarımıza, çalışmalara özen ve disiplinleriyle büyük katkılarda bulunan Mehmet Akol ve Pertev Dural arkadaşlara teşekkürlerimizi sunarız.

DGSA YMB ÖĞRENCİ TEMSİLCİLİĞİ

G i R i Ő

1968'den bu yana DGSA'da verilen akademik-demokratik m¼cadeleden, sorunların saptanması, kavranması, çözüm yolları araştırılması anlamında elde edilen bilgi birikimleriyle, süren ve sürecek olan bu mücadele-mizin daha da somutlaşmasına katkıda bulunmak amacıyla «EĞİTİM» konulu bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma; Şu an Akademide yaşadığımız eğitim sorunlarına ve geneldeki eğitim sorunlarına yaklaşırken, göz önünde bulundurmamız gereken ilke ve unsurları ele almaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların hayata gecirilmesi elbette bir anda olmayacaktır ama elde edilen bilgi ve deneyim birikimlerinin gelecekteki öğrenci arkadaşlarımıza aktarılması, öne çıkan sorun ve çelişkilerin «Amerika yeniden keşfedilmeden» kavranıp, somut önerilerin geliştirilmesine kesinlikle yararı olacağı inandırıcıdır.

Eğitimin genelinde, öğretmenler, bunların ardındaki ülke gerçeklerini görerek bilimsel çözüm önerilerimizi oluşturma ve geliştirme mücadelemizi kesintisiz olarak «bayrak yarışı» örneği gibi sürdürmemiz gerekir. Bu köklü araştırma çalışmaları öğrencilerin etkin bir şekilde katıldıkları, öğretim üyeleri, asistanlar ve konuyla ilgili uzmanlardan oluşan eğitim komisyonları işleyişi ile devam edecektir. Bu emeğin ürünü olacak somut öneriler; çelişkilerin ortaya çıkıp yoğunlaştığı, öğrenci kitlesinin ilgi potansiyelinin arttığı anlarda ortaya konabilecek salt pratik öneriler değil; fakat buruva toplumun eğitim kurumlarındaki işleyişine karşı köklü birer alternatif olma niteliğinde olacaktır. Burada dikkat edilecek önemli bir nokta da öğrenci gençliğin, sorunlarının çözümünde, kısa vadeli çözümlere sık sık baş vurulmasıdır. Ancak atılan hiç bir adım genelde sürdür¼len mücadeleye ve ilkelerine ters düşmemesi, bir geri adım, pragmatist, oportünist bir yaklaşım olmaması gerekmektedir. Öğrenci gençliğin ilgi potansiyelinin net ve pratik olarak değerdendirilmesi anlamında kaçınılmaz olarak var

olacak olan bu durumun sağlıklılığının genelde sürdür¼len, eğitimle ilgili teorik çalışmaların gelişmişliğine bağlı olduğu açıktır. Böylece elde edilecek her kazanım akademik-demokratik mücadeleye yeni boyutlar, yeni mücadele alanları getirecek, geliştirecektir.

Yüksek öğretim kurumlarına ilişkin herhangi bir çalışmanın başarılı olabilmesi için, onun bütün eğitim sistemi ile olan bağlarının, diğer bir deyişle, eğitim ve yüksek öğrenim bağımlı bir değişken olarak alındığında, bunları biçimleyen bağımsız değişkenlerin ortaya konup incelenmesi zorunludur. Özellikle eğitim olgusu ile toplumsal yapı ve gelişme düzeyi arasındaki bağları göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Eğitim olgusu (bilgi üretimi ve yayma olarak) gerçekten toplumun üretim biçimi ile belirlenir. Dolayısıyla bilgi üretimi hiç bir zaman kendiliğinden olan bir olay değildir. Eğitimin üretim biçimi ile olan ilişkilerinin, yanı sıra, bir üst yapı elemanı olma niteliği de vardır. Bu niteliği ile eğitim toplumdaki egemen güçlerin ideolojisini yayma ve yerleştirme, kısacası -bugün için- toplumsal gelişmeyi erteleme aracı olmaktadır.

Eğitimin, özellikle yüksek eğitimin amacı; toplumun gereksinimleri ve uygun becerili iş gücü yetiştirme olduğuunda, verilen becerinin niteliği ve niceliği de bir araç olarak anlam kazanmaktadır. Kişiye en yüksek düzeyde bilgi ve beceri verme işlevi bulunan yüksek öğrenimin de genel olarak eğitim sürecinin ve olgusunun bir parçası olması nedeniyle, ülke eğitim planlaması açısından değerdendirilmesi zorunludur.

Bu çalışmamızda amacımız; ülkemizdeki eğitimi bu eğitimin bir parçası olarak mimarlık eğitimini, DGSA'da mimarlık eğitimini incelemek, değerdendirmek, işlevlerini tartışmak, okulumuzun ve öğrencilerinin toplumla olan ve olması gereken ilişkilerini irdelemek. Mimarlık eğitiminin ana sistem içindeki yerini saptayıp, oraya koymaktır.

1 - SORUNUN SAPTANMASI :

I—a) EĞİTİM SİSTEMİ — MİMARLIK EĞİTİMİ:

Eğitim sisteminin üretim ve iş gücü sistemleri ile olan bağlantıları, teknoloji düzeyi, uzmanlaşma, işbölümü ilişkileri, eğitim süreleri v.b. konularda bugüne kadar pek çok öneri geliştirilmişse de, alınan bütün önlemler ancak geçici, yüzeysel çözümler olmuştur.

Bir ülkenin kalkınması üretici güçleriyle; üretici gücün düzeylerinin yükselmesi ise teknik elemanlar aracılığıyla sağlanır. Kalkınma çabasındaki ülkeler için teknik eleman eğitimi, diğer becerili iş gücü eğitiminden bu nedenle daha önemlidir.

Mimarlık, diğer teknik eğitim dalları mensupları arasında, insanın yaşadığı çevreyi düzenlemede en etkin olanlardır. Diğer bir deyişle, içinde yaşanan yapıdan, yaşanılan şehre, üzerinde ulaşım yapıları kadar insanın yaşam düzeyini yükseltmeye amaç edinmişlerdir. Bu nedenle mimarlık eğitimi ayrıca özel bir önem taşımaktadır.

Kendilerinden bu kadar çok şey beklenen mimarların eğitimi, onlardan beklenen becerileri verecek niteliğe sahip midir? Üretimle ve çevre koşullarıyla bütünleşmiş midir? Eğitim süreklidir? Somutmudur? Yoksa öğrencilerin ve eğitimin sorunları beceri ve bilgi kazanmalarını önleyecek düzeyleremi ulaştırmıştır? v.b. soruların yanıtları ne yazık ki olumsuz görünmektedir. Sorun da bu olumsuzluktur.

I—b) TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN GENEL TABLOSU :

Bu gün ülkemizde hemen her alanda «birşeylerin» köyü gittiği herkesin ortak fikridir. Eğitim alanındaki durum da böyle. Ülkemizde eğitim alanına göz attığımızda eğiticiler ve öğrenciler açısından karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır :

● Eğiticiler, görevlerini yaparlarken, «yasal» düzenlemelerle, yaratıcı niteliklerini geliştirmelerini ve kullanmalarını engelleyen bir

baskı altındadırlar. Bu işin ucu, eğiticiler veya öğrenciler arasında ajanlar bulundurmaya kadar varmaktadır.

● Eğitim olgusunun sınıf karakterinden dolayı, eğitici olarak öğretim üyeleri de belli bir sınıfın —egemen sınıfın— bakış açısına uygun bir eğitim formasyonundan geçmektedirler. Burjuva felsefesine göre eğitilmiş bulunan öğretim üyeleri, kendileri özel bir çaba gösterebilirler, bu yapılarından sıyrılmaları oldukça güç olmaktadır.

● Bu eğitim tablosunun öğrencilerle ilgili bölümü daha da karanlıktır. Her şeyden önce, okul çağına gelmiş bulunan çocukların önemli bir bölümü okul dışı bırakılmakta ve okul çağı süresince de çok daha önemli bir bölümü, her bir üst okula sıra geldiğinde «elenerek» eğitim olanaklarını kaybetmektedirler. Bu olanağı elde edebilen «şanslılar» ise, öğrenimleri sırasında gerçekten o kadar büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlarki, bunların bir kısmı, koşullar karşısında pes edip okumaktan vaz geçmektedirler.

● Öğrencilerin eğitim olanaklarından yararlanmaları tam bir eşitsizlik içinde olmaktadır. Eğitim olanaklarından yararlanmadaki bu ayrıcalıklar, bir çok başka nedenlere de dayanmakla birlikte; sınıfsal ayırım başta olmak üzere, Kürt-Türk, Merkez-Taşra, Kent-Köy, Kadın-Erkek v.b. arasında olmaktadır ve uçuruma varan dengesizlikler söz konusudur.

● Okul, eğitici, araç-gereç, laboratuvar, kitap, yayın ve çeşitli ders aletleri, gereksinimin çok altındadır.

● Yaykur, mektupla öğretim, öğretim üyesiz, binasız üniversiteler v.b. son derece anlamsız ve öğrenciyi oyalamaktan başka bir işe yaramayan kurumlardır. Bu okullarda amaç, öğrenim çağındaki gençliğin, iktidara yönelik tepkilerinin zayıflatılması ve pasifize edilmesidir.

● Üniversite, Akademi, Yüksek okullar ve orta öğrenim kurumlarında bugün öğrenim özgürlüğü yoktur. Can güvenliği kalmamıştır. Polisli, coplu, panzerli, jandarmalı «eğitim» yapılmaktadır.

● Eğitime, «toplumsal yapıya uygun okullaşma» önerileri adı altında, açık «yabancı» müdahaleler söz konusudur. Emperyalistlerle yapılan çeşitli kültür anlaşmaları gereğince, yabancı uzmanlarca hazırlanan rapor ve programlar uygulamaya konulmaktadır. AİD ve benzeri emperyalizmin uzantısı kurumlar aracılığıyla da bu uygulamalar denetlenmektedir.

● Meslek okulları, Teknik okullar ve üniversitelerle ülke gereksinimleri ve çıkarları arasında derin uyumsuzluklar vardır ve bu durum iş gücü ve beyin göçüne neden olmaktadır. Bazı meslek gruplarında aşırı teknik eleman bolluğu (enflasyonu) bulunurken, bazılarında ise teknik eleman yetersizliği çekilmektedir.

● Yurtların yetersizliği, kredi miktarlarının gülünç düzeyde tutulması yüksek öğrenim olanaklarından yararlanamayan emekçi çocuklarının önünü tıkamaktadır.

● Üniversitelerde idari, mali ve akademik özerklik fiilen ortadan kaldırılmıştır. Mali ve idari baskı altında tutulan üniversitelerde akademik baskı da kendiliğinden ortaya çıkmakta ve yaratıcı bilimsel çalışmalar, ya tamamen engellenmekte, ya da denetim altına alınmaktadır.

I—c) ORTAYA ATILAN ÇEŞİTLİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ :

İşte ülkemizde eğitim olgusuna baktığımızda, göze en çok batan özellikleriyle, karşımıza çıkan tablo budur. Bu manzarayı-farklı «gözlüklerle de olsa» değişik sınıflara mensup bir çok insan görebilmekte ve kendi sınıf bakış açısına göre bir takım çözüm önerileri getirmektedir.

Getirilen reformist çözüm önerileri de, burjuvazinin idealist bakış açısından kaynaklanmaktadır. Özünde bunlar, düzeni kurtarma, «iyileştirme» önerileridir. Ve işçi sınıfının «düzeni devirme» ve kendi yeni düzenini kurma» önerisinin alternatifi durumundadırlar.

Bu reformist görüş ve çözüm önerilerinin

en ilginç ve tipik olanlarından bazılarına değinelim :

● Bu görüşlerden biri, «Türkiyenin kendine uygun bir eğitim felsefesi yoktur, kendimize uygun bir eğitim felsefesi oluşturursak sorunlarımız çözülebilir ve eğitimimiz daha verimli olur.» yolundaki görüştür. Bu soruna tipik bir idealist bakış açısidir. Oysa ülkemizde uygulanan eğitimin bir felsefesi vardır. Olmaması olanaksızdır. Bu eğitim felsefesi egemen sınıfların çıkarlarını korumaya, savunmaya ve bunları koruyup savunacak insanlar yetiştirmeye yaramaktadır.

● Bazıları plan ve programların, eldeki olanakların yetersiz olduğunu, bunların düzeltilmesiyle eğitimin verimliliğinin artacağını öne sürerler. Bu bir hayaldir. Bu düzensizlikler eğitimdeki sorunların nedenleri değil, sonuçlarıdır.

● Daha ilginç bir görüş de politikanın eğitime karıştırılmaması yolundadır. Buna göre eğitimciler ve öğrenciler politika ile, politikacılarda eğitimle ilgilenmekten vaz geçerse, sorunlar çözülebilecektir. Fakat eğitimle politikayı birbirinden ayırmak olanaksızdır. Önerilen bu önlemler, eğitimle politikayı birbirinden ayırmaya değil, eğitimi bir sınıfın politikasının kesin emrine verip, bir başka sınıfın politikasına tamamen kapalı tutmaya yarar. Çünkü eğitim, bir politikanın en etkili uygulama araçlarından biridir. Bu durumda «eğitimin politikadan uzak tutulmasını» istemek bugünkü durumun (yani egemen sınıfların yönlendirdikleri eğitimin) devamını istemekle, böylelikle de yalnızca «işçi sınıfının politikasının eğitimden uzak tutulmasını» istemekle birdir. Bu yutturulmaya çalışılan «tarafsızlık», dolaylı olarak egemen sınıfların tarafını tutmaktır.

I—d) SORUNA BİLİMSEL YAKLAŞIM - BAĞIMLI DEĞİŞKEN EĞİTİM SİSTEMİ :

Eğitimde karşılaştığımız sorunların hemen tümü, kapitalist - emperyalist sistemin genel sorunlarıdır ve dünyada bu sistem içinde yer alan tüm ülkelerde varlıklarını duyururlar. Ancak bu sorunların bir bölümü gelişmiş kapitalist ülkelerde halledilmiş olsa da geri bırakılmış, az geliştirilmiş ülkelerde sorunlar alabildiğine çok ve derindir.

Bilindiği gibi ülkemiz de emperyalizme

bağımlı bir ülkedir. Başından beri emperyalizme olan bu bağımlılık ülkemizde kapitalizmin çarpık gelişiminin nedenidir. Emperyalizme bağımlılık, kapitalizmin çarpık gelişmesi ve egemen sınıfların buna bağlı durumu üst yapı kurumlarının çarpık oluşmasına neden olmuştur. Yine aynı nedenle, reformist önerilerin sorunları çözebileceğini bir an için varsay-sak bile, ülkemizde emperyalizme bağımlı bu yapı devam ettiği sürece yeni sorunların ortaya çıkmasına engel olunamaz. Emperyalizm bu sorunları her gün yeniden yaratmaktadır.

Doğrudan doğruya içinde bulunduğumuz için yakından tanıma olanağını bulduğumuz eğitimdeki bu «bozukluklar», elbette kendi başlarına ortaya çıkmamışlardır. Eğitime yansıyan bu bozukluklar, toplumun nesnel durumundan kaynaklanmaktadır. Eğitimi kendi çıkarları doğrultusunda örgütleyip yönlendiren-

ler, ekonomik ve siyasal iktidara sahip, emperyalizmin denetimindeki burjuvazidir. Burjuvazi, yalnız eğitimi değil, tüm ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal hayatını da kendi çıkarlarına göre yönlendirir. Bu nedenle: Bugün uygulanmakta olan eğitim; öğrenci, eğitici ve tüm emekçi halkın çıkarına ne kadar karşı ise burjuvazinin çıkarlarına o kadar uygundur. Burjuvazi için aksayan taraf işin biçimsel-teknik yöndür, yoksa asla içeriği, özü değil.

Sorunumuza daha gerçekçi ve bilimsel yaklaşma gerekliliği, onların yüzeysel görüşleri ve ortaya çıkan sonuçlarıyla yetinmeyip gerçek temellerini ve nedenlerini araştırıp kavrama zorunluluğunu getirmektedir. Bu nedenle, eğitimin ne olduğunu, ortaya çıkış koşullarını ve günümüze kadarki gelişimini kısaca gözden geçirmemiz gerekmektedir.

II - Teorik Çerçeve - Eğitim Olgusunun Genel

Kuramsal İrdelenmesi :

II—a) EĞİTİM NEDİR? — TOPLUMSAL YAPILANMA İÇİNDEKİ YERİ :

İnsanlar yaşayabilmek için, varlıklarını sürdürebilmek, geleceklerini güvence altına alabilmek için üretimde bulunmak zorundadırlar. Üretim süreci onların doğa ile olduğu kadar birbirleri ile de çeşitli ilişkilerde bulunmalarını ve bu ilişkileri sürekli olarak geliştirmelerini zorunlu kılar. Zaten yaradılışları gereği doğanın orta yerinde tek tek bireyler olarak yaşayamazlar, üretim yapamaz ve toplumlarını sürdüremezler. Ayrıca bugün dünyamız da insan elinin iz bırakmadığı, değişikliğe uğratmadığı her hangi bir «bakir» alan da kalmamıştır.

Bütün bu nedenlerden dolayı insanlar, kaçınılmaz ve zorunlu olarak, verili bir toplum ya da topluluk içinde yaşamak ve varlıklarını sürdürmek durumundadırlar. Söz konusu toplum ise, maddi üretimin belirli bir tarzı üzerinde şekillenir ve yükselir. Bu bakımdan, gerek insan hayatında, gerekse üretim alanını da her şey toplumsal bir karakter taşır.

«İnsanın özü, tek tek her bireyde varolan bir soyutlama değildir. Gerçekte, insanın özü toplumsal ilişkilerin toplamıdır.» (1)

Toplumların (ve insanlığın) tarihsel gelişim süreci içerisinde, hem maddi üretim alanında ilerlemelere yol açan pek çok bilgi, bulgu ve deneyler kazanılmış, araçlar, teknikler ve yöntemler geliştirilmiştir; hem de üretim ilişkilerinin büründüğü biçimlere bağlı olarak, toplumsal hayatı düzenleyen kurum ve kurallar, dini, felsefi, ahlâki, sanatsal şekillenmeler yaratılmıştır. Bu maddi ve «manevi» değerler bütününe kültür denir.

Bununla birlikte «kültür» maddi ve manevi ürünlerin basit bir toplamından daha fazla bir şeydir. «İnsanların yaratıcı güçlerinin tarihsel gelişim düzeyleri ile bu yaratıcı güçlerin, içinde ortaya çıkıp geliştikleri tarihsel biçimleri ve bu yaratıcı güçlerin hem maddileşmesi, hem de ifadesi olan maddi ve manevi kazanımları arasındaki karşılıklı etki sürecinin sonuçlarını» (2) da içerir.

«Kültürün temel konusu, insan yeteneklerinin, becerilerinin ve yetkilerinin ortaya konup her yönüyle geliştirilmesi, doğanın ve toplumsal yaşam sürecinin bilinçli olarak denetlenmesini sağlayan insanın varlık güçlerinin serpilip olgunlaştırılmasıdır.» (3)

Eğitim her toplumun zorunlu yaşama ve gelişme koşullarından birisidir; bu bakımdan, açıktır ki, kültür ile çok yakın ilişkilidir. «Toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin, üretimin ve toplumsal hayatın sürdürülmesi amacıyla ile kitlelere, özellikle de genç kuşaklara aktarılması ve benimsetilmesi yolundaki çabalar bütünlüğü olarak, Eğitim; bireyleri, üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıfların çıkarlarına göre belirlenen sınırlar içinde geliştirip ustalaştıran ve bu sınıfların çıkarlarına göre biçimlenen bir üst yapı kurumu-
dur.» (4) Bu niteliği ile eğitim, toplumun kültürel değerlerinin, bilgi ve deneyimlerinin yeniden-üretimi faaliyetidir. Ama zamanla bütün bunların, salt yeniden-üretimi değil, aynı zamanda bizzat üretimi de bu faaliyet içinde gerçekleşmeye başlar. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, eğitimin temel konusu ile kültürün temel konusu aynıdır. En azından a-
ralarında pek çok ortak yan vardır.

Bununla beraber «kültür tarihsel bir fenomendir; özü ve içeriği, ancak mevcut sosyo-ekonomik kuruluşla birlikte ele alınıncaya anlaşılır. Her sosyo-ekonomik kuruluş geçmişin kültür mirasını kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına göre kısmen devralıp değerlendirerek ve kısmen de reddederek kendi kültürünü ortaya koyar. «Öte yandan, her sosyo-ekonomik kuruluş (toplumsal formasyon)un kendi içinde uyumlu, tek bir bütün olmadığı açıktır. Çünkü ilkel komünal toplumların parçalanmasından sosyalist toplumların kuruluşuna kadar geçen çağlar boyunca varolan her toplum (sosyo-ekonomik kuruluş), deyim yerindeyse, kendi bağrında barındırdığı çıkarları birbirine aykırı «toplum»ların birliği üzerinde yükselmiştir. Her toplumun bağrında var olan sınıflardan bir tanesi, çalışan insanların, emekçilerin o zamana değin yaratıp geliştirdikleri üretim araçlarını (maddi kültürel değerlerin en büyük ve en önemli bir kısmını) kendi özel mülkiyeti altında toplamak suretiyle, varlıkları-

nı sürdürebilmek için üretimde bulunmak zorunda olan geniş halk yığınlarını kendisine mecbur etmiştir. Bu şekilde onları istediği koşullarda çalıştırma ve yarattıkları değere el koyma, sömürme olanağı elde etmiştir, ve elinde tutmuştur. Kuşkusuz, toplumsal hayatın sürdürebilmesi için zaruri olan üretim araçlarını özel mülkiyeti altında tutmakla, egemen sınıflar, toplumsal hayatı düzenleyen kurum ve kuralları da tayin etme; dini, ahlaki, felsefi ve sanatsal şekillenmelere kendi ideolojilerinin damgasını vurma olanağına kavuşmuşlar ve onları kendi sınıf egemenliklerinin birer aracı haline getirmişlerdir.

Bu bakımdan, «her ne kadar halk kitleleri ve özellikle doğrudan üreticiler her toplumun en önemli kültür dayanağı oluşturlarsa da, uzlaşmaz çelişkilere sahip sınıflı toplumlarda kültürel kazanımların çoğu egemen sınıfların tekelinde toplanır ve halk kitlelerinden saklanır.» (5) Aynı şekilde eğitim de toplumsal gelişim yasalarına bağlı olarak her toplum biçiminde özgül nitelikler kazanır, egemen sınıfın amaçlarına tabi olur ve halk kitlelerinden uzak tutulur.

Tarihte üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıflar çıkarlarının korunması için etkili araç olan zora baş vurmuşlarsa da; başlı başına «zor», bu iş için yetmemiştir. Kitlelerin uyuşturulup şartlandırılmasında, eğitimi de etkili araçlardan biri olarak kullanmışlardır. Ama aynı eğitim, üretici güçler içerisinde en önemli yeri tutan insanın; bilgi, beceri, tecrübe ve alışkanlıklarının da gelişmesini sağlayarak, alt-yapının değişmesinde önemli bir araç olarak katkıda bulunur.

Tarihin seyrinin de gösterdiği gibi hiç bir sınıf egemenliği mutlak değildir. Sömürülen ve ezilen sınıflar, tarih boyunca, sömüren ve ezen sınıfların egemenliğine son verebilmek ve kendi düzenlerini kurabilmek için sürekli mücadele içinde olmuşlardır. Kuşkusuz bu mücadele sadece siyasi planda kalmamış hayatın bütün alanlarında yansımalarını bulmuştur. Bu çok yönlü sınıflar mücadelesi içinde, egemen sınıfların ideolojik damgasını taşıyan kültür ve eğitimin yanı sıra, emekçi sınıfların damgasını taşıyan kültür ve eğitimin unsurları da filizlenip boy vermiştir.

II—b) EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ VE ALDIĞI BİÇİMLER :

EĞİTİMİN DOĞUŞU:

İlk insan; yemek, içmek, barınmak ve giyinmek için doğa ile mücadeleye girdi. Ve bu mücadelede deney yoluyla ilk bilgileri edinmeye başladı. İnsanın üretim sırasında edindiği bu bilgiler, yiyeceklerin tanınması, avlanma, zararlı hayvanlardan ve doğadan korunma gibi ilkel bilgilerdi.

İnsanlar edindikleri bu bilgileri, çocuklarına ve diğer bilmeyenlere öğrettiler. Böylece, insanın bilgiler edinmesi ve edindiği bilgileri başkalarına aktarması ile «ilk eğitim» başlamış oldu.

İlk çağlarında sınıfsız olarak yaşayan insanların; üretim araçlarının ve ürünlerinin gelişmesine paralel olarak, bilgileri de gelişmeye başladı. Gelişen bilgileri yeniden üretimde kullandılar. Böylece gelişen bu bilgilerin sonucu, çocukların doğal bakımlarının yanı sıra «eğitimleri» de önem kazanmaya başladı.

Üretimin giderek yoğunlaşması, iş bölümünün ortaya çıkmasına neden oldu. İş bölümü ile birlikte bazı işler beceri gerektiriyordu. Bu eğitim alanını da etkiledi. Eğitim her alanda herkezin yapacağı bir iş olmaktan çıktı. İş kollarında uzmanlaşmış olan insanların etkisi altına girmeye başladı. DEVLET; diğer sınıflar ile egemen sınıf arasındaki kuvvet dengesini egemen sınıfın kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için özel mülkiyetini koruyup çoğaltarak, sömürülen çoğunluğu baskı altında tutmak işlevlerini sağlamak durumunda olan politik iktidar mekanizmasıdır. Devlet; gerek eğitilmiş insanlara olan ihtiyacından, gerekse de toplumu, temsil ettiği sınıfın çıkarlarına uygun olarak düzenleme zorunluluğundan ötürü eğitimi de örgütleyerek yönlendirmeye başladı. Böyle yapmakla hem her bilgili insanın başkalarını kendine göre eğitmesinin önünü aldı, hem de bu bilgili insanların egemen sınıf yararına daha verimli bir biçimde çalışmalarını sağladı.

Bu; egemen sınıfların tarih boyunca kitleleri yönlendirip şartlandırmada en etkili bir araç olarak kullandıkları; bugün «örgün eğitim» denilen, devlet tarafından açılan okullarda, devlet tarafından uygulanan eğitimin, sı-

nıflar ve devlet ile birlikte ortaya çıkışıdır. Artık eğitim, yöneten sınıfın çıkarlarına göre, devlet tarafından düzenlenecek, örgütlenilecek ve yönlendirilecektir.

Eğitimin her toplum düzeninde özgül nitelikler gösterdiğini belirtmiştik. İnsanlık tarihinde görülen çeşitli toplum biçimlerinde, eğitimin gösterdiği özgül nitelikleri kısaca incelerken; ilkel komünal toplumda eğitimin, bilginlerin bilmeyenlere ve çocuklara bilgi aktarması şeklinde kurumlaşmamış, yada bazı bilgili kişilerin çevrelerinde kısmen kurumlaşmış olduğunu gördük. Bizi asıl ilgilendiren, sınıflı toplumlarda, sınıflar ve devletle birlikte, devletin bir kurumu olarak ortaya çıkan ve devlet tarafından yönlendirilen eğitimidir. Bunu da, toplum biçimlerinin en belirgin ve incelenmiş olanlarını, tarihte yer aldıkları sıraya göre, kabaca ayırarak, ele alalım. Bu ayırım anlaşılma kolaylığı için yapılır. Yoksa tarihte bir çok ara aşama, iç içe geçme ve özgül varyasyonlar vardır. Ayırım bu kadar kesin ve net değildir.

KÖLECI TOPLUM:

Köleci toplum düzeni zenginlerin zamanla yoksulları ve savaş tutsaklarını köleleştirmeyle başladı. Toplum, efendiler ve köleler diye iki ana sınıfa ayrılmış oldu. İnsanın insanı sömürmesinin şartları oluştu böylece. Köleci toplumda eğitim, yalnızca seçkinlerin eğitilmeleri biçiminde gerçekleşiyordu. Efendilerin devleti; yalnız kendi çocuklarının ve himayeleri altına aldıkları bir takım sınırlı sayıda insanın eğitim sorunlarıyla ilgilenirdi. Bu kadarı bu toplum düzeni için yetiyordu. Tarihte bildiğimiz, Eski Yunan, Roma, Mısır v.b. köleci uygarlıklarında uygulanan eğitim, elit bir zümreye yönelik böyle bir eğitimdi. Bu dönemde yetiştiğini bildiğimiz bilim ve sanat adamları ve filozoflar da bunlar arasından çıkar ve kurulu düzenin korunmasında canla başla çalışıyorlardı.

Kölelerin üretimde kullanabilmeleri için özel bir eğitimden geçmeleri gerekmiyordu. Onlar, üretim sırasında kullandıkları bir takım basit bilgileri, birbirlerinden ve kendi deneylerinden öğreniyorlardı. Efendileri tarafından köllere uygulanan tek eğitim «kırbacla» yapılan «eğitim»di.

FEODAL TOPLUM :

Feodal toplumda eğitim, seccinlerin işi olmaya devam etti. Üretime toprak kölesi olarak katılan serfler, daha önceki toplumun köleleri gibi, kendileri için gerekli olan bilgiyi birbirlerinden öğreniyorlardı. Eğitim büyük ölçüde «kilise»nin etkinliğindeydi. Yoğun bir dini-ideolojik şartlandırma tüm topluma yayılıyor, serfler de bu ideolojik baskının altında tutularak uyanmaları engellenmeye çalışılıyor. Eğitim tümü ile bu mekanizma tarafından belirleniyor, bilimsel gelişmeler engelleniyordu. (Galille örneğini hatırlayınız) feodal beyler de genellikle eğitimi pek önemsemiyorlardı. Bu nedenle bilimsel, kültürel, sanatsal vb. uğraşlar daha çok kent aristokrasi'sinin elinde idi.

Bugün burjuvazinin bile «ortaçağ karanlığı» diye ürpererek andığı (kuşkusuz kendi gericiliğini bunun ardına gizlemek amacıyla da) dönem; toplumların dini baskılarla ve hurafelerle, korku içinde, «tevekkül»e şartlandığı bir dönemdi. Feodal devlet tarafından serfler üzerinde uygulanan eğitim 1. kez «feodal sopa» ile yapılan «eğitim» idi.

II—c) KAPİTALİST TOPLUM VE EĞİTİM :

Bugün dünya nüfusunun yarısından çoğu emperyalist-kapitalist sistemin sömürü ağı içinde yaşamaktadır. Kapitalist toplum; üretim araçlarını kendi özel mülkiyetlerinde toplayan sermayedarlar sınıfının (Burjuvazinin) ücretli «köle» olarak çalıştırdığı ve sömürdüğü işçi sınıfı (Proelteryä) ve diğer emekçi sınıflar üzerindeki egemenliği ile belirlenir. Bu temel niteliğinin yanında, kapitalizmin, yüzyılın başlarında emperyalist aşamaya sıracmasıyla beraber dev tekeller (ITT, Aramco, General Motors, Siemens, Krupp v.b.) her ülkede ekonomiyi denetim altına almaya ve burjuvazi içerisinden, sayıları biravuç, tekелci burjuva zümresi de toplumun tümü üzerinde egemenlik kurmaya ve kendi çıkarları doğrultusunda geleceğine yön vermeye başlamıştır.

Emperyalizm aşaması; kapitalizmin çürümeye yüz tuttuğu; artık tamamen gericileşmiş bulunan, üretime ve topluma hiç bir katkısı bulunmayan asalak tekелci burjuvazinin egemenliğinin, üretici güçlerin gelişmesine

ve toplumların ilerlemesine ayak bağı olduğu bir aşamadır. Kapitalizmin artık miyadını doldurduğu ve yeni bir üretim biçiminin doğum sancılarının çekildiği aşamadır.

KAPİTALİST ULUS VE KÜLTÜR :

Kapitalizm, kendisinden önceki bütün üretim biçimleri ve kalıntılarıyla savaşmış, onları yıkarak, üretim araçlarını durmadan değişikliğe uğratarak ve bu yolla onlarla birlikte bütün toplumsal ilişkileri ve şekillenmeleri değiştirerek yükselmiştir. Toplumların evrimleşme sürecine de, küçük dağınık ve birbirinden kopuk topluluklar arasında ekonomik yaşam, toprak, dil, sosyo-psikoloji ve kültür birliğini gerçekleştirerek, «uluslaşma» basamağını getirmiştir.

Yani ulus, kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte oluşmuş en geniş beşeri topluluk biçimidir. Feodal dağınıklığın tasfiyesi, ülkenin kesimleri arasında ekonomik bağların kuvvetlenmesi, pekişmesi ve mahalli pazarların tek bir ulusal pazar halinde kaynaşması, burjuvazinin önderliğinde tüm toplumun bu «ulusal pazar» tarafından belirlenen «ortak çıkarlar» etrafında birleşmesi, «ulus» un şekillenmesinin ekonomik temelleri olarak rol oynamışlardır. Bu safhada, ulus'un ilerici gücü burjuvazi idi. (1789 Fransız burjuva devrimini hatırlayınız) Kapitalist uluslar geliştikçe bunların bağrındaki sosyal zıtlıklar da giderek derinleşmiş, sınıflar arasındaki çelişkiler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çıkarları birbirine zıt sınıflara bölünmüş kapitalist toplumda kültür, çeşitli sınıfların çıkar ve ideolojilerinin damgasını taşıdığı için sınıfsal karakterlidir. Yaşama biçimleri ahlak ve adetler için, yani özellikle manevi ve düşünsel kültür ürünleri için geçerli olan, bu sınıfsallık; öte yandan maddi kültürün bazı alanlarını da etkisi altına alır. Bu nedenle, uzlaşmaz sınıflarla belirlenmiş her toplumda olduğu gibi, kapitalist toplumda da, «tüm ulusun ya da halkın ortak bağdaşık bir kültüründen söz etmek olanaksızdır.» (6) Çünkü, kapitalist ulusun egemen sınıfı burjuvazi, kültüre de damgasını vurmuş ve onu kendi sınıf egemenliğini sürdürmeye yarayacak araç haline getirmiştir. Bununla burjuvazi, toplumda sömürenler ve sömürülenler şeklinde ifade edilebilen zıtlıkları ört bas etmeye, ulusun

icindeki çıkar çelişkilerini (antagonizmaları) yumuşatmaya alıştır; nasyonalizm (milliyetçilik) ideolojisini ve ulusal bencilliği körükler.

Çünkü milletler arasındaki «antagonizma» (uzlaşmaz çelişkiler), nefret ve ulusal çatışmalar, kapitalizmin kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Bununla birlikte «her ulusal kültürde», bu egemen burjuva kültürünün yanı sıra «demokratik ve sosyalist bir kültürün unsurları bulunur, çünkü, her ulusta, yaşam koşullarıyla demokratik ve sosyalist bir ideoloji üreten, sömürülen ve baskı altında tutulan bir kitle vardır.» (7)

Öte yandan kapitalizm, doğası gereği, gitgide büyüyen ölçülerde üretimde bulunmak zorundadır. Bunun sonucu olarak da durmadan genişleyen bir pazara ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacın zorlamasıyla kapitalizm, her türlü coğrafi, mahalli ve ulusal sınırları parçalayıp aşarak bütün dünyayı tek bir pazar haline getirmiştir. Eski mahalli ve milli, içine kapanıklık ve kendine yeterliğin yerini çok yönlü ilişkiler, bütün milletlerin evrensel bağımlılığı almıştır. Bu şekilde tek tek ulusların kültürleri bir birleri ile iletişime geçiyor ve bulunan ülkelerin ortak malı olmayı başlıyorlar.

EMPERYALİZM AŞAMASI :

«Kapitalizmin, gelişiminin belirli ve çok yüksek bir derecesinde, temel özelliklerinden bazıları kendi karşıtlarına dönüşmeye başladığı zaman, kapitalist-emperyalizm haline gelmiştir. Bu süreç içinde iktisadi yönden en önemli olay, kapitalist serbest rekabetin yerine kapitalist tekellerin geçmesidir. Kapitalist tekel gurupları kendi ülkelelerinin bütün üretimine etkin bir şekilde sahip olarak, önce iç pazarları bölüşürler. Ancak kapitalist düzende iç pazarlar zorunlu olarak dış pazara bağlıdır.» (8) Emperyalist aşamanın başlıca özelliklerinden olan 'sermaye ihracı' arttıkça ve büyük tekel guruplarının, yabancı ülkeler ve sömürgelerle ilişkileri ve nüfuz bölgeleri genişledikçe, doğal olarak, işler, bu guruplar arasında genel bir anlaşmaya ve uluslararası kartellerin kurulmasına yönelmiştir. Bu gelişme sonucunda, gitgide uluslar arası bir karakter kazanan tekeller, «dünyayı mevcut sermayeleri ve güçleri oranında iktisadi yönden paylaşmışlardır.»

Görüldüğü gibi emperyalist-kapitalizm ü-

retimin ve buna bağlı olarak da toplumsal hayata ilişkin herşeyin gitgide daha uluslararası boyutlara ulaştığı bir çağdır. Bu gelişmenin kültür ve eğitim üzerine yansımalarını bumsı doğal ve kaçınılmaz bir şeydir. Maddi ve manevi üretimin tek bir dünya kültürüne doğru en hızlı gelişimi, sınıflı toplumların son biçimi olan kapitalizm çağında yer alır. Emperyalizm, kapitalizmin kendi yarattığı ulusal kavram ve sınırları ve onlarla birlikte kültürel farklılıkları da çiğneyip aşarak, bu sürece hız kazandırır ve gitgide uluslararası bir karakter kazanmakta olan kültüre kendi gerici ideolojisinin damgasını vurur.

Öte yandan, emperyalizm döneminin başlıca özelliklerinden olan tekelleşme, «şaşmaz bir şekilde durgunluk ve çürümeye eğilimine yol açar.» (9) Serbest rekabetçi kapitalist ekonominin yerini alan tekelci ekonomi, bir noktaya kadar, ilerlemedeki itici güçleri yitirir; bunun sonucu olarak da bütün ilerlemeleri frenler. Kısacası, «Mali oligarşinin etkisinden ve serbest rekabetin kaldırılmasından doğan sonuçlarla her alanda bir gerici-lik» (10) emperyalizm çağının karakteristik özelliklerindendir.

Bu bakımdan, emperyalizm çağında egemen olan kültürün, kapitalizmin ve burjuvazinin kendi asalak, çürümüş, ahlâken çökmüş ve gericileşmiş yapısına uygun, gerici ve yoz bir karakter taşıdığı ortadadır. Toplumların ilerlemesine ket vuran, kapitalist düzenin sürmesine hizmet eden bu egemen kültürün kitlelere ve genç kuşaklara aşılması benimsenmesi amacıyla sürdürülen eğitim de doğal olarak gerici bir nitelik taşır.

Ancak kapitalizm daha doğarken, günü gelipte koşullar olgunlaştığında kendi varlığını sona erdirecek uzlaşmaz çelişkilerle dünyaya gelmiştir. Kapitalist toplumun bağrında taşıdığı ana çelişki, üretimin alabildiğine toplumsallaşmış niteliği ile, üretim araçlarının ve üretilen değerlerin mülkiyetinin bireysel niteliği (özel ellerde toplanması) arasındaki uzlaşmaz çelişkidir. Emperyalist kapitalizm, üretimin toplumsal karakterini ezami ölçüde arttırarak, buna karşılık üretim araçlarının ve üretilen değerlerinin bir avuç tekelci sermaye zümresinin elinde toplanmasına yol açarak bu çelişkiyi iyice derinleştirmiştir. Tekelci kapitalistler zümresi ve işbirlik-

cileri ile toplumun geri kalan emekçi kesimleri arasında geniş bir uçurum yaratmıştır. İşte, emperyalizm bu nedenle, kapitalizmin can çekişme dönemidir. Sosyalizmin arafesidir.

KAPİTALİST DEVLET — KÜLTÜR ve EĞİTİM :

Kapitalizmin kendine özgü ve kendine en uygun devlet biçimi olan «burjuva demokrasisi» (Hür demokratik parlamenter rejimi!) toplumların politik örgütlenmesinde kapitalizmin yarattığı yeni bir biçimdir. Özünde de burjuvazinin diktatörlük biçimlerinden biridir. Bununla birlikte, her yurttaşın biçimsel hukuksal yönden eşit olması ve azınlığın çoğunluğa uyması şeklindeki temel ilkelere sözde dayanan bir devlet biçimidir.

«Demokrasi bir devlet biçimidir. Devletin özel türlerinden biridir. Giderek her devlet türü gibi, insanlara karşı örgütlü sistemli bir kuvvet uygulamasıdır. Ama demokrasi, öte yandan, yurttaşlar arasında eşitliğin, herkesin anayasayı yapma ve devleti yönetme hakkının eşit olduğunun bir sonucu olarak kabulü anlamına gelir.» (11)

Ne varki, kendi somut sınıfsal içeriklerinden arındırılarak ele alınan bu soyut eşitlik kavramları, burjuva ideolojisinde ve sınıflı devlet teorisinde, diktatörlüğe sözde karşı çıkan «saf demokrasi» anlayışının doğmasına yol açar. Oysa, gerçekte dikta ve demokrasi sınıflı toplumlarda devlet örgütünün birbirinden kopmaz iki yanıdır. Uzlaşmaz çelişkili sınıflı toplumlarda demokrasi bir devlet biçimi olarak, sömürü ve baskı altındaki sınıflara uygulanan dikta demektir. Ne varki bu olgu sömürü ve baskı altındaki sınıfların seçme ve politik örgütlenme hakları, basın ve toplantı özgürlüğü v.b. gibi belli bazı demokratik hakları ve özgürlükleri bir çok defa yoğun mücadelelerle elde etmelerine engel olmayabilir. Ama bu işleyişin özünde bir değişiklik yaratmaz.

Burjuva sınıf egemenliğinin devlet biçimlerinden biri olan burjuva demokrasisi, kapitalist üretim ilişkilerine dayanır, sınıf içeriği açısından burjuvazinin proleteriyaya ve diğer emekçi katmanlara karşı uyguladığı baskının bir biçimidir.

Burjuva demokrasisinin işleme tarzı, anayasaya, çok partili sisteme dayanan parla-

mentarizm, yasama, yürütme ve yargılama güçlerinin ayrılığı, yurttaşların biçimsel özgürlükleri gibi ilkelere dayanır. Burjuva demokrasisinin işleme tarzının tümü ve kullandığı yüzeysel hukuk yöntemleri, bu demokrasi gerçeğin yüzünü, gerçek sınıfsal karakterini gizlemeye yöneliktir. Bu düzende «saf demokrasi»den, «herkes için eşit özgürlük»den söz edilemez. Burjuva demokrasisinin bizzat kendisi zaten böyle bir eşitsizlik üzerine inşa edilmiştir. Mülk sahibi sınıflar (burjuvazi ve diğerleri), bu eşitsizliğe yaslanarak, toplumun geri kalan tüm kesimleri için, hangi alanda özgürlüğün ne kadar olacağını saptarlar. İşçi sınıfı ve emekçi yığınların sömürü ve baskıya karşı, iktidar için yürüttükleri mücadele güçlenip yükseldikçe, bu eşitlik ve özgürlüklerin sınırlarını daha da daraltmak için çabalarını yoğunlaştırırlar. Kendi getirdikleri hukuk kurallarını göz göre göre çiğnemekten, zorlandıklarında ve koşullar gerektirdiğinde hepten ortadan kaldırmaktan çekinmezler. «Kapitalist toplumda 'demokratizm' kapitalist sömürünün dar çerçevesi tarafından her zaman kısıtlanır; temelde her zaman bir azınlık için, sadece mülk sahibi sınıflar için, sadece zenginler için bir demokratizm olarak kalır.» (12)

Kapitalizmin emperyalizm aşamasına sıçramasıyla; «burjuva demokrasisi» görünürde sürse de, bir avuç tekелci burjuvazinin mutlak egemenliği söz konusu olduğu için, artık burjuvazinin kendi içindeki demokrasisi dahi ortadan kalktığı için, söz konusu olmaktan çıkar. Burjuva demokrasisinin çeşitli kurumları sürmesine rağmen, bunların ilişkilerinde köklü değişimler olmuş ve tekелci sermayenin egemenliğine dayanan bu döneme özgü, yeni devlet biçimleri ortaya çıkmıştır.

Kapitalizm, başlangıçta, serbest rekabetçi dönemde, feodal gericiliğe karşı savaşarak geliştiği için, girdiği her yerde «eşitlik, adalet, özgürlük» şiarını da götürmüştü. Burjuvazi, emekçi halk yığınlarının sözcülüğünü de üstlenerek demokratik talepleri savunmu, ilerici devrimci bir rol oynamıştı. Ama «emperyalizm, her yere özgürlük değil egemenlik eğilimi ve baskı götüren mali sermayenin ve tekellerin çağıdır. Bu eğilimin sonucu ise şöyle olmaktadır; Siyasi rejim ne olursa olsun her yerde gericilik doğmakta, bu anlamda mevcut çelişkiler iyice artmaktadır.»

(13) Bu bakımdan emperyalizm çağının burjuvazisi artık kendi yarattığı buruva demokrasisine de iyiden iyiye düşman kesilmiştir. İşçi sınıfını ve halkın diğer kesimlerini baskı altında tutabilmek için, feodalizmin kalıntılarına dayanmak zorunda kalmıştır. Ekim devriminden sonra Sovyetler birliğinde gerçekleştirilen işçi sınıfı iktidarına karşı ve kapitalist ülkelerde gelişmeye başlayan sosyalizm «tehdidine» karşı alternatif olarak doğan, faşist diktatörlüğe bütün benliği ile sarılmıştır. O günden bu güne de demokrasiyi çok, daha çok sınırlama ve her türlü terör, baskı ve provakasyon yöntemlerine bel bağlama eğilimi yoğunlaşmıştır.

Emperyalizm çağında buruva toplum düzenine ve devletine hakim olan bu gericilik, kuşkusuz kültür ve eğitim alanlarına da bütün yoğunluğuyla yansımaktadır. Serbest rekabetçi kapitalizmin bir ürünü olan «Aydınlanma çağı»nın gericiliğe karşı yılmadan savaşan, gözüpek bilginleri, düşünürleri ve yaratıcı insanları yok artık. Günümüzde emperyalizme hizmet eden bilim adamları nötron bombaları ile uğraşıyorlar! Tekelci kapitalizm, üretici ve yaratıcı güçlerin özgürce gelişmelerine engel olmaktadır. Her şey devtekellerin ilerlemeyi durmadan frenleyen çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir. Emperyalist kapitalist sistem içinde yer alan kapitalist ülkelerin gelişimine de birkaç emperyalist devletin çıkar ortaklığı ve çatışmaları yön vermektedir. Bunun doğal sonucu olarak da, kültürel alanda «kabızlık» derecesinde bir durgunluk, çürüme ve yozlaşma egemen olmuştur. Geri kalmış kapitalist ülkeleri hegemonya altına almış bulunan emperyalist devletler, buralara sermaye, emtia v.b. ihracatı ile birlikte, çürüme ve yozlaşma eğilimlerinin egemen olduğu kendi kültürlerinin ve eğitim sistemlerinin nüvelerini de ihrac etmektedirler. Bu geri bıraktırmış ülkelerde, bu yoz emperyalist kültürün nüveleri ve etkisi ile birlikte kendi prekapitalist kültür kalıntıları bir karma halinde, bu ülkelerin kendine özgü, yeni yoz ve çarpık kültürlerinin doğmasına neden olmaktadır. Bu «yeni» kültür içinde bu iki öge birbirleri ile kaynaşarak ve farklı, yeni bir kültürün öğeleri olarak, farklı nitelikler, farklı anlam ve içerikler kazanmakta; öte yandan da yeni öğeler doğmaktadır. Bu ülkelerde e-

ğitim bir yandan uluslar arası emperyalizm, bir yandan da böyle bir kültür tarafından belirlenmektedir.

Siyasi rejimin adı «demokrasi» de olsa, eşitsizlik ve sömürü üzerinde kurulan böylesi bir toplumda herkesin fırsat eşitliğine ve özgürce eğitim görme hakkına sahip olabileceğini düşünmek bile abestir. Çünkü, burjuva demokrasisi, sömürü çarkının işlerliğini koruyabilmesi için, geniş halk kitlelerini yönetim aygıtından uzak tutacak şekilde örgütlenmiştir. Yukarıda gördüğümüz gibi, bu, her zaman-kinden çok emperyalizm aşamasında, emperyalist devlet tipi için geçerlidir. Bu nedenle, mekçi halk kitlelerinin «gereğinden fazla» eğitim görmesi, bilgi, bilinç ve kültür düzeyinin yükselmesi ve yönetim aygıtına yaklaşmaya kalkışması burjuvazinin hiç işine gelmez.

Bununla beraber kapitalist toplum, sınıflı toplumların başlangıcından beri sadece seçkinlerin işi olan eğitimi, seçkinlerin işi olmaktan çıkaran bir toplum biçimidir. Buruvazi, eğitim işini, yetkinleştirdi devlet aygıtının en önemli işlerinden biri olarak saymış ve toplumun tüm bireyleri için ilk öğretimi «zorunlu» kılmıştır. Bunun bir çok başka nedeninin yanı sıra, burjuvazi açısından iki önemli nedeni vardır :

Birincisi, kapitalizmin ezilen ve sömürülen sınıfı olan işçi sınıfı, üretime, köleler ve serflerden farklı olarak, makina başında ve makina üretiminde katılır. Bu nedenle makina başında çalışmasını sağlayabilecek bir takım ön bilgilere ihtiyacı vardır. Bu bilgileri edinemediği takdirde, ya sakatlanıp yaralanarak kapitalist için yararsız bir «nesne» haline gelecek; ya da bilgisizlikten dolayı üretimde verimin düşmesine veya üretim araçlarının tahribine yol açarak kapitalistin kârının düşmesine neden olacaktır. Bu nedenle burjuvazi, işçilerin, üretimde gerekli olduğu kadarıyla eğitilmelerini şart koşmuştur.

İkincisi, kapitalist devlet, «bürokrasi» ve «askeri aygıt» gibi iki temel özelliği ile, kendinden önceki devlet tiplerinden ayrılır. Kuşkusuz tarihte var olan tüm devlet tipleri, kendilerini «iç» ve «dış» tehlikelerden koruyacak bir «askeri güç» ile diğer işlerini yürütecek «görevlilere» sahipti. Ama her ikisine de hem değişik bir görünüm veren, hem de onları dev birer mekanizma haline getiren kapitalizm ol-

tim süreci ile eğitim sürecinin birliği sağlanır. Bir yandan toplumsal üretim süreci, en yüksek refahın sağlanması için örgütlenirken, aynı zamanda, kişiliğin özgür ve çok yönlü gelişimi için genel geniş kapsamlı bir eğitim verilir.

Marks'ın «çok yönlü, gelişmiş insan yetiştirilmesinin tek yöntemi» olarak gördüğü «belli bir yaştan üzerindeki tüm çocuklar için, üretici çalışma ile ders görmeyen ve beden eğitiminin birleştirilmesi» sosyalist toplumda gerçekleştirilebilir. Böylelikle toplumsal üretimin artmasına katkıda bulunulur. Genel ve politeknik (üretimin bütün temel dallarını teorik ve pratik olarak tanıttıcı) eğitim, sosyalist toplumda eğitim sisteminin temelini oluşturur. Dersler, toplumsal üretimle sıkı bir şekilde ilişkilidirler.

Özetle :

- Eğitim sınıf savaşımına ve üretici çalışmaya katılmayla birleştirilir.
- İnsanlık tarafından oluşturulmuş bilgilere eleştirel bir şekilde sahip çıkılır.
- Emekçiler topluca ve ortak faaliyet içinde eğitilirler.
- Bireycilik ve yabancılaşma ortadan kalkar.

● «Yeni tipte bir insan»ın, sınıfsız toplum varacak olan «sosyalist insan»ın yetiştirilmesi amaçlanır.

Bugünkü sosyalist toplumlarda bunun ne derece gerçekleştiği, eksikleri, yanlışları v.b. ayrı bir tartışma konusudur. Esas olan şudur: sosyalist toplumun eğitim ve kültür alanında gerçek hedefi yukarıda anlattığımız ilkeler doğrultusundadır ve her geç bunun gerçekleşmesi zorunludur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz anlamda bir eğitim, «sosyalist eğitim» yalnızca devrimden sonranın işi, sosyalist toplumun işi değildir. «Yeni tip insan»ın, «sosyalist insan»ın yaratılması işi, bu günden girilecek bir işdir. Sosyalist toplumu yaratacak kişiler de bu yeni tip insanlardır. Bu nedenle bu günkü toplumsal sistem içinde, devrimcilerin her türlü örgütlenmesi altında, «sosyalist eğitim» devrimci mücadelenin vaz geçilmez bir parçasıdır. Yarının ilişkileri, yarının insanı, yarının kültürü bugünden oluşturulacak, onun nüveleri bugünkü toplumsal sistem içinde yaratılacak, geliştirilecektir. Bütün bu işler

devrimden sonraya bırakılamaz. Devrimi salt bir iktidar sorunu olarak anlamazsak, bütünsel olarak devrimci dönüşümlerin gerçekleşmesi olarak alırsak bunun mümkün olmadığı açıktır. Devrim bir süreçtir ve iktidar elde etme bu sürecin bir momentidir. İşçi sınıfı politik iktidarı ele geçirdikten sonra -bu iş bile «sosyalist eğitim» olmaksızın mümkün değildir- yeni toplumu, yeni toplumun yeni kültürünü bu temel üzerinde geliştirecektir.

II—a) SINIF MÜCADELESİNİN KÜLTÜR ve EĞİTİME YANSIMASI :

Görüldüğü gibi kapitalist toplumda var olan sınıf farklılıklarına ve çatışmalarına bağlı olarak, kültür ve eğitim alanlarında da farklılaşmalar ve çatışmalar vardır. İki temel sınıfın, burjuvazi ve proleteryanın, kültür ve eğitim sorunlarını ele alışları, yaklaşımları ve yöntemleri birbirine aykırıdır ve çatışma halindedir. İşte bu nedenle kapitalist toplumda kitleler ve genç kuşaklar, egemen sınıfın kültürü ve resmi yada gayri resmi kurum ve araçlarıyla sürdürdüğü eğitimi ile işçi sınıfının ve emekçi yığınların kendi sınıf mücadeleleri içinde yaratıp zenginleştirdikleri kültür embriyosu ve bu mücadelenin gerekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri eğitim arasındaki çatışmaların ateşi içinde yetişip şekillenirler. Doğaldır ki ne gençlik ne de kitleler bu çatışmayı dışardan şaşkın şaşkın izlemezler. Özünde sınıf mücadelesinin kültür ve eğitim alanındaki yansımından başka bir şey olmayan bu çatışmanın dışında kalmak mümkün değildir. Bu nedenle, sınıf karakterlerine, sınıf bilicilerinin gelişkinlik derecesine bağlı olarak, aktif veya pasif bir şekilde, çatışan taraflardan biri yanında saf tutarlar. Burada tarafsızlık diye bir şey olmaz.

Elbette tarafların birbirleri üzerinde etki yaratması, özellikle de burjuva kültürü ve eğitiminin, hem sahip olduğu olanak ve araçlar sayesinde, hem de binlerce yıllık sınıflı toplumlar kültür ve eğitiminin kitlelerde bıraktığı izler sayesinde, işçi ve emekli yığınlar üzerinde büyük ve köklü etkilere sahip olması kaçınılmazdır. Ancak bu etkileşim, çatışmanın, uzlaşmaz (antagonist) sınıf karakterini değiştirmez. Egemen sınıfların bu olumsuz etkileri, işçi sınıfının doğa ve toplum olaylarına bakış açısı olan «bilimsel» bir dünya

görüşü ile, «Diyalektik-Materyalizm» ile yok edilecektir.

İŞÇİ SINIFININ BİLİMSEL DÜNYA GÖRÜŞÜ :

Burjuvazinin beyin yıkama ve şartlandırmalarından, olayları ve doğayı yanlış kavrayan ideolojisinden kurtulmak mümkündür, ve kendi elimizdedir. Yaptığı işin kimin çıkarına hizmet ettiğini, yalnızca sonucunu değil nedenini de araştıran, dini, ahlâki v.b. şartlanmalardan kurtulup «bilimsel» düşünebilen, doğada ve toplumda hiçbir şeyin mutlak olmadığını, herşeyin durmaksızın değişip geliştiğini kavrayan ve bu nedenle de egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmeyen insanlar olabiliriz. Olmak zorundayız. Bu zorunluğu yerine getirebilmek için, eğitimin aracılığıyla insanlara enjekte edilen görüşlerin «niteliklerini» kavramamız gerekir.

Yer yüzünde birbirine tıpatıp benzeyen iki insan yoktur. Ama tüm insanlar, bir başka varlıkla karşılaştırılınca birbirlerine benzerler. Bunun gibi, dünyada insan sayısı kadar da «farklı görüş» vardır. Bu doğaldır ve ayrıca gelişmeyi sağlaması bakımından da olumludur. Ama son çözümlemede insan görüşleri, doğadaki ve toplumdaki her şeyi farklı bakış ve onları ele alıştıraki farklılığa göre iki kategoride toplanırlar: «idealist» görüş ve «materyalist» görüş. Her iki dünya görüşünün, kendilerine uygun düşen ayrı yöntemleri vardır. İdealizmin olayları ele alma ve inceleme yöntemi metafizik, materyalizmin olayları ele alma ve inceleme yöntemi, diyalektiktir. Ancak gerçekte bu bağ bu kadar net, açık ve doğrudan değildir. Tarih boyunca ortaya çıkan düşünce sistemleri içinde metafizik -materyalizm ya da diyaletik idealizm diyebileceğimiz sistemler de vardır.

Burada, ilk çağlardan beri insanların üzerinde düşünüp tartıştıkları «bilgi» sorunu, «bilgi teorisi» karşımıza çıkar. Bilgi, nesnel gerçeğin insan bilincine teorik olarak yansımaları süreci ve bu sürecin sonucu... öğrenme süreci, geniş anlamda nesnel gerçeğin insan tarafından, tarih boyunca giderek daha geniş ölçüde öğrenilmesini ifade eder. Öğrenme sürecinin sonucu olan bilgi, insanın, belirli bir sürede elde ettiği, en yüksek ve sistemli ifadesini bilimde bulan, öğrenme mücadelesinin kazanımlarıdır.

Bilginin kaynağı ve öğrenmenin belirleyici dürtüsü, toplumsal pratiktir. İnsanın pratikteki ihtiyaçları ve en başta üretim, bilginin gelişim yönünü belirler, ona önemli görevler yükler ve pratik, ortaya çıkan sorunların çözümüne yardımcı olan maddi araçları sağlar. Doğa yasalarının öğrenilmesi, insanların, doğa güçlerinden yararlanabilmelerini, doğayı kullanabilmelerini, dönüştürebilmelerini sağlayan en önemli koşuldur. Toplumun gelişme yasalarının öğrenilmesi de, insanların toplumsal yaşam sürecini bilerek ve planlı olarak yöneltip denetlemelerine olanak sağlar. İşte bilgi bu amaca da doğrudan yada dolaylı olarak hizmet eder. Bilginin kendisi de sonunda pratiğe dayanır. Bilginin nesnel gerçekle ne derece uyduğu pratikte belli olur. Pratik, son tahlilde bilginin doğruluğunu ve gerçeğe uygunluk derecesini veren en belirleyici ölçüttür.

Ancak burada «bilginin bilinen nesne ile özdeş olduğu» varsayımından çıkan «ampirizm» in düşüncü tarzına düşülmemelidir. Her somut olgu, her pratik farklı teorik yaklaşımlarla farklı anlamlar kazanır, farklı yorumlar, farklı sonuçlar alınır. Pratik bilginin nihai sınama alanıdır. Ama tek sınama alanı değildir. Bilgi önce kendi içindeki tutarlılığı ile sınanır.

BİLGİ TEORİSİ :

Bilginin ve öğrenme sürecinin özünü, yapısını ve yasalarını kendine konu edinir. Bu disiplin genel olarak şu sorunları kapsar: Öğrenme sürecinin ilkeleri ve bu süreçteki itici güçler; öğrenmenin amacı ve hedefi; öğrenme faaliyetinin özü, yapısı ve insanların tüm toplumsal faaliyet sistemleri içindeki yeri; öğrenme nesnesi (hakkında bilgi edinilen şey) ile öğrenen (bilgi edinen) özne arasındaki ilişkiler; bilgi ile nesnel gerçek arasındaki bağ, öğrenmenin usul ve yöntemleri v.b. Bu sorunların ele alınışı, kavranması, onlara verilen yanıtlar ve onların yorumlanması daima belirli bir dünya görüşünün tavrına ve anlayışına bağlı olarak, bu görüşle uyum içinde gerçekleşir.

Bilgi teorisi kavramı, ilk kez Kant felsefesinde, yeni çağda ortaya çıktığı halde bilgi teorisine ilişkin düşünce ve araştırmalar, felsefenin doğuşundan beri görülür. Daha ilk çağ yunan felsefesinden başlayarak, bilgi te-

ya arasındaki sınıf mücadelesinin kızışması-na ve işçi sınıfının maddeci dünya görüşüne karşı burjuvazinin sürdürdüğü mücadelenin ideolojik ihtiyaçlarının artmasına, öte yandan özellikle fizik alanında yüzyılın başında ortaya çıkan devrimci dönüşümün ortaya koyduğu bilgi teorisi sorunlarına bağlıdır. (enerjinin dönüşümü v.b. buluşlar gibi...) Özellikle, yeni Kantçılık, yeni pozitivizm akımları, hemen hemen yalnız bilgi teorisi sorunlarıyla uğraştılar. Çağdaş burjuva felsefesi, çoğunlukla, Berkeley, Hume, Kant v.b.'nin öznel-idealist bilgi teorisi görüşlerine bağlı kalarak, idealist geleneğini halâ sürdürmektedir.

Öğrenme faaliyetini bilimsel bir anlayışla kavramak, ilk kez, Marks ve Engels tarafından ortaya konan, nitelikçe yeni, diyalektik ve tarihsel maddecilik temeli üzerinde mümkün olmuştur. Marksçı bilgi teorisi; kendisinden önceki felsefi düşüncenin, eleştirici bir tutumla ele alınmasından ve hem tek tek bilimlerin sonuçlarından, hem de toplumsal pratiğin, felsefi analizle değerlendirilmesinden kaynaklanır Bilimsel sosyalist dünya görüşünün geniş kapsamındaki bilgi teorisi içinde yer almıştır ve aynı zamanda bu felsefi teoriye dayanır. Diyalektik ile ayrılmaz bir bütün oluşturur' Nesnel gerçeğin teorik olarak öğrenilmesinde, insan bilgisinin toplumsal ve tarihsel olarak gelişen bir süreç şeklinde anlaşılmasını sağlar. Bu süreç, nesnel gerçeğin gittikçe daha geniş alanlarının bilimde ve insan bilincinde gittikçe daha derinden öğrenilmesine imkân verir.

Bu noktadan hareket eden Marksçı bilgi teorisi, öğrenmenin yalnızca toplumsal karakterini açıklamakla kalmamış, aynı zamanda öğrenmenin tümüyle toplumsal öğrenme süreci şeklinde geliştiğini ve bu süreç içinde sonsuz sayıdaki tek tek öğrenme süreçlerinin bir bütünün parçaları olarak yer aldığını göstermiş; insanların toplumsal pratiğinin, hem bilginin belirleyici temeli, en önemli itici gücü ve son amacı, hem de bilginin doğruluğunun nihai ölçütü olduğunu kanıtlamıştır. Bilginin belirli bir tarihi kesitteki durumunun, yalnızca toplumsal pratiğin ve tüm toplumsal yaşam sürecinin bir ürünü olmakla kalmayıp, nasıl bunların önkoşulu olduğunu ve böylelikle de doğa ve toplumun bilinçli olarak değiştirilip, egemenlik altına alınmasına nasıl

hizmet ettiğini göstermiştir.

Öğrenme sürecinin ve bilginin, dünya görüşü ve felsefe alanına giren yanlarını inceleyerek, bunlara diyalektik maddeci açıdan yaklaşan Marksçı bilgi teorisi, bütün bilim adamlarına sağlam, bütünsel bir bilgi teorisi temeli sağlar ve bilgiyle ilgili faaliyetlerinde, idealizme ve bilinemezciğe kaymalarını önleyecek bir yönetim sunar.

İşte, bilgilenme anlamında doğa ve toplum olaylarına yaklaşımda; idealizm ve diyalektik materyalizm, bu iki bakış açısı, karşıt iki sınıfın bakış açısı olarak karşımıza çıkar.

SOY METAFİZİK-İDEALİZM, doğadaki ve toplumdaki olayları durağan ve dondurulmuş şeyler olarak kabul eder Bu nedenle, sürekli hareket ve değişim içinde bulunan doğa ve toplum olaylarını kavrayıp açıklayamaz. Kavrayıp açıklayamadığı her şeyi de «tanrısal bir güç'e» bağlar. Idealizme göre aslolan ruhtur, akıldır, bilinçdir, düşüncedir; madde ikincildir. Madde düşüncenin doğadaki yansımasıdır. (Mutlak akıl mutlak bilinç ise Tanrıdır) Idealizme göre, dünya, insan tarafından bilinemez, onun tüm inceliklerini ancak tanrı bilir. Tek düzenleyici «tanrı»dır. Doğa ve toplumdaki ahenk, onun eseridir. Bu ahengi bozmaya çalışmak, yani, doğayı ve toplumu değiştirmeye çalışmak, tanrıya karşı gelmektir. Günahların en büyüğüdür.

Değişmenin inkârı, ayrılmaz olanın ayrılması, karşıtların sistematik reddi, bunlar metafiziğin karakteristik özelliklerindendir. Metafizik metod, sükûnetin yerine hareketi, aydınlığın yerine değişmeyi koymayı bilmez. O'na göre «güneşin altında yeni hiç bir şey yoktur.» Kapitalizmin ebedilliliğini, insanların kapitalizm tarafından meydana getirilen ve getirilmekte olan özelliklerinin (egoizm, bireycilik, yarışçılık v.b.) her zaman var olacağını düşünmek metafizik bir düşünüş tarzıdır. Metafizikçi ebedi, dolayısı ile değişmez bir insan tasavvur eder.

Çünkü metafizik insanı ortamın an, yani toplumdan ayrı olarak ele alır. Şöyle der: «Bir yanda insan, bir yanda toplum. Diyalektikçi materyalistler, kapitalist toplumu ortadan kaldırıp, yerine sosyalist bir toplum koymak istiyorlar. Peki ya sonra? İnsan hep aynı kalacak» İşte, gerçekte birbirinden ayrılmaz olan şeyleri metafizik keyfi olarak birbirinden

orisinin iki ana çizgisi birbirinden ayrılıp, gelişmişlerdir. Bunlar, Demokritos'un temsil ettiği maddeci çizgi ile Platon'un temsil ettiği idealist çizgidir. Idealist ve maddeci bilgi teorisi anlayışlarının mücadelesi, günümüze değin uzanan bilgi teorisi görüşlerinin itici gücü olmuştur. Maddeci görüşü ilk kez ortaya atan Demokritos olmuş, böylece, İngiliz (Bacon, Hobbes, Locke) ve Fransız (Holbach, Helvetius, Diderot) maddecilerinin ve Feuerbach'ın felsefesinden geçerek, diyalektik-materyalizm'e kadar uzanan bir gelişme yol açmıştır. Platon ise, idealar öğretisiyle ve insan bilgisini salt bir ruhun, bedene girmeden önceki varoluşu sırasında seyrettiği, yaşadığı, tıpkı kendisi gibi ruhsal olan ideaları anımsamasından başka bir şey olmadığını öne süren görüşüyle, Nesnel idealist bilgi teorisinin temel tipini ortaya koymuştur. Bu görüş, günümüze değin idealist felsefe içinde değişik biçimlerde ortaya çıkar. Bilgiyi ruhta temellendiren bilgi teorisinin daha sonraki gelişiminde Aristoteles önemli bir rol oynamıştır.

Orta çağ felsefesi olan skolastik, Aristoteles ve Platon'un geleneğini sürdürerek, bilgi teorisi sorunlarına geniş ölçüde yaklaşmıştır. Ama bu çabaların temelinde yatan amaç, itici güç; bilimsel öğrenme ihtiyacının sorunları değil de, dini inanç dogmalarının, felsefi yönden temellendirilmesi olduğu için, bu alanda çok az gelişme kaydedilmiştir.

Neden sonra, kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkması ile birlikte, doğa bilimlerinde kaydedilen büyük gelişme sonucu, bilgi teorisi konusundaki çalışmalar da hız kazanmıştır. Locke, her bilginin kökeninin deneysel karakterli olduğunu söyleyen maddeci ampirizmi kurdu. Bilgilerin tümünü sırf düşüncelerin kendisinden çıkarmaya çalışan Rasyonalizm'in ise önde gelen temsilcileri, Descartes ve Leibniz'dir.

Maddeci ampirizm ile, idealist Rasyonalizm'in ise önde gelen temsilcileri, Descartes ve Leibniz'dir.

Maddeci ampirizm ile idealist Rasyonalizm arasındaki sürtüşme önemli bir aşama olmuştur. Kant, maddecilik ile idealizmin, ampirizm ile rasyonalizmin karşıtlığını aşabilmek için, kendi bilgi teorisinde; salt deneysel verilerin ve anlama faaliyetlerinin, öğren-

me sürecindeki payını saptamayı denedi. Kant'ın böylece ortaya koyduğu kritisizm anlayışı, idealist rasyonalizmin yüksek bir biçimi idi. Fakat, rasyonalizm ile ampirizm arasındaki karşıtlığı ortadan kaldıramamıştır.

Bilgi teorisindeki idealist çizginin son ve en yüksek noktası Hegel felsefesinde ortaya çıkmıştır. Hegel, nesnel dünyanın tüm gelişimini, sırf «mutlak ide'nin» basamak basamak gelişmesi ve aynı gelişim sırasında kendi kendini tanıması sayarak, öğrenmeyi diyalektik şekilde ilerleyen, tarihsel olarak gelişen ve felsefe içinde kendi sonuna ulaşan süreç olarak tanımlamıştır. Bu baş aşağı duran idealist diyalektik içinde Hegel öğrenme sürecinin diyalektik gelişiminin önemli özellik ve uğraklarını göstermiş, pratiğin bilgi teorisine girmesini sağlayan ilk adımlardan birini atmıştır.

Bilgi teorisi konusunda Marks öncesi görüşler, Feuerbach'da en üst düzeye ulaşır. Feuerbach dine ve Hegel idealizmine karşı sürdürdüğü eleştirici tavrının sonunda; insanın öğrenme becerisinin toplumsal bir ürün ve öğrenmesinin toplumsal bir süreç olduğu görüşüne belli bir ölçüde yaklaşmıştır.

Bilgi teorisi konusunda Marks öncesinin genel yetersizlikleri şunlardır:

Öğrenme sürecinin toplumsal karakterini kapsamıyor, tersine bu süreci, toplumsal ve maddi ilişkilerden soyutlanmış bireyin kafası içinde, zamandan -tarihten- soyutlanmış bir süreç olarak görüyordu; toplumsal pratiğin temellendirici rolünü kaçırınca da, öğrenme faaliyetinin aktif ve yaratıcı karakterini dikkate almadan, bilgiyi, nesnel dünyanın basit bir tezahürü sayıyordu. Geniş ölçüde diyalektik olmama özelliğine sahipti.

Idealist bilgi teorisinin sözcüleri, dünya görüşüne ilişkin temel tavırlarının yanlış olması yüzünden, öğrenme sürecinin bilimsel olarak temellendirilmesini başaramadılar; düşünce ile varlığı, öğrenme ile dünyanın nesnel gelişimini özdeşleştirdiler. Öğrenmeyi özne tarafından nesnelerin yaratılması gibi birşey saydılar.

Burjuva felsefesi, 19. yüzyılın son döneminde, bilgi teorisi sorunlarıyla gittikçe daha çok ilgilenemeye başladı. Bu gelişimin, bilgi teorisine dayanan toplumsal kökleri vardı. Bu kökler, bir yandan burjuvazi ile proletel-

ayırmaktadır. İnsan gerçekte, toplumların tarihinin bir ürünüdür. İnsan ne ise toplumun dışında olarak değil, toplumun içinde olarak odur. «İnsanın özü tek tek her bireyde varolan bir soyutlama değil, insanın özü, toplumsal ilişkilerin toplamıdır.» (1)

Kısacası, metafizikçi şeyleri kesin ve nihai olarak (sanki ne işler hep öyle kalacaklarmış gibi) tanımladığı ve birbirinden tamamen soyutladığı için, onları asla uzlaşmaz şeyler gibi karşı karşıya koyma durumunda kalır. Karşıt iki şeyin aynı zamanda var olamayacağını düşünür. «Bir varlık ya tamamen canlıdır ya tamamen ölüdür» der. Bir varlığın aynı zamanda hem canlı hem de ölü olabileceği metafizikçiye anlaşılabilir bir şey gibi gelir. Ne var ki, örneğin, insan vücudunda her an bazı hücreler ölür, ve onların yerini yeni hücreler alır; vücuttaki hayat, karşıt güçler arasında bir an bile durmayan bir mücadeleden ibarettir.

DIYALEKTİK-MATERYALİZM; diyalektik metodla, metafizik metodun aksine olarak, tabiata birbirinden kopmuş, birbirinden soyut ve bağımsız objelerin bir yığını değil, aralarında bağıntı, birbiriyle ilişkili ve birbirlerini şartlandıran objelerin, tam bir bütünü olarak bakar. Doğa ve toplumdaki olaylara diyalektik yöntemle yaklaşan materyalizm; onları sürekli hareketlilikleri ve değişiklikleri içinde kavrar ve tanır. Aslolan maddedir ve insan bilincinden bağımsız olarak vardır. Bilinc, düşünce maddenin doğadaki -düşünen made olan insan beynindeki yansımalarıdır. Diyalektik materyalizme göre evren bilinebilir. Bugün dünyada (ve evrende) insanların bilip kavrayamadıkları bir çok doğal ve toplumsal olayların varlığı bir gerçektir. Ama bunun nedeni bu olayların «bilinemez» yada «ancak ilahi bir güç tarafından bilinebilir» olmaları değildir; bunun nedeni, insanlığın bu doğal ve toplumsal olayları bilebilecek düzeye henüz ulaşmamış olmalarıdır. Bu gün bilinemez olan yarın bilinebilir hale gelecektir. Ancak bilinebilmeleri gereken şeyler her zaman var olacaktır. İnsanın bilgisinin sonu yoktur. Diyalektik materyalizm nesneleri ve olayları bilmekle yetinmez idealizmin günah saydığı şeyi, doğanın ve toplumun bilinip anlaşılabilir, değiştirilmesini amaçlar.

İşte doğa ve toplum olaylarına bu iki bakış açısı, iki karşıt sınıfın bakış açısıdır.

İdealizm; tutucu, gerici, gelişmeyi engelleyici ve dolayısıyla «bilimsel olmayan» bir görüştür. Burjuvazinin çıkarları gereği, doğa ve toplum olaylarına bakar ve tahrif eder.

Diyalektik-materyalizm; ilerici, devrimci, gelişmeleri ilerletici ve «bilimsel» dir. İşçi sınıfının doğa ve topluma bakış açısıdır. Doğayı ve toplumu tanımayı ve değiştirmeyi olanaklı kılan yasaları öğretir.

Bugün ülkemizde uygulanan eğitim de burjuvazinin, değindiğimiz, idealist anlayışına göre düzenlenmiştir ve doğanın, toplumun değişmezliğine dayanan bu anlayışı yaymaya çalışmaktadır. Böylece, doğanın ve toplumun tanınmasını ve değiştirilmesinin mümkün olmadığına inanan, dolayısıyla bugünkü sömür ve baskı düzenine rıza gösteren, ona karşı çıkmaya robot insanlar yetiştirilmek istenmektedir.

Ama artık biliyoruzki doğa ve toplum olayları insanlar tarafından bilinebilir ve değiştirebilir. Ve zaten insanlık karşılaştığı doğa ve toplum olaylarını değiştirmese idi, bugün mağaralarda yaşamamız gerekirdi. İnsan var olduğundan bugüne, doğal ve toplumsal çevresine «uyduğu» ölçüde değil, onu tanıyıp «değiştirdiği» ölçüde insan olmuştur.

Tüm bu nedenlerle; soyut, hiçbir sınıfa hizmet etmeyen veya «sınıf farkı gözetmeksizin» herkeze birden hizmet eden bir «bilim», ne tarihte var olmuştur ve ne de bugün vardır. Einsteine yada dinamitçi Nobel, ciledikleri kadar «tüm insanlığa» hizmet etmeyi amaçladıklarını haykıradursunlar; bugün insanlık onları «bilimlerinden», ancak kitleler halinde ölmek için yararlanıyor. Kuşkusuz ne Einsteine, ne de Nobel böyle bir amaca hizmet etmeyi düşünmüşlerdir. Ama ne var ki, tüm diğer şeyler gibi bilimin de bir sınıfa (ekonomik ve siyasal iktidara sahip sınıfa) hizmet etme zorunluluğu hükmünü yürütmür ve onları «istemeyerek de olsa» milyonlarca insanın katlinde suç ortağı yapmıştır.

Somut bir örnek olarak; Los Alamos'daki ilk atom bombasının yapımına katılmış olan Jean Hinton adlı bilgin, 1952 ekiminde Asya-Pasifik Barış Konferansında söz alarak şöyle divordu.

«Nagazaki üzerine atılmış olan ilk atom

bombasına şu ellerimle dokundum. Derin bir suçluluk duygusu içindeyim ve insanlığa karşı olan bu cürümde rol almış olmaktan utanç duyuyorum. Bunu nasıl yaptım? bu görevi nasıl kabul ettim? Kabul ettim çünkü o yanlış «bilim için bilim» felsefesine inanıyordum. Bu felsefe modern bilim için bir zehirdir. Bilimi sosyal hayattan ve beşeri varlıktan ayırmaya dayanan bu hata yüzünden, savaş sırasında ilk atom bombasının imaline katılmayı kabul ettim. Düşündük ki, bilim adamları olarak kendimizi «saf bilim»e vемremiz gerekir. Ve üst tarafı devlet adalarını ilgilendirir. «Saf bilim» diye birşey olmadığına, insanlığın ve toplumun yararına hizmet ettiği ölçüde bilimin bir anlam kazandığına inanmam için, Hiroşima ve Nagazaki bombardımanları faciasının gerekmiş olduğunu söylemekten utanç duyuyorum. Şu anda Amerikada ve Japonyada atom silahlarının ve bakteriyolojik silahların yapımında çalışan bilim adamlarına sesleniyor ve diyorumki: Ne yaptığınızı düşünün!»

Eğitimde de «bilim» açısından durum aynıdır. «Ben mimarlık yapmak istiyorum», «bilimle uğraşmak istiyorum», «sağa sola karışmam» v.b.. anlayışların sonunda egemen sınıflara hizmet ettiğini anlamalıyız. Bu anlayışla «gözlerini kapayarak vazife yapmanın» emekçi halka zarar verdiğini kavramalıyız. Bu takdirde yerine getireceğimiz görev ya da «icra edeceğimiz ilim»; «Nobel'in bilimi» ne kadar sınıf ayrımı yapmaksızın herkese «hizmet» ettiyse, o kadar «herkese» hizmet eder.

Zaten bu nedenle değildirki, egemen sınıflar; öğrencilerin «sağa sola karışmama» larını, siyasetle uğraşmamalarını ısrarla istemekte ve zorlamaktadır; bu nedenle değildirki, öğreticileri, eğitimcileri sınıfta durmadan aynı şeyleri tekrarlayan, yaratıcılığı engelleyen bir «papağan» durumuna getirmek, yalnızca kendinden istenen işi yapan, yalnızca kuru bilgileri aktaran bir «robot» görmüne getirmek istemektedirler.

Sorunun gerçek özünü kavramak ve şu iki şeyden birini seçmek durumundayız: Doğayı ve toplumu mutlak değişmez sayan gerici tezi benimseyip, isteyerek yada istemeyerek, baskı ve sömürü çarkının bir vidası, düzenin bir «kukla»sı, egemen sınıfların bir

uşağını olacağız; yoksa herşey gibi toplumun da değişebileceğini ve insanın doğa ve toplumu değirtirdiği ölçüde insan olduğunu kabul eden devrimci tez'i benimseyip, bilerek ve isteyerek, baskı ve sömürü düzenine karşı çıkarak ve onun değiştirilmesine katkıda bulunarak, işçi sınıfının, emekçilerin, halkımızın ve tüm ezilen insanlığın hizmetine gireceğiz. Bu ikisinin arasında bir başka yol, bir «orta yol» yoktur. Varsa «oportünizm»dir. Kararsızlıkla geçirilen hergün, mücadeleye açısından önemli bir kayıp olarak görülmelidir.

İkinci tez, çetin ama onurlu bir mücadeleyi gerektirir. Toplumu değiştirebilmek için önce onu tanımayı ve anlamayı, onu değiştirecek olan işçi sınıfı ve halkımızın bu güce, bu bilince ve yeteneğe kavuşması için çalışmayı gerektirir. Ve elbetteki, hepsinden önce, egemen sınıfların eğitim yoluyla bize vermiş oldukları, burjuva bilgi, görüş, davranış ve alışkanlıklarımızla, kendi kendimizi değiştirmek için mücadeleyi gerektirir. Bu amaçla; herşeyden önce işçi sınıfının bilimsel ideolojisinin temel ilkelerini öğrenip benimsememiz gerekir. Benimsemek yetmez; öğrenip benimsediklerimizi hayat içinde pratik olarak ve yaratıcılığımızı da katarak uygulamamız gerekir. İşçi sınıfının bilimsel dünya görüşünü kavrayabilmek için de, toplumların günümüze kadar geçirdikleri ekonomik ve sosyal gelişmeleri bilmek gerekir. Mücadelenin sonucunu belirleyen, maddi üretimin gelişme yasalarını açıklayan bu teori, insana, toplumsal ilişkileri kendi yararına değiştirebilmek olanaklarını verir. Bu yöntem yoluyla insan, doğal ve toplumsal olayları doğru biçimde değerlendirebilir. Toplumumuzun çözüm bekleyen sorunlarının ele alınmasında ve sorunlar karşısında takınılacak tavırda, yerinin neresi olduğunu anlayıp sattamada, doğru bir kılavuza ve davranışlarını buna göre düzenleme olanaklarına kavuşur. Bu yöntem yoluyla doğanın ve toplumun gelişme yasalarını kavrayan insan, doğal süreçleri kendi iradesi altına alır. Doğanın zenginliklerinin kendi yararına kullanılması olanağına kavuşur. İşte çetin ve onurlu bir mücadeleyi gerektiren devrimci tez, böyle yükümlülükler ve karşılığınra böyle üstünlükler sağlamaktadır.

ÜLKEMİZDE EĞİTİM:

III — a) TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ VE OLUŞUMU :

Geri bırakılmış ülkeler, emperyalistler için ucuz ham madde, ucuz işgücü, pazar ve dolayısı ile de tatlı kâr kaynaklarıdır. Emperyalistler dış yardım, kredi, borç, ticari ve askeri anlaşmalar gibi yöntemlerle, bu pazarlardan tatlı kârlar elde ederler. Böylece ekonomik olarak bağımlı kıldıkları ülkelerin siyasal ve toplumsal hayatlarını da kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirirler. Geri bırakılmış Ülkelerin eğitim sistemleri de, diğer bir ek alan gibi emperyalistler tarafından biçimlendirilirler. Bu ülkelerde eğitim, emperyalistler için gerekli hammaddeleri çıkaran üreten, ürünlerini pazarlayan, emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin «adamı» olarak iş gören insanlar yetiştirilmesini amaçlar. İnsanları, ya bütün bu işleyişlere yer ve gönüllü katılan, ya da bütün bunları bilimsizlik, farkındasızlık ve olmaksızın, edilgen bir şekilde, olup bitenle ilgilenmeden, sırf kendi «iş» ile uğraşarak, ister istemez kendilerine hizmet eden, yoz yabancılaştırmış, başkaldırmayan kişiler olarak biçimlendirmek ister. Bu nedenle de eğitim, bir yandan bu toplumların feodal kalıntısı, gerici, ata-ekil ideolojik kalıntıları, bir yandan da yoğun burjuva ideolojisi ile beraber, emperyalist metropollere hayranlık ve bağlılık ile «milliyetçi», ırkçı-şöven motiflerden oluşan karma bir ideolojik yapı tarafından belirlenir. Emperyalizme bağımlı bir yarı sömürge olan ülkemizde de eğitim çarkı böyle işlemektedir.

Emperyalistler, ülke eğitiminin biçimlendirilmesinde «doğrudan görevliler»de kullanılmaktadırlar. Cumhuriyet döneminin başından beri hazırlanan tüm eğitim plan, proje ve programları; ya doğrudan doğruya «yabancı uzmanlar tarafından hazırlanmış, ya da «yerli uzmanlarımız» emperyalistlerin eğitim tezgâhlarından geçirilerek bu işle görevlendirilmişlerdir. Eğitimde «yabancı uzman»lara karşı «zaaf» ve «talep» günümüze kadar sürmüştür. Uzman sağlamanın bir başka yolu da, ilkinden pek farklı olamayarak -ve nere-

deyse gelenekselleşen bir biçimde- seçilmiş birtakım insanların «eğitilmek» üzere Amerika'ya, Avrupa'ya gönderilmesi idi. Kısa süreli kurslara katılmak, yada eğitim merkezlerinde eğitilmek üzere gönderilen bu insanlar, genellikle, daha önce ülkemizde bulunmuş yabancı «uzmanlar»ın ilişki kurdukları kişiler olur ve ismen ilgili ülke tarafından «davet» edilirlerdi. Böylece eğitildikten sonra, ülkeye dönen «yerli» uzmanlarımız, eğitim örgütünün merkezi yerlerinde görev alırlardı. Bu yolda sayısız «eğitimciler» yetiştirildi.

Cumhuriyet döneminin eğitim programları ağırlıklı olarak dışarıdan getirilen uzmanların görüşüne göre oluşturulmuştur. Bunların ilki, 1924 yılında Türkiye'ye getirilen Amerikalı eğitimci John Dowey'in, «tarımsal kalkınmaya öncelik veren bir eğitim sistemi» önerisine göre biçimlenmiştir. Yine 1925 yılında Almanya'dan Kuhne, 1927 yılında Belçikalı Omer Buyse, 1932 yılında İsveçli Prof. Albert Malche, Amerikalı Parker, 1952'de yine Amerikalı eğitimci Thorburg, daha sonraları Dickerman'lar v.b. eğitim uzmanları olarak ülkemize çağırılmış ve eğitim sistemimizin biçilenmesinde «görüşleri» alınmıştır. 1950-60'lara kadar «eğitim uzmanı» olarak ülkemize çağırılan yabancı uzmanların çoğu —başka siyasi niteliklerinin yanı sıra— kendi ülke-lerinde de eğitimi konusunda söz sahibi idiler. Bu eğitimciler, emperyalistlerin, bağımlı ülkelerde uygulayacakları «eğitim politikası»nın kompetanıydılar.

Emperyalistler giderek, gönderdikleri uzmanlarda bilgili olma gereğini aramaz oldular. Özellikle, 1964'den sonra, özellikle Amerikalı ve özellikle eğitim konusunda herhangi bir ihtisası bulunmayan «eğitim uzmanları»(!)nın sayıları süratle artmıştır. Yalnız 1965 yılında Milli Eğitim Bakanlığında çalışan bu uzmanlara ödenen 26 milyon T.L. bunların sayıları hakkında fikir verebilir. Bu dönemde, Amerika'lı «uzman»lar tarafından ha-

zırlanan 20'den fazla proje, rapor ve program uygulamaya konulmuştur. Eğitimde uygulamaya konan proje ve programlar Milli Eğitim Bakanlığı ile daha çok AID, UNESCO ve ICA «işbirliği» ile gerçekleştirilmiştir.

1957 yılında toplanan VI. Milli Eğitim Şûrası (MES)'e sunulan raporlar ve bu şûrada alınan kararlar; uygulamaya konulan projeler, yabancı «uzman»larla ilgili en çarpıcı örnekleri önümüze sermektedir. Bu şûrada bazı meslek ve teknik okulların geliştirilmeleri ile ilgili olarak alınan kararların tümü, yabancı «uzman»lar tarafından hazırlanan raporlar doğrultusunda olmuştur.

Şûraya Erkek teknik öğretim konusunda ILO ve UNESCO tarafından bir rapor sunulmuştur.

Motor Sanat Enstitüsü, ICA kanalıyla Amerika'daki «Spring Garden Yeknik Okulu»ndan gönderilen yedi uzman tarafından çalıştırılmaktadır.

Ticaret öğretimi kousundaki rapor, ICA, New-York Üniversitesi uzmanları tarafından hazırlanmıştır.

Halk Eğitimi konusundaki rapor, Prof. Watson Dickerman tarafından hazırlanmış ve ayrıca UNESCO tarafından hazırlanan «Türkiye Cumhuriyetinde Halk Eğitimi» adlı inceleme sunulmuştur.

Bu sunulan raporların tümü şûra kararı olarak çıkmış ve uygulamaya geçilmiştir.

Söz konusu uzmanların eğitim konusu ile ilgili olarak hazırladıkları rapor, proje ve programlar; egemen sınıflar tarafından uygulamaya konulmaktadır. Ancak emperyalistler, yalnızca proje ve planlar hazırlayıp uygulanmasını istemekle kalmayıp; uygulamalarını da bizzat denetlemekte ve bu konuda doğrudan uygulayıcılar görevlendirmektedir. Emperyalizmin kültür ve eğitim alanındaki bu uzantıları «barış gönülleri» sahte adıyla tüm dünyaya yayılmış bulunmaktadır. Ülkemizde de sayısız uzmanın yanısıra uzun süre çalışan bu «gönüllü»lerin görevleri; emperyalizmi «işbirliği» olarak tanıtip hoş göstermeye çalışmaktan tutun da, dünyadaki devrimci ve ulusal kurtuluşçu hareketlere karşı nefret uyandırmaya ve sosyalizmi büyük bir «bilgelikle» «totaliterizm» olarak tanıtmaya kadar olan herşeydir. Emperyalizmin yararına olan herşey bu adamların yetki ve bilgi alanına gi-

rer. Eğitim konusunda bilimsel yeterlikleri olmayan, kendi ülkelerinde garson, marangoz, tezgâhtar v.b. ya da işsiz olan bu insanların tümünün ortak yanları, eğitim alanında emperyalizmin çıkarlarına dair vermiş oldukları güvencedir. Yoksul halkımızın sırtından dolgun ücretler alan bu «görevli gönüllüler» ülkemizde de verdikleri sözü tutma (!) gayreti içindedirler.

Emperyalizm, azgın sömürsünü kitlelerin gözünden gizlemede, kendisini hoş göstermede ve kitlelerin tepkisini pasifize etmede eğimin rolünü çok iyi bilmekte ve bu alana olağan üstü önem vermektedir. Bu işe, sadece yerli-yabancı «gönüllülerin» yetmeyeceğini bilmektedir. Bu amaçla daha ilk okul çağından itibaren, küçük beyinlerde «dostumuz Amerika» imajını yaratacak daha somut araçlar da kullanılmaktadır.

İlk okullarımızda, «Beslenme Eğitimi» adı altında, yetkili besin uzmanlarınca «zararlı» oldukları kesinlikle kanıtlanmış bulunan, Amerikan süttozu, Amerikan yağı v.b., bedensel ve zihinsel gelişmenin en önemli dönemi ni yaşamakta olan çocuklara besin olarak verilmektedir. Bu sözümüne «Amerikan Yardımları» bir yandan, böylesine beyin yıkama aracı olarak görev görürken, öte yandan, tüketim artıkları olan bu «besin» maddelerinin taşınması için emperyalist tekellere ödenen paralarla, emperyalistler yeni kârlar elde etmişlerdir.

Emperyalizmin ülkemiz üzerinde, ekonomik alanlardaki sömmürüsü ve denetimi artıkça, siyasal ve kültürel alandaki denetimi de artmıştır. Eğitimin planlaması ve yönlendirilmesinde de durum böyle olmuştur.

Acık emperyalist işgale karşı, bir avuç «işbirlikçi» dışında, toplumun hemen tüm kesilerini örgütleyip savaşa sokan «kurtuluş» hareketi yılları, yani 1920'ler Türkiye'si, kapitalizme karşı, en kesin ve öldürücü darbeyi vuracak olan «işçi sınıfı»nın henüz gelişmemiş olduğu bir ülkedir. Mücadele içinde etkin bir güç olan ve daha sonra da belirleyici ağırlıklarını koyan güçler ağa, tüccar, tefeci, küçük burjuvazi ve burjuvazi gibi toplumdaki sınıf ve tabakalardır. Bu karakterinden dolayı hareket daha başından beri, emperyalizmle uzlaşmacı bir karakter taşıyordu. Nitekim savaşı müteakip kurulan Cumhuriyetin ilk işi,

emperyalistlerle, ekonomik, askeri, siyasal ve kültürel anlaşmalar yapmak ve «işbirliğini» savunmak olmuştur.

17 Şubat 1923 İzmir İktisat kongresi ile başlayan Emperyalizmle uzlaşma eğilimlerinin eylem haline dönüşmesi ile, «emperyalizm ve kapitalizm» karşı olan «ANADOLU» devriminin «halkçı-devletçi» karakteri unutulmuş ve kapitalist kalkınma yoluna yönelinmiştir. Daha 1924 yılında, gerek yabancı sermayenin ve gerekse eğitim, kültür alanındaki yabancı uzmanların Türkiye'ye «davet» edildikleri hatırlanırsa, bu «unutma» ve «yönelme» sürecinin ne kadar çabuk olduğu anlaşılır.

Buruvasi, emperyalizmin denetiminde geliştikçe, tüm diğer kurumlar gibi eğitimde de ağırlığını duyurmaya başlıyordu. Burjuvasi kendi pazarlarını daraltan, Anadolu'ya özgü pre-kapitalist (kapitalizm öncesi) ekonomiyi çözülmeye zorluyordu ama; toplumun gerici sınıflarından biri olan, ağalar ve büyük toprak sahipleri ile ittifaka da devam ediyordu. Bu nedenle eğitime, bir yandan emperyalistlerin «uzman»larınca form ve «pozitivist», «pragmatist» anlayışla çalışırken, öte yandan «teokratik» anlayışın da varlığını devam ettirmesi sağlanıyor ve her ikisinin karışımı bir eğitim felsefesi oluşturuluyordu.

1922 yılında hazırlanan «Maarif teşkilatı hakkında layiha» adıyla yayınlanan ve 10 yıllık gelişme programını içeren tasarıda, devletin eğitimde izleyeceği politikanın ana hatları tespit ediliyordu. Tasarının temel espirisi; okuma—yazma sorunun çözümü, okul ile hayat arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi, eğitimin ekonomi-politikayla uygunluk arzemesi, kadınların da aynı kademelerden geçirilmeleri konularını gündeme getirmesiydi. Böylece, ülkenin o gün içinde bulunduğu, ekonomik koşulların ve egemoninin isterlerine göre eğitim politikası; asıl olarak eğitilmiş işgücü için herkesin ilk öğretimden geçmesi ve beyin gücü olarak sınırlı sayıda «seçkin» insanın yüksek öğretim görmesi şeklinde tespit edilmiştir. Üniversite ve yüksek okullara giriş için başlangıçtan bu güne kadar kılı kırk yaran sınavlar bu amaçla yapılmaktadır.

1943'de toplanan II. MEŞ ve 1957'de toplanan VI. MEŞ, eğitim tarihinde çok önemli birer noktadılar. Gerek II. ve VI. MEŞ kararlarında ve gerekse ilk okul programlarında;

1926 programında ve o dönemde «Milli Eğitimin Temel Amaçları» arasında yer almayan bazı konular, amaçlar arasına konmuş ve tüm diğer amaçların önüne geçirilmiştir.

Bunun en önemli nedenlerinden biri; çeşitli zamanlarda oluşturulan «Güneş Dil Teorisi» ve «Türk Tarih Tezi»nin resmiyet kazanıp ders kitaplarının ve tüm diğer eğitim organ ve kurumlarının bu doğrultuda çalışmaya yöneltilmeleri; diğeri ise o sıralarda Avrupanın bazı ülkelerinde iktidar olan FAŞİZM'in (özellikle Almanyadaki Nazizmin) ülkemizde, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da taraftar bulması ve benzer görüşlerin eğitime aktarılmasıdır. Diğer başka nedenlerin arasında bu iki temel neden, ırkçı-şoven-asimilasyoncu eğitim anlayışının (kendine bir teorik temel de bularak) pekişip yerleşmesine ve Kürt ulusu ile çeşitli ulusal azınlıkların zorla asimile edilerek «Türkleştirilmeleri» ve katliamlara varan ulusal baskıların hoş görülmesine yol açacak bir ideolojik anlayışı geliştirmiştir.

1943'de toplanan II. MEŞ'de, ırkçı ve şoven eğitim konusunda görüşülen sorunlar, ahlak, dil ve tarih öğretimidir Şûra'da alınan kararların tümü, (Türk Dil Kurumu tarafından geliştirilen) Güneş Dil Teorisi ile (Türk Tarih Kurumu tarafından geliştirilen) Türk Tarih Tezi doğrultusunda bir eğitimin uygulanması yönündedir. Maddi, manevi herşeyin önüne «Türk» kelimesini koymak neredeyse gelenekleşmiştir. (Son uygulamalardan biri de Türk Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'dur) Artık, sayfalar dolusu «ideal Türk Çocuğu» tanımları yapılarak, Kürt ulusu ve diğer ulusal azınlıklar la sanki alay edilmektedir.

Daha sonraki yıllarda toplanan eğitim şûralarında alınan kararlar ve uygulanan politikada esaslı bir değişiklik olmamış ve VI. MEŞ'e kadar geliştirilip VI. MEŞ'de ilkelere bağlanan ve kararlılık kazanan eğitim politikası, emperyalizm ve egemen sınıflar lehine bir takım küçük düzenlemelerle pekiştirilerek ve faşistleştirilmeye de yönelerek, günümüze kadar gelmiştir.

II—b) TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRENİM KAVRAMININ GELİŞMESİ VE ORTAYA ÇIKAN ÜNİVERSİTE TİPİ :

Osmanlı devletinde, modernleşme ve batılılaşma hareketleri, ekonomik sistem tamamen

toprağa bağımlı olduğundan, onu korumak üzere askeri gereksinimleri karşılamak üzere başlatılmıştır. Eğitim hizmetlerinin devlet örgütünde siyasal bir sorumlu tarafından yönetilmesi, batı usulüyle çalışan okulların açılması ve ilk yabancı kurumların kurulması kapitalist ülkelerin etkilerinin Osmanlı İmparatorluğunda yer almaya başlaması, Tanzimat Fermanından sonraki olgulardır. Böylece üstün teknolojileri ve bunların ürünleri ile geri teknoloji bir ülkeye giren kapitalizm, burada toplumsal ve ekonomik yapıyı temelinden sarsmıştır.

Geleneksel üretim biçiminin yer aldığı toplumda bir yandan bazı kapitalist etkiler görülmeye başlamış, bir yandan da iç ve dış politikalar ve bunlara bağlı olarak da yargılama ve yönetim ilkeleri değişmeye başlamıştır. Bu durum doğal olarak eğitim sistemine de yansımış, üretim ve yönetim alanında yapılan değişiklikler eğitimin de modernleşmesini gerektirmiştir. Giderek, eğitimde de biri geleneksel, biri batıya dönük kurumların bir arada yaşadıkları görülmüştür.

Eğitimde batı etkisinin yanı sıra, ülkenin sorunlarının yukarıdan aşağıya doğru bir elit kadro ile, gerekli altyapı değişiklikleri yapılmadan, çözülebileceği kanısı hakim olmuş dur. Bu düşünceye göre, ülkenin kurtuluşu üst kademedeki yetişmiş, aydın bir kadronun görev alması ile olanaklıdır. Eğitim sisteminin; yukarıda tartışılan ekonomik anlayışın ve buna bağlı olarak ülkenin yapısına yabancı «elitist» ve dış etmenlerin etkisinde bulunması durumu, Cumhuriyetin bazı kısa devreleri dışında bugüne kadar devam etmiştir.

Ana çizgileriyle, Türkiye'nin bugünkü eğitim ve insan gücü politikası, emperyalist ülkelerin etkisi altında bulunan az gelişmiş bir ülkenin yapısını yansıtır. Eğitim sisteminin amacı, «üst düzeyde» eylemler bütünü yurutecek becerili iş gücünü yetiştirebilmektir. Eğitimin üretimle olan ilişkileri daima arka planda kalmış, çözüm, bürokratik mekanizmada çalışacak, elit bir zümrenin yetiştirilmesinde aranmıştır.

Gelişme çabasında olan ülkelerde, yüksek öğrenim kalkınmanın ana öğelerinden biri olarak kabul edilir. Eğitim programları buna göre hazırlanır.

Türkiye'de yüksek öğrenim kuruluşları

devamlı batılı örnekleri taklit etmişler ve her defasında da batılı hareketleri birkaç etap geriden izlemeye çalışmışlardır. Bu teknik eğitimde de böyle olmuştur. Ayrıca, bilgi seviyeleri arasındaki denge anlayışı kişilerin bilgi ve üretim yeteneklerinin başabaş, eşit gelişmesi değil, geleneksel elitist uzmanlaşmış kadro ve alt seviyelerde daha az becerili eğitim görmüş taban şeklindeki bir görünüşü yansıtmaktadır. Bugün benzer anlayışları, reform yapmak savunusu ile ortaya çıkan birçok yönetici çevrelerde görmek olasıdır. Eğitimin 4+2 şeklinde kademeleşmesi, Üniversite, Akademi, Yüksek okul ayrışması bu durumun somut örnekleridir.

III—c) TÜRKİYEDE YÜKSEK ÖĞRENİMİN BUGÜNKÜ DURUMU :

Türkiye'nin eğitim sisteminin içinde bulunduğu kavram ve karar karmaşası bugüne kadar hazırlanan kalkınma plânlarında ve yürütülen ilgili çalışmalarda da ortaya çıkmaktadır. Ülkede temel insan gücü-eğitim-üretim sistemi konularında temel bir seçme yapılmadığı için karmaşıklık planlara ve reform tasarılarına da yansımıştır.

Türkiye'deki insan gücü planlamasında eğitim sistemi -insan gücü sistemi- üretim sistemi arasındaki ilişkiler açısından görülebilen aksaklıklar şöyle özetlenebilir:

I) Ülkede toplumsal yapının eğitime ve insan gücü planlamasına etkileri yeterli bir biçimde ele alınmamaktadır. Üretim seviyesinin düşüklüğü, çarpık ekonomik ve toplumsal yapı, dengesiz gelir dağılımı, bazan geri teknoloji ile yüksek becerili işgücü arasında gerilimler yaratmakta, fırsat eşitsizliği sorunları doğurmaktadır. Bu durum yerleşme açısından da farklılıklar yaratmakta, bunun sonucu olarak da hem iç, hem dış beyin göçü sorunları ile karşılaşilmektedir.

II) Kalkınma hedefleri ile bunların gerektirdiği becerili işgücünü oluşturan, eğitim sistemi, arasında bulunması gereken uyum mevcut değildir.

III) Eğitim planlamasında yalnızca arzı değil, toplum talebini ve eğitilenlerin kullanıma biçimlerini de içine alan bir sistem uygulaması gerekirken, insan gücü planlaması ve eğitim sistemi kapalı bir sistem anlayışı

içinde ele alınmaktadır.

Yalnızca ekonominin talebini göz önünde bulundurmak;

1) Bugünkü insangücü talebini veri almak,

2) Bugünkü teknoloji seviyesini veri almak,

3) Bugünkü üretim ilişkilerini, dolayısıyla, toplumsal ve ekonomik yapıyı veri almak, gibi yanılgılara neden olmaktadır.

Bunlara ek olarak, yüksek öğretim; üretim ilişkileri ile birlikte düşünülmemiş, bugünkü üretim ilişkilerinin gerektirdiği düzeyde, uzmanlaşmış bir toplumun gerektirdiği farklılaşmayı, işbölümünü ve örgütlenmeyi, sistem için rasyonel ve gereken ölçü ve biçimde, yürütecek insan gücünün oluşturulması olarak görülmemiştir. Yukarıda da değinildiği gibi, yüksek öğretim, bugüne dek genel çizgileriyle bir elit zümreyi yaratmayı amaç edinmiş, bu durum günümüze kadar devam edegelmiştir.

Özellikle klasik tipteki üniversiteler böyle bir modele uygundur. 150'lerde kurulmağa başlanan yüksek okullar ve orta becerili işgücü yetiştirme amacı ile kurulan tekniker okulları, piramidin tepesindeki seçkinler kadrosu ile tabandaki işgücü arasındaki bağlantıyı kurmak için düşünülmüşler, ancak bir yandan ekonomik yapının bu tür yarı uzmanlaşmış becerileri emecek özelliklere sahip olmayışı, diğer yandan bu okulları bitirenlerin çalışma olanaklarının bilinçli olarak kısıtlanması bu denemeyi başarısız kılmıştır.

Bu arada, uygulamaya daha fazla ağırlık veren ve kuramsal eğitimi ikinci plana iten, yüksek okullar da giderek üniversite özelliğini almışlar ve bu süreç öğrenci hareketleri ile daha da hızlanmıştır.

Bir üniversite diplomasının verdiği toplumsal prestij yanında, bir diplomanın kişiye geçim kaynağı olması, orta öğretim kurumlarının mesleki bir beceri vermemesi, yüksek öğretime olan ilgiyi daha da arttırmıştır. Bu nedenle öğrenciler, yüksek öğretime ulaşabilmek için ellerinden gelen tüm olanak ve araçlarını sonuna kadar kullanmaya başlamışlardır. Yüksek öğretim başlıbaşına bir amaç haline gelmiştir. Bunda, öğrencilere, ilk okuldan başlayarak sistemli olarak veri-

len metafizik-idealist felsefe ve ona bağlı yarışçı, bireyci, çıkarıcı burjuva ideolojisinin de önemli bir etkisi vardır.

Bu durumda, yüksek öğretimde her yıl gittikçe büyüyen ve karşılanamayan bir talep artışı görülmektedir. Bir yandan bu talebi kısmen karşılamak için üniversitelere en gereksiz bölümlere, fazlası ile öğrenci alınmış ve eğitimin niteliği düşürülmüştür. Diğer yandan da klasik yüksek öğrenim kurumları insan gücü gereksinimleriyle uyum halinde olmadan mevzun verdiklerinden bu elemanların piyasa talebi ile uyum içinde olması ve statü sağlayan bir iş içinde olma olasılığı azalmıştır.

Böylece yüksek öğrenim şu iki amaca hizmet eder duruma düşmektedir :

I) 18—25 yaş arasındaki büyük verimli ve dinamik kitleyi iş olanakları yaratamadığından üretimden uzak tutmak, pasifize etmek,

II) Bu kitleyi mevzuniyetlerinden sonra büyük tüketiciler haline getirmek. Ancak, klasik yüksek öğrenim kurumlarında yetişen bir kısım insan gücünün marjinal verimliliğinin sifıra yakın olması, kişilerin aldıkları mesleki eğitimle ilgisi olmayan işlerde çalışmaları ya da tamamen işsiz kalmaları, diğer bir deyişle; eğitimin düzenden yaralanan kişiler yetiştirmemesi, sistemdeki çürütmelerin artmasına neden olmuştur. Bu durumda, öğrencilerin düzenin kendisini soruşturup incelemeye başlaması doğaldır.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılıyorki, ülkemizde eğitimin, özellikle yüksek öğrenimin, mevcut toplumsal sistemin getirdiği olumsuzluk ve aksaklıkların yanında, bizzat sistemin kendisine de uygun olmayan, burjuvazi için de sorun olan bir yapısı vardır. Mevcut sistemin isteklerine de cevap verememekte, onun işleyişi ile tam uyum içinde olmak bir yana, bu işleyişte de bir yığın aksaklık doğurmaktadır. Yani emperyalizmin ve burjuvazinin çıkarlarına göre biçimlenen ama kendi içinde tutarlı ve sağlam bir yapıya sahip bir eğitim değil, aksine, egemen sınıflar için dahi sorun olan bir yığın aksaklığı doğuran çarpık bir eğitime sahibiz. Burjuvazinin de eğitimden yakınması bundandır.

Bu olgunun bizim için olumlu ve olumsuz yanları var.

Olumsuz yan; bu çarpık, aksak, bozuk eğitim çarkı içinde öğrencileri «allak bullak» eden bir yığın sorun ve genel bir kültür yoksunluğu doğurduğu gibi aynı zamanda gerekli mesleki formasyonu da veremeyen işleyiş içinde öğrencilerin -kaybettiklerinin yanında- pek birşey kazanamamaları v.b...

Olumlu yanı ise; burjuvazinin kendisi için gerekli tam ve tutarlı, sağlam bir eğitim sistemine sahip olmayışının yarattığı boşluktur. Bu zaafdan yararlanılabilir. Bu bozukluğunu herkese «hissettiren» eğitime, tutarlı «demokratik» eğitim alternatifimizi çıkarabilir, bu alternatife geniş taraftar toplayabiliriz. Ayrıca burjuvazinin eğitim çarkının yeterince işlememesinden yararlanıp ona alternatif eğitimi -özellikle kültür ve ideolojiyi- bizzat fiilen okullarda yaratabilir, geliştirebilir, yayabiliriz. Oysa bütün bunlar, kendi içinde tutarlı, sağlam ve öğrencilere, en azından kısa vadede, «istediklerini» verebilen bir eğitim sistemi içinde çok daha zor olurdu. Bu avantajı iyi bir şekilde kullanmak ve böylece dezavantajı bertaraf etmek zorundayız.

Yukarıdaki açıklama ve tartışmalar ışığında Türkiyede uygulamakta olan yüksek öğretim sistemi genelde şu şekilde değerlendirilebilir :

1) Yüksek öğretim son derece soyuttur ve aynı nitelikte bir orta öğretime dayandırılmaktadır. Üniversite öncesi okul eğitiminde, öğrencinin kafası, sayısız ansiklopedik bilgilerle doldurulur. Pratikte uygulama olanağı bulunmayan ve ezbere dayanan bu gereksiz ve yararsız bilgiler, doğal olarak kısa bir sürede unutulurlar. Böyle bir eğitime zorlanan öğrenci, eğitimden bezir, usanır ve genel olarak öğrenmeye araştırmaya karşı tiksinti duymaya başlar. Özellikle orta dereceli okullarda, sınıfını geçince tüm kitaplarını yakan öğrencilere hepimiz tanık olmuştuk. Bu soyut eğitim geleneği sonuna kadar sürmektedir. Gerçekte yüksek öğrenim «politeknik» ve nitelikli bir genel kültüre eğitime dayandırılmalıdır. Eğitim üretim ilişkisi, her aşamada kurulmalıdır. Eğitimin uygulama ile sıkı bir bağlılık içinde gelişmesi soyut bir sorun değildir, eğitimin soyutlaşmasını önlemenin tek yoludur.

II) Türkiyede yüksek öğretim çok uzun olmasına karşın, gereksinme her alanda üretim mühendisliği ve genel uzmanlıktan ileri gitmemektedir. Eğitimin rasyonel bir biçimde kısaltılması gerekmektedir.

III) Yüksek öğretimde kaynaklar yeterince verimli kullanılmamaktadır. Klasik üniversitelerde eğitimciliğin doçentlik düzeyinde başlaması, sadece lonca sisteminden kalfa, usta ve çırak dizisinin bir kalıntısıdır. Feodal dönemin üretim ilişkilerine uygun düşer; bugün geçerliliğini yitirmiştir. Geçerlik bazılarına sadece doçentlik ve profesörlük rantı yetirme özelliğinden ileri gelir.

Bunun kaldırılması, bugün yapay olarak var olan öğretim üyesi bulamama sorununa çözüm getirecek ve büyük bir kaynak yaratacaktır.

Ayrıca bugün, eğitici kadrolarla üretimi yönetici kadrolar birbirinden tamamen kopuktur. Eğitim-üretim ilişkisinin kurulamamış olmasının, dışa bağımlılığın bir sonucu olarak, üretici kadrolar gereksindikleri bilgiyi yüksek öğrenim kurumlarından alamamaktadırlar. Hatta sırf bu amaçla kurulmuş olan, bilimsel ve endüstriyel araştırma kurumları bile, bu alanda «başarısız» olarak nitelenebilirler. TÜBİTAK somut bir örnektir.

IV) Yüksek öğretim, en geniş kitlelere ulaşmamıştır. Bunu sağlamanın ön koşullarından biri, eğitimin parasız olmasıdır. Ayrıca orta dereceli eğitimin yerel farklılıklar, dengesizlikler ve eşitsizliklerden kurtarılmasıdır. Eğitimin parasız olmasından, parasız kamu yüksek öğrenim kurumlarının bu amaçla ulaştıkları sonucu çıkarılmamalıdır. Yüksek öğrenime devam edebilmek için eğitim süresinde bir gelirden yoksun olma durumuna dayanabilme ve yaşam sürdürebilmek için harcama yapabilme olanaklarının olması gerekir. Bu da ancak toplumun belli kesimleri için söz konusudur.

Bu açıdan bakıldığında, öğrencilere eğitim süresince çalışabilme olanakları tanıması bakımından, gece eğitimi olumlu görülmektedir. Yüksek öğretimde, hem üretim-eğitim ilişkisini sağlamak hem de eğitimin harcamalarını karşılamak üzere, gece eğitiminin temeline oturtulması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

V) Yüksek öğretim taklitçi ve statiktir. Yüksek öğretimde seçilen konular ve uzmanlık dereceleri ülkenin gereksinimlerinden değil, farklı yapı ve gelişme düzeylerindeki taklit edilmeye çalışılan ülkelerden aktarılmaktadır. Böylece toplumdan yabancılaşmış, dar anlamda uzmanlaşmış, beyin göçüne hazır bir gurup insan yetiştirilmektedir.

Hızla değişen dinamik bir toplumda, üniversitelerimiz kuruluşlarından bu yana önemli bir değişiklik geçirmemişlerdir. Tüm kurum-

ların evrim geçirdiği bir ortamda yüksek öğretim kurumlarının yapılarına mutlakmış gibi bakılmakta, yapı, yönetmelik değişikliklerinden korkulmakta, bu nedenle öğrenciler ve diğer dinamik unsurların söz sahibi olmaları engellenmektedir. 1968'den bu yana gelişen öğrenci olaylarının yanlış yorumlanmak istenmesi, öğrencilerin, asistanların ve tüm çalışanların eğitim kurumlarının yönetimine gerçek anlamda katılmalarının engellenmesi bu durumun kanıtıdır.

IV-Eğitim Konusundaki Taleplerimiz ve Hedeflerimiz

Ne Olmalı ? - Nasıl Bir Eğitim ? :

Eğitimin ne olduğunu, doğuşunu, tarihsel gelişimini, toplumsal sistem ve üretim biçimi ile ilişkisini ve bugünün eğitimini, ülkemizde eğitimi ortaya koyduktan sonra «Nasıl bir eğitim olmalı», «Nasıl bir eğitim yaratmaya çalışmalı?» sorusuna gelebiliriz. Bu sorulara cevap ararken, ilkin, eğitiminyönetiminden, yöntemi ne ve içeriğine kadar, baştan aşağı demokratikleşmesinin gerekliliği ile karşılaşırız. Bu da «demokratik eğitim» kavramı ile anlatılır. Bundan başka,, «eğitim - üretim bağı» ve «eğitimin içeriği» ile «eğitimin maddi koşulları» konularına değinmek gerekir.

IV-a) DEMOKRATİK EĞİTİM :

DEMOKRATİK EĞİTİM KAVRAMININ TANIMI VE AÇINIMI:

«Demokratiklik» kavramının kısa ve özlü, ama aynı zamanda geniş kapsamlı bir tanımını yapmak istersek: «Hertürlü etkinlik alanının, istisnasız, imtiyazsız ve eşit olarak, kitlelerin en geniş ve en aktif katılımına açılması ve buların sonuçlarının da en yaygın ve eşit olarak kitlelere ulaştırılması» diyebiliriz.

Bu bağlamda «demokratik eğitim», 'eğitim alanına, eğitim faaliyetine, her açıdan kitlelerin en aktif katılımı ve sonuçlarından en yaygın ve eşit yararlanması, olarak tanım-

lanabilir. Bu, eğitimle ilişkili bütün bireyleri kapsayan en geniş kitlelerin, eğitim sürecinde etkin ve belirleyici olması, sonuçların alınmasında ve hayata geçirilmesinde aktif rol alması anlamını taşır.

Bunu «yönetimde» ve «eğitimde» demokratiklik olarak ayırabiliriz.

1) Yönetimde demokratiklik :

Bir eğitim biriminde (okul, üniversite, akademi v.b.), o birim içindeki tüm bireylerin, kitlesel olarak, eğitimin organizasyonu, yönlendirilmesi ve her türlü yönetim faaliyetine aktif ve etkin katılımı anlamını taşır.

Bu ancak, eğitim faaliyetinin temel unsuru olan öğrenci kitlesinin, her kademedan öğretici, eğitici kadroların ve tüm çalışanların (memur, müstahdem v.b.) organik ilişkiler içinde yönetim faaliyetini ortaklaşa sürdürmeleri ile gerçekleşir. Bu ilişkiler içinde yöneten - yönetilen karşıtlığı yok olur, eğitim birimi bütünsel ve canlı bir organizma halinde yönetim ve yürütme işlevini birlikte üslenir. Gerçek anlamda «demokratik eğitim» ancak böyle bir yapılanma içinde hayata geçebilir.

Bu anlayışa getirilebilecek eleştiri şöyle olabilir : Yönetmek, yöneticilik faaliyeti bir takım özellikler ister. Yetenek bilgi, tecrübe v.b. gibi. Ancak bu yeterliklere sahip «seçkin» kişiler bu işi üstlenebilir. Yapılması gerekenin en iyisini onlar bilir.

Bu, mevcut toplumsal sistemin bakış açısının tipik bir ifadesidir. Yönetim faaliyeti-

nin birtakım «seçkinler»in elinde olması ve bir «kariyer» sorunu olması, geniş kitlelerin «yönetilenler» olarak bu alandan uzak tutulması bu sistemin getirdiği bir ilişki türüdür. Her toplumsal sistem kendi ilişkilerini doğal, kaçınılmaz, zorunlu, en mükemmel v.b. göstermek ister, ancak böyle ayakta kalır. Yoksa bu asla bir doğa yasası, değişmez kural değildir. Gerçek «demokratiklik» böylesine «hiyerarşik» yapıların kırılması anlamını taşır. Yetenek, bilgi, tecrübe edinilen şeylerdir. «Apriori», yani baştan varolan, veri olan şeyler değildir. Bunlar en iyi ve mükemmel şekilde pratik içinde edinilirler. Bilgi ve tecrübe elbette yönetme faaliyetinde önemlidir, ama asla belirleyici değildir. Sözünü ettiğimiz süreç içinde daha bilgili ve tecrübeli olanlar diğerlerine bunları aktarır ve bu konudaki «uçurumlar» kapanır. Bunların yarattığı eşitsizlik ve «hiyerarşi» de ortadan kalır.

Kaldığı, bugünkü sistemde belli bir «kariyere» gelene kadar yönetme faaliyetinden uzak kalan birey, o noktadan sonra yöneticiliğe başladığında yine tecrübesizdir. Olsa olsa daha önce kendini yönetme işinden gördüklerini bilir, bu da pek çok yerde etmez. Bu kişi de tecrübeyi pratik içinde edinir. Bu nedenle, eğer tecrübenin yöneticilik faaliyetinde belirleyiciliği kabul edilirse, sürekli ve değişmez bir yönetici kadronun gerekliliği ortaya çıkar. Bunun ise demokrasi ile pek bağdasmadığı açıktır.

Sözünü ettiğimiz demokratik işleyiş ise birevleri, daha çok küçük yaştan yönetme faaliyetine, örgütlü, programlı, sistemli çalışmaya alıştıırır, sorumluluk duygusu verir, hayatın her alanında aktif bireyler haline getirir ve gerçek toplumsal demokrasinin de koşullarını varatmış olur.

Bu nedenle «demokratik eğitim» şiarının ilk hedefi eğitim birmlelerinde kitleleri pasifliğe, edilgenliğe iten «hiyerarşik» yapının kırılması, kitlelerin en aktif şekilde yönetime katılımının sağlanmasıdır.

2) Eğitimde demokratiklik:

Bu da «demokratik eğitim» anlayışının «yönetimde demokratiklik»den bağımsız olmayan, onun uzantısı olan ikinci yönüdür. Yöntemde ve içerikte demokratiklik olarak ikiye ayrılabilir.

a-Yöntemde demokratiklik :

Eğitim sürecine öğrencinin aktif ve etkin katılımını anlatır. Öğrenci verileni alan, hafızasına kaydeden basit, edilgen bilgi alıcı değil, öğretici-egitici ile birlikte bilgi üreten ve yeniden-üreten unsur olmalıdır. Eğitim sistemi buna yönelik olmalı, öğrencinin eleştirel ve araştırmacı bir kafa ile gelişmesine azami önem verilmelidir. Öğrenci verileni eleştirecek, araştıracak, sınayacak ve böylece onu özümseyecek, gerçekten kendi özlemali haline getirecek, hattâ -deyim yerindeyse- aşacaktır. Verilenle yetinmeyecek yeni bilgiler üretecektir. Eğitimin bilgi potansiyelinden azami ölçüde yararlanacak, ama onunla yetinmeyecektir. Ancak bunu amaçlayan ve bunu sağlayan bir eğitim yöntemi «demokratik» sıfatına hak kazanır.

Yönteme ilişkin ikinci konu da eğitimin tüm topluma yaygınlaştırılmasıdır. Bu eğitim birimi içindeki tüm kitlenin eğitime aktif katılımı yanında, tüm toplumun eğitim faaliyetine aktif katılımı anlamını taşır. Toplumun hiçbir kesimi bu alanın uzağında tutulmamalı, eğitimde fırsat ve olanak eşitliği tanınmalı, böylece toplumdaki bilgi, beceri ve tecrübe farkları giderilmelidir. Kafa ve kol emeği arasındaki ayırım ancak bu yolla kalkacaktır.

Bu, eğitim sisteminin okul öncesinden başlayarak, baştan aşağı değişmesini gerektirir. Kısaca şöyle özetleyebiliriz: Toplumda tam bir hiyerarşik bilgilenmeyi getiren ve bilgi faaliyetini tekeli-burjuvazinin kendisine değil ama onun hizmetindeki bir grup «elit» «aydın»ın tekeline bırakan, geniş yığınları bundan yoksun tutan, eleyici basamaklarda oluşan sistem kalkmalı, herkese ilk öğretim olanağı yaratılmalı, bu yaygınlık orta öğretim basamaklarında da sürmeli. Doğrudan meslekleşme ile ilgili olmayan -ama hiç de üretimden kopuk olmayan- genel bilgilenme ve kültür eğitimi katı «okul» sınırları içinden kurtulmalı ve her kesimden, her yaştan tüm toplumu kucaklayacak bir niteliğe kavuşturulmalı; böylece, «entellektüellik» faaliyeti olarak nitelenen etkinlik alanı toplumsallaştırılmalıdır. Yüksek öğrenimde de eleyici sistem kalkmalı, bir yandan herkese istediği dalda yüksek öğrenim görme olanağı ve hakkı tanınırken, diğer yandan yüksek öğrenimin «imtiyazlı», «seçkin» insanlar yarat-

ma özelliği ortadan kaldırılmalı bir «kariyer» sorunu, toplumda bir «statü» elde edebilme sorunu olmaktan çıkarılmalıdır. Böylece yüksek öğrenim görmenin amacı «diploma almak» değil, «bilgilenmek» olacaktır.

Bu başlık altında ele alınabilecek bir başka konu da farklı ulusların kendi dil ve kültürlerinde eğitim yapma özgürlüğüdür. Türkiye toplumu içindeki tüm uluslara ve ulusal azınlıklara kendi dil ve kültürlerini geliştirebilme olanağı sağlayacak şekilde özgür eğitim olanakları tanınmalıdır. Bu eğitimin tüm topluma yaygınlaştırılmasının kaçınılmaz bir parçasıdır ve demokratikliğin vargeçilmez koşuludur. Tüm ulusların kendi öz dil ve kültürlerini yetkinleştirmeleri ile dünya çapında bir kültürel senteze varılabilir. Ulusların asimilasyonu kökü emperyalizme dayanan şövenizmden kaynaklanır ve bu hedefin en büyük engelidir.

b-İçerikte demokratiklik:

Eğitimde demokratikliğin «eğitim yönteminde demokratiklik»den bağımsız olmayan ve ancak onunla birlikte gerçekleşebilen bir diğer yönü içeriktedir. Demokratiklik, Bu kısaca, okul öncesi, ilköğretim, orta ve yüksek öğrenimin sonuna kadar eğitim basamaklarında, eğitimin anti-demokratik, gerici içerikten arındırılması demektir.

Bugün içinde yaşadığımız toplumsal sistem geniş yığınların (işçi sınıfı ve emekçi halk) bir azınlık (burjuvazi, özelde tekelci-burjuvazi) tarafından sömürülmesine dayanır. Bu nedenle de bu sömürülen geniş yığınları kültür, politika, bilim v.b. etkinlik alanlarından uzak tutan, her türlü entellektüellik faaliyetini ve politikayı bir kurup «seçkin» azınlığın uğraşı halinde getiren bir sistemdir. Biraz önce değindiğimiz gibi bu hiyerarşik ilişkiyi de bir doğa kanunu gibi, kaçınılmaz bir ilişki gibi göstermeye çalışır, ideolojisi temelde buna dayanır.

Elbette sistemin eğitimi de bundan bağımsız olamaz, daha önce de belirttiğimiz gibi, içeriği bu ideoloji tarafından belirlenir, bu ideolojinin yayılmasını amaçlar. Özellikle feodal kalıntıların belli bir etkinliği sürdürdüğü ve tekelci-burjuvazi ile ittifak halinde olduğu ülkemizde bu burjuva ideolojisi ile beraber, gerici, feodal kalıntısı, dinci, ataerkil ideoloji de bir karma halinde eğitimi belir-

ler. Buna, bir yandan Kürt ulusuna ve çeşitli ulusal azınlıklara yapılan «milli» baskıyı ideoloji planında örgütlemek ve haklı çıkarmak, bir yandan da sınıf mücadelesini hafifletmek, «milli birlik ve bütünlük» adı altında tüm toplumu tekelci burjuvazinin çıkarları doğrultusunda «birleştirmek» gibi ikili yarar umulan «şövenizm» motifleri eklenir. Ayrıca emperyalizme bağımlı bir ülke olmamızın, sonucu, emperyalist kültür, ideoloji, emperyalist metropollere «kölece hayranlık» duygusu v.b. motifler ağırlık kazanır.

İşte ülkemizde mevcut eğitimin tümü ile arka plânında yatan, çoğu zaman da doğru- dan ön plâna çıkan bu çarpık ideolojik yapıya karşı mücadele «demokratik eğitim» mücadelesinin en önemli unsurudur.

ÖZET ve SONUÇ :

Buraya kadar söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz :

«Demokratik eğitim» kavramı şunları kapsar :

1) Yönetimde :

Eğitim birimlerinin yönetiminin, eğitimin organizasyonu, yönlendirilmesi, yönetimi v.b. faaliyetleri, hiçbir ayırım gözetmeksizin, öğrenci kitlelerinin, tüm öğretici ve eğitimcilerin ve çalışanların ortaklaşa, organik bir bütünlük içinde yürütebilmelerini sağlayacak, olanaklı kılacak bir yapıda olması. Hiyerarşik yapılanın ortadan kaldırılması.

2) Eğitimde :

a-Yöntemde :

Bizzat eğitim faaliyetine, bilgi üretimi ve yeniden -üretimine her kademedan öğretici-eğitici ile beraber, öğrenci kitlelerinin de aktif ve etkin unsur olarak katılması.

• Eğitimin tüm topluma yaygınlaştırılması, tam fırsat eşitliğinin sağlanması.

• Tüm ulusal dillerde ve kültürlerde eğitim özgürlüğü.

b-İçerikte :

Eğitim tam bi imsel ve halk yararına, daha doğrusu, tüm insanlık yararına bir içeriğe sahip olması. Anti-demokratik, gerici ideoloji, şartlanma ve yanılsamalardan tamamiyle arınması.

Bu nihai (sonsal) hedef olarak «demokratik eğitim» kavramının açınımdır. Çok açık-

tirki, bu, bugünkü toplumsal sistem (kapitalist sistem) içinde olanaksızdır. Eğitim sistemi, toplumsal sistem tarafından belirlendiğine göre, bu anlamda demokratik bir eğitim ancak bu düzeyde demokrasi tüm topluma egemen olursa, yani her türlü toplumsal etkinlik alanına, istisnasız tüm toplum aktif ve etkin olarak katılabilirse mümkündür. Bu da ancak sınıfsız toplumlarda söz konusudur.

Ancak, bu, bugün hiçbirşey yapılamayacağı anlamına gelmez. Eğitim kurumlarında verilecek mücadele ile bunların görece demokratikleşmesi, nihai hedefe yönelik kazanımlar elde edilmesi, nihai hedefin nüvelerinin bugünden oluşturulması mümkündür. Sistemin sınırları zorlanabilir, hattâ sistemin eğitim kurumlarındaki işleyişi -bir ölçüde- tersine çevrilebilir.

BUGÜN İÇİN YAPILMASI GEREKENLER:

Bu yolda bugün yapılması gerekenler şunlardır:

- Öğrenci kitlelerinin «demokratik eğitim» kavramı doğrultusunda bilinçlendirilmesi.

- Aktif ve yoğun, örgütlü mücadele ile eğitim kurumlarında, öğrenci etkinliğinin sağlanması, artırılması (yönetim mercilerinde söz ve oy hakkı v.b.) asistanların ve çalışanların yönetime katılma haklarının öğrenci desteğinde savunulması

- Eğitim birimi içindeki öğrenci örgütlenmesi ile yönetim mekanizmalarının «fiilen» etkilenmesi, kontrol altında tutulması. Yönetime katılma hak olarak elde edilemediği zaman bile, fiilen» sağlanması.

- Eğitimin tüm topluma yaygınlaşması, fırsat eşitliği, tüm ulusal dil ve kültürlerde eğitim özgürlüğü v.b. demokratik istemlerin geniş çaplı propagandasının yapılması, bu yönde mücadelenin demokratik kitle örgütleri yoluyla sürdürülmesi.

- Eğitim kurumlarının, tam bağımsızlığı ve tam özerklik için mücadele verilmesi.

- Öğrencinin, eğitim sürecine aktif katılımı doğrultusunda bilinçlendirilmesi. Öğrenci tarafından, verilen bilgiyi eleştirici ve araştırmacı çalışmaların örgütlenmesi, Eğitim kurumunun ve eğiticilerin eğitim yönteminin demokratikleşmesi yolunda zorlanması.

- Eğitimin bilimselleşmesi için mücadele

verilmesi bu konuda öğrenci kitlelerinin bilinçlendirilmesi. Gerçek bilimsel özerkliğin sağlanması için mücadele verilmesi. Bilimin egemen sınıfların yararına kullanılmasına karşı çıkılması. Kapitalizmin bilimi, kültürü, sanatı egemenliği altına almasının ve bir baskı ve sömürü aracına indirgeyişinin teşhir edilmesi.

- Eğitim programlarının arka plânında yatan egemen ideolojinin teşhiri, buna karşı mücadele, eğitim kurumlarında bu ideolojiye alternatif ideolojinin yayılması. Metafizik ve idealizmin her türlü biçimi ile mücadele.

- Eğitimde gerici, feodal ve şövenist şartlandırmalarla mücadele ve bunların teşhiri.

- Emperyalist kültür ve ideoloji ile mücadele.

- Son beş maddeyi kapsayacak biçimde eğitim birimi içinde alternatif eğitimin yapılması -deyim yerinde ise- okul içinde okul olunması.

- Tüm bu mücadele alanına en geniş öğrenci kitlelerinin ve ilerici öğretim üye ve görevlilerinin çekilmesi.

Bu mücadele içinde öğrencilerin yönetiminde etkinlikleri artar, örgütlü çalışma organizasyon ve yürütme yeteneği, sorumluluk ve mücadele duygusu kazanılır. Eleştirel ve araştırmacı kafalar yetiştirilir. Her türlü burjuva yanılsama ve şartlanmasından kurtulunur, hakim ideolojinin etkisi minimuma indirilir. Bu mücadele içinde kişiler sorunlarının toplumsal sistemle ilişkisini görürler, asıl çelişkinin bu sistemle olduğunu farkederek.

Böylece mevcut sisteme muhalif, bilimsel düşünebilen, diyalektik materyalizm ile donanmış, mücadele ruhu kazanmış, boyun eğmeyen, bilinçli, gerçek aydınlar yetişir. Bu da sistemin eğitim kurumlarından beklediğinin tam aksidir. O buralardan kendi diplomalı uşaklarının yetişmesini ister. Kendi entellektüellik faaliyetleri dahil her türlü toplumsal etkinlik alanının toplumsallaşmasına kendini adanmış, en azından bunun gereğine inanmış aydınlar sistemle çelişir. Sistem kendine uygun «aydın» kadro bulmakta güçlük çeker. İşte bu nedenle «demokratik eğitim» mücadelesi devrimci mücadelenin vazgeçilmez parçasıdır.

IV-b) EĞİTİM-ÜRETİM BAĞI :

«Eğitim üretim içindir»

Bu çok alışılmış ve çok tekrarlanan slogan, genel bir doğruya değinir. Ancak şematik, mekanik bir anlayışla özünden koparılmış, zayıflatılmıştır. Bu önerme şu genel kabuller ışığında doğru kavranabilir:

1 - «Üretim» ile kastedilen salt insanın doğal, maddi gereksinimlerinin üretimi ve basit hizmet üretimi olarak anlaşılmamalıdır. Bu, insanın doğayı, toplumu, çevresini ve kendini değiştirme faaliyetinin tümü olarak ele alınmalıdır. Ancak bu kapsamda doğru içeriğine kavuşur.

2 — Buna bağlı olarak, buradaki eğitim-üretim ilişkisi, «içindir» kelimesinin yanlış kavranmasından doğacak bir yanılsama ile, mekanik, basit araç-amaç ilişkisi olarak anlaşılmamalıdır. Tam anlamı ile diyalektik teori-pratik bütünlüğünün bir ifadesi olarak kavranmalıdır. Bu diyalektik bütünlük karşılıklı etkileşmeyi, iç içeliği, kopmazlığı anlatır. Önermenin iki ucu da, bir diğerinin olmazsa ön koşuludur.

Bu bağlamda ele alırken, bu önermenin altında yatan diğer önerme de kavranabilir. «Eğitim üretim için» olduğu kadar, bundan ayrılmaz bir biçimde, «eğitim bizzat bir üretimdir». Bir üretim ve yeniden -üretim sürecidir. İnsana özgü zihinsel fonksiyonun, bilginin, üretimi ve yeniden- üretimi.

Bu açıklamalardan sonra eğitim -üretim bağı üç ana başlıkta inceleyebiliriz.

1 - Eğitim sürecinde teori-pratik bütünlüğü.

2 - Üretim alanı ile, bizzat kendisi de özgül bir üretim alanı olan, eğitim alanı arasında karşılıklı, etkileşimin ve ilişki kanallarının açılması, organik bağların kurulması.

3 - Toplumsal üretimin gereksinimi ile eğitimin uyumu.

Bu üç konu birbirini tamamlar, bütünler ve bir diğerinin önkoşulunu oluşturur. Tek tek inceleyelim.

EĞİTİM SÜRECİNDE TEORİ-PRATİK BÜTÜNLÜĞÜ:

a - Eğitim pratikten kopuk ve soyut «bilgilenme» olmamalıdır. Böyle bir «bilgilen-

me» gerçek bir bilgilenme olamaz; ancak bir takım bilgilere programlanma olur. Zihinsel yaratıcılık sürecinden çok hafıza süreci etkin olur ve bilgi hayattan kopuk, skolastik kalıplar halinde hafızalarda yerleşir.

b - Eğitim salt pratik tarafından belirlenen, «ampirik» -salt deneysel- bilgilenme olmamalıdır. Bu basit deneye -yanılma yönteminin (tipik fare ve labirent örneğini hatırlayınız) eğitimde egemen olması demektir. Kuramsal bir temele oturmayan böylesine deneysel bir bilgilenme tek tek deneyimlerin gerçek içeriğini, aralarındaki bağı, değişimlerini, bunların oluşturduğu bütünselliği, bütün bunları, ilişkilerini, etkileşimlerini, değişimlerini yöneten genel nesnel yasaları kavrama olanaklarından yoksundur. Bu dele de doğru sonuçlar çıkarma ve senteze varma aşamasında güdük ve kısırdır. Kaçınılmaz olarak karmaşaya, yanılsamalara yol açar. Olgusal ve deneysel bilgi malzemesinin karmaşası arasında bireyin kaybolup gitmesine neden olur.

A ve b şıklarında özetlediğimiz ve eleştirdiğimiz ikilem, aynı temel yanılsamadan -mekanik teori ve pratik ayırımından- kaynaklanan iki karşıt uçtur. Birbirlerinin mekanik anti -tezini oluştururlar. Sorun bu ikilemin kısır döngüsünün aşılması, teori-pratik bütünlüğünde senteze ulaşılmasıdır. Bu aynı zamanda tümünden- gelim, tüme-varım mekanik ikileminin de aşılmasıdır.

Böyle bir bilgilenme süreci teori ile pratik arasında, tüm ile özel arasında karşılıklı bir gidiş -geliş içerir, bu gidiş - geliş içinde serpilip gelişir. Bir yandan kuramsal bilgi sürekli hayata geçirilir, uygulanır ve pratikte sınanır, bir yandan da pratik deneyimler üst düzeyde soyutlama ve genelleme ile kuramsallaştırılır, aralarındaki bağ, etkileşim, bütünsellik, gelişim ve değişimler, bunların determinizmi v.b. kavranır. Bu süreç içinde, sürekli bilgi üretilir, yeniden -üretilir, sınanır, eleştirilir geliştirilir ve özümserir.

İşte eğitim sistemi tüm basamaklarında bu tür bir bilgilenmeyi gerçekleştirebilecek şekilde biçimlenmelidir. Bu ise üretim alanı ile eğitim faaliyeti arasındaki ilişkinin ve organik bağların kurulması ile gerçekleşir.

ÜRETİM ALANI İLE EĞİTİM ALANI ARASINDA KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN ve İLİŞKİ KANALLARININ AÇILMASI - ORGANİK BAĞLARIN KURULMASI :

Üretim ve eğitim birbirinden kopuk uğraş alanları olarak katı bir biçimde ayrılmamalıdır. Biri fabrikalarda, işletmelerde v.b. üretim faaliyeti sürdüren kurumlarda gerçekleşen, diğeri okul, üniversite v.b. kapalı kapıların, duvarların ardında süren iki ayrı, birbirinden soyutlanmış faaliyet olarak kalmamalı, iç içe geçmelidir. Bu içiceliği sağlayacak kanallar şu aşamalarda oluşur:

a - Bilgi yaratma sürecinde:

Eğitimde teori -pratik bütünlüğünün vazgeçilmez maddi koşulu olarak, eğitim kurumları bizzat fiilen üretimin içinde olmalıdırlar. Eğitici ve öğrenciler birlikte gerçekleştirmekte oldukları bilgi üretme süreci içinde, yine birlikte bu bilgi üretimini pekiştirmek ve geliştirmek üzere fiilen üretimde bulunmalıdırlar. Bilgi üretimi bizzat üretim süreci ile iç içe gerçekleşecektir. Üretim kurumları ile eğitim kurumlarının kapılarını birbirine açan ilk kanal buradadır. Bunun ikinci kanalı geniş bir eğitici ve eğitilen potansiyeli, üretimden uzak, salt tüketici ve atıl kalmasını önlemesi, üretken bir enerji olarak toplumsal üretim sürecine sokmasıdır.

b - Bilgiyi uygulama sürecinde :

Bilgi, üretim süreci içinde, onunla iç içe yaratılırken, aynı zamanda hayata geçme uygulanma olanağını da bu süreçte bulacaktır. Uygulanmayan bilgi anlamsızdır. Üretilen bilginin her aşamasında -yalnız eğitim süreci bittikten sonra değil- hayata geçmesi ve uygulanması gerekir. Bunun için her türlü bilgiye uygulama alanı yaratmak ve bilgi üretimi süreci ile toplumsal üretim sürecinin uyumunun sağlamak gerekir. Üretilen bilginin kendine üretim alanında uygulama alanı bulması zorunludur.

c - Bilgi yayma sürecinde :

Bilginin yayılması, yavgınlaşması ve dolayısı ile toplumsallaşması yine üretim süreci içinde hayatiyet kazanır. Bu süreç içinde yaratılan, bu süreç içinde uygulanan bilgi tüm üreticilere bu süreç içinde ulaştırılacaktır. Bu üçüncü aşama bir yandan bilgi üretme sürecinin giderek toplumsallaşmasının ko-

şullarını yaratacak, bir yandan da bu toplumsallaşma yoluyla (a) şıkkındaki süreçle bütüneleşecektir.

TOPLUMSAL ÜRETİMİN GEREKSİNİMLERİ İLE EĞİTİMİN UYUMU:

«Demokratik eğitim» kavramını incelerken «herkese istediği dalda yüksek öğrenim görme hakkı ve olanağı» tanınması gereğinden söz etmiştik. Bu, üretim gereksinimleri ile eğitimin uyumu, amacı ile çelişiyor gibi görünebilir. Bu iki ilke arasında bir paradoks varmış izlenimi uyanabilir. Ancak :

1 - Bizim yüksek öğrenimin «dalları» ayırımı konusundaki düşüncelerimiz var olan katı işbölümü ve uzmanlaşma anlayışından farklıdır. Bu konu ayrıntılı olarak «eğitimin içeriği» başlığı altında incelenecektir.

2 - Yukarıda açıkladığımız teori -pratik ve eğitim- üretim bütünlüğü bu çelişkiyi giderecektir. Eğitim ve üretim süreçlerinin başından sonuna iç içeliği, sıkı ilişkileri etkileşimleri içinde doğacak mekanizma bu uyumu sağlayacaktır. Öğrenci, eğitimin daha ilk basamaklarından beri üretim ile iç içe, pratik içinde kendini geliştirirken, bu süreç içinde, kendi yetenekleri, eğilimleri ile, toplumsal gereksinimler arasındaki sentezi kurabilecek, bu yönde biçimlenecektir. Bu katı kalıplar içinde baskı yoluyla değil, doğal işleyiş içinde sağlanacaktır. Yani üretim-eğitim bütünlüğünün bu 3. şıkta incelediğimiz unsurunun gelişip serpileceği ortamı 1. ve 2. şıklarda incelediğimiz unsurları oluşturacak, ama aynı zamanda bu son şık diğerlerinin oluşum ve gelişimini hızlandıracaktır.

IV-c) EĞİTİMİN İÇERİĞİ :

Eğitimin içeriği konusuna «içerikte demokratiklik» başlığı altında değinmiştik. Ancak, orada konu salt «demokratiklik» bağlamında ele alınıyordu. Burada buna ek olarak söyleyeceğimiz şu:

Eğitimin içeriğini, bugünün tek çağdaş dünya görüşü olan, diyalektik-materyalizm belirlemelidir. Diyalektik-materyalizm salt bir eylem tecrisinin ideolojik temeli değildir. O, bir bilimdir. Tüm gerçekliği kapsayan bir bilim. Özgül bir bilimsel uğraş değil; bütün bilimlerin öncesinde ve sonrasında var olmak

zorunda olan, onların bulgu ve bilgilerini toparlayan, bunların genel sonuçlarını çıkaran, tüm gerçekliğin genel işleyiş ve ilişkilerini inceleyen, bu nedenle de aynı zamanda tüm bilimlerin kendi özgül konularını incelemelerinde tek bilimsel bakış açısı, tek bilimsel yöntem olan bir bilimdir. Felsefenin bilime ermesidir. Bu nedenle hayatın her alanında, her türlü ilişkide, her türlü düşüncede geçerli tek bilimsel temeldir. Diyalektik-materyalizm konusunu, incelememizin başında kısaca anlatmıştık, bu nedenle burada konunun ayrıntısına girmiyoruz.

Bilimsel bir eğitimin temel koşulu, tüm eğitim basamaklarında eğitimin diyalektik-materyalizm tarafından belirlenmesidir. Bu öğrenimin kalıp dersler içinde sürdürülmesinin aşılmasını getirecek, bizzat eğitimin yöntemi de diyalektik bir niteliğe bürünecektir.

İçeriğe ilişkin önemli bir diğer konu da iş bölümü ve uzmanlaşmadır.

İçinde yaşadığımız toplumsal sistem katı, bağlayıcı ve ayrıntılı bir iş bölümü ve uzmanlaşma ile buna bağlı yoğun bir hiyerarşiyi geliştirerek, bireyle bir toplumsal üretim makinasının ayrıntıları, parçaları (vidaları, dişlileri, manivelaları v.b.) haline getirmiştir. Bu mekanizma içinde birey, yalnız kendi işini, onun gereklerini ve basit görünür sonuçlarını bilir. O konuda alabildiğine uzmanlaşırken, bütün diğer konularda sığlaşır, güdükleşir. Tek yönlü bir insan haline gelir. Mekanizmanın bütününü, bu bütünsellik içinde kendi işinin gerçek işlevini, bütün diğer işlerle ilişki içinde yarattığı sonucu göremez. Bu nedenle de işi ile sınırlıdır, işleyişin tümüne müdahale edemez, ona tabi kalır. Eğitim de bu işleyişe göre belirlenir. Gün geçtikçe daha da böyle olmaya yönelmekte, iş bölümü ve uzmanlaşma incelmekte ve artmaktadır.

İnsanın gerçek fonksiyonuna kavuşması ve basit bir araç olmaktan çıkması için bu yapının kırılması gerekiyor. İş bölümünün belli bir ölçüde, hiç olmazsa bugün için modern üretimde gerekli olduğu düşünülebilir. Ancak bugünkü anlamda işbölümü, doğal iş bölümü değildir; sistemin işleyişi ve ıkarları doğrultusunda oluşmuş bir toplumsal ilişkidir.

Bu nedenle amaçladığımız eğitimde bu-

günkü katı iş bölümü ve uzmanlaşma anlayışı yıkılmalıdır. Herkes, tüm toplum bireyleri, genel toplumsal işleyiş, ilişkiler, üretimin bütünsel işleyişi v.b. hakkında yeterli bilgi düzeyinde eğitilmelidir. Bilginin toplumsallaşması ancak böyle gerçekleşebilir. Toplumun, istisnasız tüm bireyleri yalnız kendi sınırlı uğraş alanlarına değil, toplumun genel işleyişine, her türlü ilişkisine ancak bu koşul sağlanırsa müdahale edebilirler, etken olabilirler. Toplumsal hiyerarşi ancak böyle kalır. Elbette -en azından insanlığın çağımızdaki gelişme düzeyinde- bir doktor tıpta, bir mimar mimarlıkta yetkin olacaklardır. Ancak tüm toplum fertleri, tüm toplumsal uğraşları anlayabilecek, eleştirebilecek, değerlendirebilecek düzeyde bilgiye sahip olmak zorundadır. Eğitim de bütünüyle bunu gerçekleştirebilecek bir içeriğe kavuşmak zorundadır. Bu, toplumun işleyişinde tüm toplumun söz sahibi olabilmesi anlamında tam ve gerçek demokrasinin vazgeçilmez koşuludur.

IV-d) EĞİTİMİN MADDİ KOŞULLARI :

Birtakım hakların hak olarak verilmesi; birtakım ilkelerin, ilke olarak benimsenmesi yetmez; bunların nesnel olarak olanaklı kılınması gerekir.

1 - Toplumun tüm kesimlerinin eğitimden yararlanabilmelerinin maddi koşulları yaratılmalı, bu olanaklı kılınmalıdır:

Eğitim kurumları yurt düzeyinde yayılmalı, tüm toplumun talebine cevap verebilecek kapasitede olmalı, eğitim ücretsiz olmalı, öğrencilerin her türlü maddi (yatma, beslenme, sağlık v.b.) gereksinimleri karşılanmalı, yurt, mediko-sosyal, beslenme olanakları alabildiğine genişletilmelidir.

2 - Eğitim kurumlarının eğitime ilişkin olanakları geliştirilmelidir:

Arac-gereç, labaratuvar, kütüphane, v.b. olanaklar yukarıda sözünü ettiğimiz boyutlarda ve nitelikte bir eğitime cevap verebilecek yeterlikte olmalıdır.

IV-) SONUÇ : VE ÖĞRENCİ GENÇLİĞİN EĞİTİME İLİŞKİN GENEL TALEPLERİ :

Bütün bu söylediklerimiz için de, «demokratik eğitim» konusunda söylediklerimizi tekrarlamak gerekiyor. Çok açıktır ki, bu anlamda bir eğitim -üretim bütünlüğü, bu an-

lamda bir eğitim ve bu anlamda eğitimin maddi koşulları ancak sınıfsız toplumda gerçekleşebilir. Çünkü bütün bu ilişkiler bugünkü toplumsal sistemle temelden çekişmektedir. Ancak bu konularda da, bugün için yapılabilecekler vardır.

Eğitimde teori-pratik bütünlüğünün sağlanması ve eğitimle üretim arasındaki ilişkilerin artması için mücadele vermeliyiz, diyaletik-materyalizmi özümsemeli, öğrenci kitlesine yaymalı, eğitimin içeriğine (tüm disiplinlere) bu bakış açısından eleştiri getirmeli, bunların bilimsellikten uzaklığını sergileyebiliriz. Yurt, mediko-sosyal, araç gereç, kitap, kütüphane, v.b. gereksinimlerin karşılanması ve yetkinleştirilmesi için sürekli mücadele vermeliyiz...

Bütün bunların ışığında, öğrenci gençliğin eğitime ilişkin genel taleplerini şöyle sıralayabiliriz:

● Eğitim kurumlarının tam yönetsel ve bilimsel özerkliğinin sağlanması. 12 Mart'ta yasalarda yapılan gerici değişikliklerle çiğnene gelen üniversite özerkliğinin yasal ve Anayasal güvence altına alınması; özerkliğin çiğnenmesine imkân veren yasa değişikliklerinin iptal edilmesi.

● Üniversiteler kanununun ve yüksek öğrenimi düzenleyen yasaların, öncelikle 12 Mart'ta geriye dönük bir şekilde gerçekleştirilen değişiklikler iptal edilerek ve tamamen gözden geçirilip diğer Anti -demokratik, gerici hükümler ayıklanarak demokratikleştirilmesi.

● 12 Mart öncesinde ve sonrasında özerk üniversitelerin demokratik ortamından huzursuz olan gerici iktidarlar, Üniversiteler Kanunu dışında, tümüyle devlet hiyerarşisine bağlı bir çok yüksek okul, akademi, kolej v.b. açmışlardır. Eğitimin ve bilimsel çalışmaların tümüyle siyasi iktidarın baskı ve tehditleri altında bulunduğu bu kurumların faaliyetini düzenleyen yasa ve yönetmeliklerin tümünün iptali; bu kurumların işleyişinin Üniversiteler Kanunu kapsamı içine alınarak özerk bir statüye kavuşturulmaları.

● Bütün üniversite, akademi, yüksek okul ve eklerinde kurulan polis ve jandarma karakollarının, eğitim bilim ve kültür üzerinde gerici iktidarların baskı aracı olma niteliği gösterdiklerinden (göçettiğimiz yıllarda bunun

çok acı örneklerini yaşadık), kaldırılması.

● Üniversitelerde ve yüksek okullarda paralı öğretimin kaldırılması; bu kurumların mali olanaklarının devletçe artırılması; son yıllarda gitgide yükseltelen kayıt, kitap ve eğitim malzemesi paralarıyla öğrencinin sırtına yüklenen ağır yükün kaldırılması.

● YAY-KUR ve Önlisans Okulları gibi diplomalı işsiz yetiştirmekten öteye pek bir işlevi olmayan okulların kapatılması; bunların yerine üretime dönük eğitim yapan meslek okullarının açılması.

● Yüksek öğrenime giriş üzerindeki kısıtlamaların tümüyle kaldırılması, her öğrenciye istediği yerde ve dalda yüksek öğrenim görme olanağının sağlanması; her yıl üniversite kapılarından geri dönen yüzbinlerce öğrencinin öğrenim görme haklarını kullanabilmeleri için yüksek öğrenim kurumlarının ihtiyacı karşılayacak ölçülerde çoğaltılması ve geliştirilmesi.

● İstisnasız bütün öğretim kurumlarında mümkün olan en geniş ölçülerde karma eğitim (kız ve erkek öğrenciler birarada) yapılmasının sağlanması; halihazırda karma eğitim yapmayan kurumların statülerinin bu açıdan gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi ve mümkün olduğunca istisnai uygulamalara meydan verilmemesi.

● Mediko-sosyal sistemin daha da iyileştirilerek bütün yüksek okullara kurulması; bütün öğrencilere geniş kapsamlı ve parasız sağlık hizmeti görülmesi.

● Öğrencilere gördükleri alanda uygulama, üretime yönelik faaliyette bulunma olanaklarının (laboratuvar, staj v.b.) artırılması, üretici faaliyetlerinde harcadıkları işgücünün karşılığının hiçdeğilse asgari ücret üzerinden ödenmesi.

● Dernekler Kanununun, 12 Mart'ta yapılan değişiklikler iptal edilerek daha da demokratikleştirilmesi; öğrencilerin örgütlenmesini kısıtlayan ve engelleyen her türlü mevzuatın demokratikleştirilmesi; her yüksek öğrenim biriminde, 12 Mart öncesinde olduğu gibi, tüm öğrencilerin doğal üyesi bulunduğu öğrenci birliklerinin kurulması, bu örgütlerin sözkonusu öğrenim kurumlarının içinde ve eklerinde faaliyet gösterme haklarının tanınması; bu örgütlerin Türkiye çapın-

da birleşip federasyonlaşma hakkının tanınması.

● Bu öğrenci örgütlerince belirlenecek öğrenci temsilcilerinin, eşit oy hakkı ile öğretim kurumunun yönetimine katılmaları.

● Her yüksek öğretim kurumunun kampusunda ihtiyaca cevap verebilecek kapsamda bir öğrenci yurdu açılması ve bu yurtlarda kız ve erkek öğrencilerin farklı bloklarda fakat bir arada kalacak şekilde düzenlenmesi; faşist işgal altında bulunan yurtlardan faşistlerin temizlenmesi; yurttan kalan öğrencilerin, kendi örgütleri aracılığıyla seçecekleri temsilcilerin yurt yönetiminde söz sahibi olmaları.

● Kredi ve Yurtlar Kurumunun, siyasi iktidarların baskı aracı olma niteliğini göstermesi ve üniversite özerkliğine müdahale olanaklarına sahip olması nedeniyle, tümüyle kaldırılması; kuruma bağlı yurtların üniversitelere devredilmesi, yönetim ve denetimlerinin okul yönetimlerinin ve öğrencilerin temsilcilerince yürütülmesi.

● Kredi ve bursların, hayat pahalılığındaki artışlara uygun olarak her yıl yeniden düzenlenmesi; ve öğretmen, veli temsilcileriyle Milli Eğitim Bakanlığının temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından belirlenmesi.

● Yüksek öğretim kurumlarının kampuslarının, gençliğin her türlü bilimsel çalışmalarına yardımcı olacak zengin kütüphanelerle, her türlü sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri için gerekli eklerle birlikte inşa edilmeleri; mevcut kurumların bu eksiklikleri giderilecek şekilde yeniden düzenlenmesi.

● Yüksek öğrenim kurumlarındaki her türlü sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin öğrenci birliğince yürütülmesi.

● Eğitim süresinin gerekli ölçülerde kısaltılması ve rasyonelleştirilmesi.

● Tümüyle gereksiz ve üretime yönelik olmayan ders ve disiplinlerin kalkması, eğitimin kalıp dersler içinde sürdürülmekten çıkması.

● Üniversite olanaklarından daha geniş kitlelerin yararlanabilmesini ve koşulları, hayatını kazanarak sürdürmeyi gerektiren kişilere de eğitim olanağı yaratılması için gece eğitiminin tüm üniversitelere ve yüksek okullara yaygınlaştırılması.

● Devam zorunluluğunun tüm disiplinlerden kalkması.

YMB Öğrenci Eğitim Komisyonu

YARARLANILAN KAYNAKLAR

EKONOMİ, SINIFLAR VE EĞİTİM -Yalçın Küçük- Töbder yayınları.

ÜLKEMİZDE EĞİTİM POLİTİKASI VE DEMOKRATİK EĞİTİM - Devrimci Demokratik Birlik.

DEMOKRATİK EĞİTİM KURULTAYI - Zafer Hayran - Töb Der. -

EĞİTİM VE PEDAGOJİ ÜZERİNE - V. I. Lenin-Konuk Yayınları.

İNŞAAT MÜHENDİSLİĞİ EĞİTİMİNİN NİCELİKSEL VE NİTELİKSEL DURUMU -

T.M.M.O.B - İMO Yayınları

EĞİTİM ÜRETİM İÇİNDİR - Harun Karadeniz-Gözlem Yayınları.

DÜZENE UYGUN KAFALAR NASIL OLUŞTURULUR- - Ernst Rauter.

TÜRKİYENİN DÜZENİ - Doğan Avcıoğlu-Tekin Yayınevi.

EĞİTİM VE TOPLUM - Bertrant Russell(1969) - Varlık Yayınları.

TÜRKİYEDE EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ ÜZERİNE - İlhan Tekeli Elektrik Mühendisleri Od. Yay. Sayı 211-Yıl 1974

1 — Karl Marx -Aktaran George Thompson- «İnsanın özü» Payel Yay.

2 — Marxçı-Leninci Felsefe sözlüğü. Konuk Yayınları 1976 s:177

3 — Age. 177

4 — Age. 177

5 — Age. 177

6 — Age. 177

7 — Age. 177 - 178

8 — Lenin'den aktaran Age. 178

9 — Manifesto. K. Marx F. Engels öncü kitabı S: 45-46

10 — Lenin-Emperyalizm Sol yayınları 1974 S: 109

11 — Age. 122-123

12 — Age.139

13 — Marksçı-Leninci Felsefe sözlüğü S: 66

14 — V.I.Lenin Eğitim politikası ve Pedagoji üzerine S: 23-24

15 — Lenin-Emperyalizm S: 151

16 — V.I.Lenin Eğitim politikası ve Pedagoji üzerine S: 24-25

17 — Age. S: 62

Gelecek Sayımızda Yer Alacak Olan « Mimarlık ve Eğitim » Üzerine Araştırmamızın Programı, Ana Başlıkları ile Şöyle :

II. Bölüm «Mimarlık»

- MİMARLIK (barınma gereksiniminin karşılanması anlamında başlangıçlı süreç kavramı)
- MİMARLIK : BİLİM
 - SANAT
 - ESTETİK
 - KÜLTÜR
 - TOPLUM
 - ÇEVRE İLİŞKİLERİ
- TARİHSEL EVRİMİ İÇİNDE MİMARLAR
- KAPİTALİST TOPLUMDA İŞ BÖLÜMÜNÜN GELİŞİMİ VE MİMARLIK,- MİMARLAR.
- TÜRKİYE'DE MİMARLIK DÜŞÜNCESİNİN EVRİMİ

III. Bölüm «Mimarlık Eğitimi»

- MİMARLIK EĞİTİMİ : TOPLUM YAPISI ÜRETİM İLİŞKİLERİ
- MİMARLIK EĞİTİMİNİN EVRİMİ
- DÜNYA'DA MİMARLIK EĞİTİMİ, SİSTEM VE UYGULAMALARI
- TÜRKİYE'DE MİMARLIK EĞİTİMİ
- KURUMSAL FARKLILIKLARIN MİMARLIK EĞİTİMİNE YANSIMASI
- MİMARLIK EĞİTİMİNDE TEMEL SORUNLAR ÜZERİNE
- TÜRKİYE'DE ÖĞRETİM ÜYESİ SORUNU
- MİMARLIKTA BİLGİSAYAR KULLANIMI

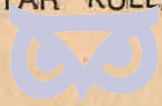
IV. Bölüm «D.G.S.A.»

- D.G.S.A. TARİHÇESİ - KANUNU
- D.G.S.A. «BUGÜN» - DİĞER ÖĞRENİM KURUMLARI ARASINDAKİ YERİ
- D.G.S.A.'DA SORUNLARIN SINIFLANDIRILMASI
- D.G.S.A VE Y.M.B'NE ÖĞRENCİ SEÇİMİ ÜZERİNE
- Y.M.B'NÜN EĞİTİM SORUNLARI ÜZERİNE

V. Bölüm «Öneri ve Taleplerimiz»

- KURUM OLARAK D.G.S.A.'NİN İŞLEVİ VE GÖREVİ
- NASIL BİR MİMARLIK EĞİTİMİ NASIL BİR MİMAR?
- MİMARLIK EĞİTİMİ «MODEL» TASLAĞI
- MİMARIN SÜREKLİ EĞİTİMİ

- SORUNUN «ÇÖZÜMÜ» - SON SÖZ YERİNE



MSGSÜ

Açık Bilim Sanat Arşivi

BÖLÜM (1)

Yüksek Resim Eğitim Sorunlarına Toplu Bakış

Resim Bölümü, uzun yıllardır uygulayageldiği eğitiminin amacı, içeriği, yöntemi ve sonuçlarıyla ilgili, kendi içinde bir hesaplaşmaya gitmemiştir. Bu anlamda bir özelleştire geleneği yaratamamıştır.

Bölüm, şimdiye kadar mezun ettiği elemanların hem insan olarak hem de sanatçı olarak, yaşamla ve çevre gerçekleriyle uyum sağlayıp sağlamadıklarının nesnel bir değerlendirmesini yapmaktan bugün bile kaçınmaktadır.

Sayıları çok sınırlı profesyonel ressamların dışında, mezunların büyük çoğunluğunun neyle uğraştıkları bilinmez ama, sanat açısından mesleklerini sürdüremedikleri, eriyip kayboldukları da ortadadır. Bu durumun nedenlerinden birisi de okulların olumsuzluğudur. Ancak tek başına bu olamaz. Asıl önemli neden, eğitimin değişen yaşamın gereksinimlerine karşılık bulup bulmamasında yatmaktadır. Dış koşulların olumsuzluğunu abartan bir anlayış, eğitimde kendiliğindenci, kâderci ve nihilist tutumların doğmasına yol açar. Bu tip eğilimler öğretim kadrolarında gizli olarak çeşitli dozlarda vardır ve eğitime dolaylı bir biçimde yansımaktadır. Durumun ilginç yanı, aynı eğilimlerin öğrencide ortaya çıkışına katlanılamamakta ve tepkiyle karşılanmaktadır.

Beş yıllık eğitimin sonucunda ortaya çıkan ürünler, nitelik ve nicelik açısından çok düşük düzeydedir. Buna gerekçe olarak öğrencinin ilgisizliği ve tembelliği gibi subjektif etmenler ileri sürülemez. Çünkü aynı gerekçeler öğretim kadroları için de ileri sürülebilir ve bazı göstergelerle kanıtlanabilir. Bunlar eğitimin içinde bulunduğu çıkmazın, davranışlar biçiminde dışarı yansıyan sonuçlarıdır, yoksa olumsuzluğun nedenleri değildirler. Bölüm, bu sonuçları, neden olarak değerlendirmiş ve yoklama koyarak sorunu bir ölçüde de olsa çözebileceği sanısına kapılmıştır. Oysa teşhis doğru değildir ki tedavi olsun.

Atölyeler Kürsü Kurulu eğitimin sorunları

nı çözümlemeye yönelik bir işlerliğe kavuşturulamamıştır. Çözümleme bir yana, sorunların açık bir dille ve nesnel bir tutumla tartışılmasının koşulları bile yaratılmamıştır. Öğretim kadroları arasında sağlıklı bir diyalogün eksikliği ve ortak sorunlar etrafında kolektif çalışma anlayışının geliştirilememiş olması, sorunların sürüncemede kalmasını önemli ölçüde etkilemiştir.

Sonuçta, şu söylenebilir: Resim Bölümü, tüm öğretim kadrolarıyla, her türlü ön yargıdan uzak ve bireysel kayguların dışında, nesnel bir tutumla ve kapsamlı olarak eğitimin sorunlarını değerlendirmede bilimsel bir çalışmayı başlatmalıdır.

BÖLÜM 1 (2)

RESİM EĞİTİMİ

AMAÇLAR :

Öğrencinin, kendisi ile dış dünya arasında koşullanmalarla yaratılan yabancılaşmayı ortadan kaldırmak, eğitimde en önemli sorundur.

Bunun için önce, genel bir plastik bilinç hedeflenmeli sonra özel yaratma biçimlerine gelinmelidir. Görsel açıdan bütünsel bir bilincin oluşturulması temel alınmalıdır.

Uzmanlaşma adına, görsel sanatlar alanında yaratılan yapay sınırlamaları kemikleştirici yönde değil de, bu sanatların ortak öğe ve tasaları etrafında birleştirici bir altyapı meydana getirilmelidir. Özel yaratma biçimleri böyle bir altyapıya dayanıyorsa daha sürekli ve daha sağlıklı gelişebilme olanağına kavuşabilir. Böylece öğrenci başlangıçta bir tek yaratma biçiminin olanaklarıyla sınırlanmamış olacak ve ele aldığı her konunun gerektirdiği değişik özgün biçimleri, çeşitli malzemelerle ve anlatım yollarıyla ortaya çıkarmada özgürleşecektir.

Burada vurgulamak istenen, sanatın anlatım araçlarında biçimsel bir yenilikçilik zentisinin geliştirilmesi değildir.

EĞİTİMDEKİ BAZI SORUNLAR ÜZERİNE :

Göz Yetisi ile Düşünme Mekanizması Arasındaki Kopukluk

Yüzeysel Optik Gözlem; bu, tanımdan ayrılmak istenen, gözlemde, görsel tasaların ve resimsel öğelerin bilinçli kullanımından çok gözün optik algılaması ile yetinilmesi durumudur. Bu durumdaki gözlemde, zihinsel çalışma ve bilgi kullanma çok sınırlıdır. Daha çok göz yetisi gelişmektedir.

Bilme ve tanıma sürecindeki öğrencinin başlangıçta bu tip bir gözlem içinde olması doğaldır, ancak bunun deney ve bilgi aracılığıyla resimsel gözleme dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak bu dönüşümü genel olarak başaramamaktadır. Sonuçta gözün duyuşsal verileri, zihinsel mekanizmada yeterince değerlendirilememekte, dolayısıyla göz yetisi geliştiği, el ustalaştığı halde bunun bilinçte yansımaları çok yetersiz olmaktadır. Kısaca, düşünce ile duyuşsal yeti arasındaki kopukluk gerçek anlamda giderilememektedir.

Son yıllarda hemen her yerde yaygınlaşan, resimde fotoğraf kullanma yada fotoğrafın verileriyle yetinme alışkanlığı, yüzeysel optik gözlemin sınırlarının aşılamadığının tipik örneğidir.

Göz yetisini ve el ustalığını geliştiren ancak bunu düşünce mekanizmasına yeterince yansıtmayan öğrencinin yetkinliği, yanıtıcı ve sakıncalı sonuçlar doğurabilir ve gelişimini ters yönde etkileyebilir.

Tanım... Biçimlendirme Sürecinde Deney ve Tasarım Boşluğu:

Gözlemcinin olayı gözleyerek saptamasına karşılık, deneyim yapan, belli bir «denetleme» ve «yeniden düzenleme» tasarısı ile olayı «yapay koşullar» içinde «yeniden yaratır». Böylece, nesnel gerçekliğin görsel kavranmasında gözlem, deneyime oranla oldukça edilgen bir konuma sahipken, deneyim yapan, objelerin nitelik ve ilişkilerini, çeşitli «yöntemlerle» (analiz- sentez, karşılaştırma, ayıklama, soyutlama vb.) ve «çalışma biçimleri» aracılığıyla bulma olanağına sahiptir.

Deney yapan zihinsel çalışma kapasitesini zorlarken, gözlemle yetinen, duyuşsal verile-

rin sınırlarında takılmaktadır. Başka bir deyişle, gözlemle yetinen duyuşsal bilinçte takılırken, çeşitli yöntemlerle deney yapan; duyuşsal bilinci de kapsayan düşünsel bilince geçme olanağına kavuşabilmektedir.

Gözlem ve deneyin birleştirilmesi yoluyla öğrencinin tasarım gücü geliştirilmelidir. Böylece, tanıma -tasarlama- biçimlendirme süreci tamamlanmış olacaktır.

İmaj Tikanıklığı:

Öğrenci, söz ile düşünce mekanizması arasındaki kopukluğu gideremediği, tasarım gücünü geliştiremediği, somut ile soyut arasındaki ilişkiyi kavrayamadığı için imgeleminde biriken imgeleri, dışa yansıtma yollarını ve biçimlerini bulamamaktadır. Öze ilişkin tasarımlarını dışa yansıtmak uygun biçimleri bulamayınca da imgelem gücü zayıflamakta ve yoksullaşmaktadır.

Üslup Zorlaması :

Görsel ve resimsel birikimini yeterli düzeye çıkaramayan öğrenci özgün anlatım biçim ve yollarını bulmakta güçlük çekmektedir. Çoğu kez de, bu konuda zamansız, bir zorlamanın içine itilmekte ve sonuçta, yüzeysel ve sahte bir üslupçuluğa saplanmaktadır. Gerçek kişiliğini bulmaktan çok, yapay bir kişiliğe bürünmek zorunda kalmaktadır.

Bu durumun pratikteki yansımaları; naiflik, biçim aktarmacılığı, gerçeğe dayanmayan uydurma soyutlama ve deformasyonlar, edebi olanla resimsel olanın birbirine karıştırılması... vb.

Öğrencinin plastik açıdan altyapısı yetersizse bu konudaki zorlamalar olumsuz sonuçlar vermeye devam edecektir.

Ayrıca, üslup sorunu özgür yaratma sürecinde, mekanikliğin yol açtığı ve tekrara düşme koşullanması doğurduğu için, kendi içinde önemli çelişkileri taşımaktadır. Kişilik ve üslup sorununun eğitim açısından nesnel değerlendirilmesinin yapılması zorunludur.

RESİM EĞİTİMİNİN

İÇERİĞİNE YAKLAŞIM BİÇİMİ

Resim sanatının biçim sorunlarını iç içe geçmiş üç ayrı düzeyde irdelemek olanaklı

1— RESİMSSEL ÖGELER VE ONLARIN BİRBİRLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

2— RESİMSEL ÖGELER VE ONLARIN NESNEL GERÇEKLİKLE İLİŞKİLERİ

3— RESİMSEL ÖGELER VE ONU KULLANANIN ÖZGÜN TASARI İLE İLİŞKİLERİ

2 — RESİMSEL ÖGELER VE NESNEL GERÇEKLİKLE İLİŞKİLERİ

Resimsel öğeler ve onların birbiri ile olan ilişkisi, bu öğelerin tanınmasına, araştırılmasına, yönelik soyut düzeydeki ilişkileridir.

TSE'nde bu sorunlar genel olarak ele alınmış uygulamalar yapılmıştır. Öğrenci ötel yeye belli deney birikimleri ile gelmektedir. Ancak yaptığı deneylerin tam bilincinde değildir. Bilincine varması ise daha sonraki aşamaları tamamladığı zaman söz konusu olacaktır.

Örnek olarak resimsel öğelerden biri olan çizgiyi ele alırsak, bu aşamada çizginin soyut bir eleman olarak olanakları ve diğer öğelerle ilişkileri şöyle açıklanabilir;

— çizgiyle	doldurma, tarama
— »	derinlik
— çizgi	genişlik
— »	genişim
— »	basıncı ve gerilim
— »	ritm ve sürüş
— »	yapı - konstrüksiyon
— çizgiyle	ton
— »	modle
— çizgi	hareket
— çizgi	alan
— çizgi	mekan
— »	espas
— »	renk
— »	hacim ilişkileri... vb.

(Çizgideki örneklemler diğer öğeler içinde gereklidir.)

Bu aşamada öğrenci resmin temel öğelerinden biri olan çizginin, resmin anlatım dili içindeki olanakları ve diğer öğelerle olan organik ilişkisini tanıma ve deneyle kavrama sürecindedir. Özellikle çizginin soyut bir eleman olarak bilincine varması önemlidir.

2 - RESİMSEL ÖGELER VE NESNEL GERÇEKLİKLE İLİŞKİLERİ

Bu aşamada sorun, resimsel öğeler aracılığıyla dış gerçeklikteki objelerin yapıları ve ilişkilerinin araştırılması ve çözümlenmesidir.

Özellikle, yüzeysel optik gözlemlerle kavranamayan dış gerçekliğin, resimsel öğeler aracılığıyla, bilincle irdelenmesinin yapılması olanaklı hale gelmektedir.

Resmin biçim öğeleri nesnel gerçekliğin daha derinden anlaşılmasını sağlarken, doğa da zengin ve karmaşık verileriyle resimsel tasaların yetkinleşmesine ve öğelerin çeşitlenmesine sonsuz olanaklarını sunmaktadır. En önemlisi de bu dinamik süreçte, insanla doğa, insanla çevre arasında çeşitli koşullamalarla yaratılan yabancılaşma, görsel planda ortadan kalkmaya başlamaktadır. Resim eğitiminin bu aşamada temel amacı bu yabancılaşmalara neden olan koşulları saptamak ve bunu yoketmeye yönelik yöntemler geliştirmektir.

Örneklersek; Nesnel gerçekliğin bir parçası içindeki objelerin yapıları ve birbirleriyle olan ilişkilerinin araştırılmasında şöyle yaklaşımlar denenebilir.

Bir objenin diğer objelerle :

- alan içinde doluluk boşluk ilişkisi
- mekân içinde derinlik ilişkisi
- mekân içinde hacim ilişkisi
- dokusal ilişkisi
- açık - koyu ilişkisi
- ışık - gölge ilişkisi
- renk ilişkisi
- leke ilişkisi
- karakter ilişkisi
- strüktür ilişkisi
- hareket ilişkisi... vb.

Araştırmayla ilgili örnekler artırılabilir. Burada önemli olan doğal bir görünümün ardında saklı çeşitli karmaşık sorunların anlaşılabilir duruma getirilmesi, nesnel gerçeklikle canlı ve organik bir bağın kurulmasıdır.

Bu süreçte öğrenci deney ve gözlem yaparken bilgilenir, ancak bilgilenmeden de daha önemlisi, olaya ya da gerçekliğe yaklaşım'da, kendine özgü yöntemler kazanmasıdır. Çünkü kalıcı olan, bilgiden çok yöntemdir. Bilgi, tutarlı bir yöntem oluşturulmuşsa sonradanda tamamlanabilir.

Yağlıboya atölyelerinin en temel öğelerinden biri, renk ögesidir. Rengin kendi içindeki ilişki ve özellikleri ile diğer resimsel öğelerle bağları, nesnel gerçekliğin irdelenmesi

sürecinde, üzerinde durulması gereken noktalar:

Teknik açıdan; sürüş biçimleri, karışım biçimleri, malzemeye göre çeşitli olanaklar vb.

Resimsel tasa açısından; renk -çizgi, renk-doku, renk -alan, renk- hacim renk- mekan, renk- modle, açık- oyu, volüm, espas, ışık şiddet, titreşim, yoğunluk, ton duygunluk değeri, pozitif-negatif, kontrast, atmosfer vb.

Bu düzeyde öğrenci dış gerçeklikle kurduğu ilişkide, soyut resimsel öğelerin İŞLEV'leri açısından bilincine, varmaktadır. Soyut resimsel öğeler, somut işlevler kazanmaktadır.

3 - RESİMSSEL ÖGELER VE ONU KULLANANIN ÖZGÜN TASASI İLE İLİŞKİLERİ:

Nesnel gerçeklikle görsel ilişkinin yetkinleşmesi, insanın dış gerçeklik karşısında kendi tutumunu takınmasına olanak tanımaktadır. Çünkü kendini çevreleyen gerçekliği çözdükçe, bu gerçeklik içinde kendi konumunu, yada gerçeklik karşısındaki tutumunu yansıtmaya olanağını elde etmektedir.

Bu aşamada, öz biçim ve içerik sorunları öne çıkmaktadır. Öğrenci, tüm çevre gerçekliği ve yaşamı konusunda elde ettiği dünya görüşünü, özgün plastik sentezlerle dışa vurma, anlatma, diğer insanlarla estetik bir etkileşimi gerçekleştirme tasarısını geliştirme durumundadır. Öğrencinin bu anlamdaki başarısı, yukarıda değindiğimiz iki aşamanın çözümüne ve yaşamla ilgili diğer bilgi alanlarındaki etkinliğine bağlıdır.

Sıraladığımız üç aşamayı birbiri içinde değerlendirmek gerekir. Aralarındaki ilişki mekanik yada şematik değildir.

SONUÇ:

Resim atölyeleri çalışma programı, amaç ve ilgiler açısından yeniden gözden geçirilmeli ve değindiğimiz sorunların çözümlenmesi doğrultusunda daha ayrıntılı, bir çalışma programı hazırlamalıdır.

Bu çalışmalar sırasında özellikle Temel Sanat Eğitimi Kursüsü, Sanat Tarihi Kursüsü ile gereken işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır.

BÖLÜM 2 — (I)

AKADEMİ ÖNCESİ - AKADEMİ SONRASI ve EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ AKADEMİ ÖNCESİ

Geçmiş yıllarda orta öğrenimde oldukça yetersiz bir resim eğitimi vardı. son yıllarda, bu yetersiz resim eğitimi bile programlardan kaldırılmaya başlandı. Özellikle eğitimin lise aşamasında yok edildi denebilir.

Ülkede diğer sanat dallarına kıyasla görsel sanatlar ortamı genel olarak çok cansızdır. Özellikle Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının bu konuya ilişkin netleşmiş bir politikaları ve programları yoktur. Görsel sanatların yaygınlaşması konusunu devlet, kendine bağlı birkaç eğitim kurumunun (DGSA, TG-SYO ve Eğitim Enstitüleri) sınırlı olanaklarına terketmiştir. Devletin yapması gereken kültür hizmetlerini ise özel kesimden belli tekel-ler ve onlara bağlı olan bankalar kendi çıkarlarına uygun bir biçimde sürdürmektedirler.

Konuyu Akademi açısından sonuçlandırır-sak;

Bu genel ortamdan gelen öğrenci resim sanatı konusunda, bir düzey tutturamamıştır. Resim sanatıyla ilgili yanlış ön yargılara sahiptir.

Bu gerçekler karşısında Y. Resim Bölümüne düşen görevler vardır:

Bugün uygulamakta olduğu eğitimi yukarıda özetlediğimiz gerçekler üzerine yeniden temellendirmelidir.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarına Akademi kendi alanında yetkili bir kurum olarak;

a - Okulun eğitim tabanı ve adayı olan orta öğretim öğrencilerinin plastik kuramsal ve uygulamalı birikimlerinin geliştirilmesi.

b - DGSA'nın yaygın eğitim amaçlarına uygun olarak, orta öğrenimde yok edilmek durumunda olan plastik eğitimin yeniden işlerlik kazandırılması için çeşitli girişimlerde bulunması gerekmektedir.

Özellikle de orta öğrenimde plastik eğitim gerektiği gibi uygulanmazsa resim sanatı en azından toplumdaki ilgi alanını yitirmekle karşı karşıyadır. Giderek resim sanatı toplu-

mun ilgi alanının daha çok içine girmesi gerekirken, şimdiki görünümü ile bunun tersi oluşmaktadır. Bu da kurumun işlevi açısından düşündürücüdür.

Bu konuda, özel olarak YRB genel olarak DGSA etkin bir çaba göstermezse ileride giderilmesi gittikçe güçleşen sorunlar çıkacaktır.

AKADEMİ SONRASI

YRB toplumsal planda yeri ve işlevi belirlenmiş meslek adamları ve uzmanlar yetiştirmektedir. Oysa DGSA belli toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere oluşturulmuş bir kurumdur.

Daha da açarsak; YRB topluma sanatçı yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kuramsal olarak doğrudur. Ancak pratikte bunun geçerli olduğu söylenemez. Çünkü mezunların, mesleklerini sürdürme koşulları yaratılmamış ve yaratılması konusunda çaba harcanmamıştır. Çünkü, toplumsal bir bölümde YRB'nin beş yıllık sanatçı eğitiminin somut bir yeri saptanamaz.

Öğrenci okuldan çıktığında yetkin olduğu alanda değil de yan alanlarda çalışır. Genellikle ya grafikerlik ya öğretmenlik yapar. Oysa okulumuzun grafik kürsüsü bu gereksinimi karşılamak üzere çalışmaktadır. Eğitim enstitüleri ise saadce öğretmen yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Kısaca, toplumda bu iki mesleğin istihdam alanları, iş bölümleri belirlenmiştir.

Toplumumuzun ressama gereksinimi yok mudur?. Böyle bir gereksinimin varlığı kuşku götürmez bir gerçektir. Ancak ressamın, bugünkü yaşam koşullarında üretim yapabilmesinin, mesleğinin gereğini yerine getirebilmesinin olanakları yoktur.

YRB, uzmanlık alanında istihdamına olanak olmayan öğrenciler yetiştirmekte sonra da eğittiği kişilerin meslek açısından üretkenlik gösterememelerine seyirci kalmaktadır.

Sorunun çözüme ulaşması yolunda uzun vadede kalıcı çözümler elde etmek için, konunun üzerine sistemli ve sürekli gitmek gerekiyor. Bu soruna ilişkin düzenli araştırmalar yapılmalı, devletten mezunlarının mesleklerini sürdürebilmeleri için ekonomik ve toplumsal güvencelerinin sağlanması istenmelidir.

AKADEMİ GİRİŞ SINAVLARI

Yüksek Resim Bölümüne giriş sınavları yukarıda sıraladığımız koşullar gözönüne alınarak yeniden düzenlenmelidir.

Özellikle Üniversitelerarası Merkezi Seçme Sınavı aracılığı ile öğrenci alınmaya başlandığı yıllardan bugüne kadar geçen sürede gözlenen açık bir gerçek vardır. Bu gerçek de; öğrencinin giderek meslek açısından niteliğinin düştüğü ve buna bağlı olarak bölümün veriminin ve düzeyinin sürekli gerilediği olgusudur.

Seçme sınavlarındaki yetersizlik ve yanlışlar eğitim düzeyinin düşmesinde belirleyici değildir, ancak çok önemli bir etkidir.

Konuyu fazla genişletmeden şöyle diyebiliriz; merkezi sistemle birlikte okula öğrenci, titiz bir elemenden geçirilerek alınmakta, nitelikli ve istekli adaylar doğru saptanmaktadır.

Sorunun çözümlemesi doğrultusundaki önerilerimiz;

78/79 öğrenim yılında bölümümüze giriş puanlarının çok düşük tutulması, 79/80 öğrenim yılında da Üniversitelerarası Merkezi Seçme Sınavlarının dışında kalınarak, bölümümüze özel sınavlarla öğrenci alınmalıdır. Elemeler daha titiz yapılmalıdır.

DERS PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Genel olarak kuramsal ve uygulamalı disiplinlerin dağılım biçimi atölye çalışmalarına daha fazla zaman ayrılacak biçimde oluşturulmalıdır.

Kuramsal ve uygulamalı disiplinlerin üçüncü ve dördüncü sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle bu yıllarda öğrencinin atölye çalışmalarına daha fazla eğilip, yoğunlaşması gerekirken, çeşitli disiplinler atölye çalışmalarını bölmekte, zaman kaybına neden olmaktadır. Böylece zamanı düzensiz olarak bölünen öğrenci, bu dönemde çözmesi gereken plastik sorunları, ilgisi dağıldığı ve çalışma temposu bozulduğu için çözmesi güçleşmektedir.

Yeniden düzenlenmesi gereken programda;

a - Bazı kuramsal disiplinlerin, öğrenimin

Hemen ilk yıllarında öğrenci tarafından kavranması sağlanacak biçimde düzenlenmesi.

b - Kuramsal ve uygulamalı disiplinlerin, her öğrenim yılında planlanan amaca göre dengelenmesini sağlamak.

c - Eğitimimizin uygulamalı bir nitelik taşıdığı gerçeğinden hareketle, kuramsal disiplinlerin, atölyelerin verimini, yoğunluğunu ve temposunu bozacak biçimde değil, tamamlayacak biçimde planlanması, bu amaçla bazı kuramsal disiplinlerin seçmeli disiplinler olarak kümeledirilmeleri gerekmektedir.

KURAMSAL DISİPLİNLER

Genel Sanat Tarihi :

a - Dersin resmin biçimsel sorunlarının analizine daha fazla ağırlık vermesi, atölyelerde uygulama yapacak öğrencinin plastik sorunları çözmede kuramsal boşluğunu doldurmalarını amaçlamalıdır. Bu anlamda öğrencinin pratiğe ışık tutucu bir yöntem izlenmelidir.

b - Çağdaş resim sanatının çeşitli konularında genel konferanslar düzenlemelidir.

c - Resim sanatı konusunda öğrenciye bilgi kaynakları önermelidir.

Sanat tarihi disiplininin üçüncü ve dördüncü yıllarda gündeme gelmesi, öğrencinin alacağı verim ve çıkaracağı plastik sonuçlar açısından geç kalmasına neden olmaktadır. Oysa öğrenci, öğrenimin ilk iki yılında sanatın tarihi konusunda bilgi birikimi ve bakış açısı kazanmış olsa, daha sonraki yıllarda sanatın sorunları karşısında daha bilinçli ve çözümleyici davranabilecektir. Bu amaçla, Sanat Tarihi öğrenimin birinci ve ikinci yılı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Zorunlu disiplin olmalıdır.

Mitoloji:

Seçmeli disiplin.

Devrim Tarihi :

Bilimsel bir perspektivle ele alınmalı, ekonomik ve sosyal oluşumların gerçekliği üzerine temellendirilmeli ve oturtulmalı.

Öğrencisinde benimseyebileceği, konuyla ilgili uzman öğretim elemanının araştırılması.

Zorunlu disiplin.

Yabancı Diller:

Öğrencinin mesleği alanında çeviri yapabilecek, araştırmalar yapabilmesine olana-

verecek düzeyde yetişmesini gerçekleştirecek yeni bir düzenleme gerekmektedir.

Bu düzenleme iki yıl zorunlu, iki yılda seçmeli olmak üzere dört yılı kapsamalıdır. Sorunun çözümlenebilmesi için diğer bölümlerle ortak çalışmalar yapılmalı kısa zamanda bir sonuca ulaşılmalıdır.

Öğrencinin Orta Öğretimde okuduğu yabancı dil ne olursa olsun istediği yabancı dili seçebilmelidir.

İlk iki yıl zorunlu disiplin, sonraki iki yıl seçmeli disiplin olmalıdır.

Sosyo Ekonomi ::

Bu ders 1968 reformlarında olumlu amaçlarla konduğu halde, bugüne kadarki uygulamasında istenen sonucu vermemiştir.

Dersin konulmasının amacı öğrencinin içinde yaşadığı toplumun ekonomik sistemini ve buna bağlı olarak sosyal yapısını irdeleyebilmesini sağlamaktır.

Bu disiplinin bugünkü içeriği ile bölümümüz eğitim amaçları açısından organik bir bağ yoktur. Disiplinin programdan kaldırılmasını talep ediyoruz.

Anatomi :

Bugünkü uygulaması ile işlevsizdir. Bu disiplinin işlerlik kazanabilmesi için

a - Kas ve iskelet yapısının modellerle uygulamalı eğitimi ile

b - Çıplak model eğitimi ile

c - Başka canlıların ve doğa elemanlarının anatomilerinin de gösterilmesi yoluyla bir strüktür bilinci geliştirilmeli

d - Sanat tarihinden örneklerle artistik değerlendirilmesinin kavratılması gerekmektedir.

Konuyla ilgili uzman bir eğitim kadrosu oluşturuluncaya dek TSE programı içinde olabildiğince yapılmasının sağlanması.

Türk Sanat Tarihi :

Bu disiplinin adı ve içeriği bilimsel açıdan tartışmaya açıktır. Adının Türkiye Sanatı Tarihi olması ve içeriğinin bu bilimsel perspektivden değerlendirilmesi, bilim açısından daha doğru olacaktır.

Seçmeli disiplin.

Perspektif:

Geçmiş yıllarda öğrencinin konuyla ilgili istemleri arzulan yönde çözülememiştir.

Okulumuzda, özel olarakta bölümümüzde olumsuz bulduğumuz bir alışkanlık vardır; programa, eğitimin gerektirdiği bir disiplin konulunca, sorunun ortadan kalktığı varsayılıyor. Oysa önemli olan bu disiplinin genel öğretim programı sistematigi içinde olumlu bir işlevinin olup olamadığının değerlendirilmesinin yapılması ve denetlenmesidir.

Perspektif bunun tipik örneklerinden birisidir. Bu disiplin, rönesans perspektif anlayışına dayanan, mimari perspektifin çok teknik bir uygulamasıdır.

Bu kapsam içinde, resim bölümü öğrencisi, perspektif sorununu, resimsel anlamda perspektif sorununu çözmek olanağına kavuşmadığı gibi, yanlış koşullanmalarla da karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü resimde perspektif denince yalnız rönesans perspektifi (ki o da çokca mimari için gerekli olan biçimiyse) olanakları içinde sorunu düşünmek zorunda kalıyor ve farkına varılmadan sınırlanıyor.

Bilindiği gibi, rönesanstan günümüze, resimde perspektif sorunu çeşitli değişmelere ve gelişmelere uğramıştır. Özellikle de çağdaş sanatta yeni ve ilginç çözümler kazanmıştır. Günümüzde resimdeki perspektif sorununun rönesans perspektifi ile kavrama olanağı kalmamıştır. Kaldı ki, dersi veren öğretim kadrosunun resim konusunda birikimleri yoktur. Giderek, rönesans resminde nasıl uygulandığı konusunda bilgilerinin olup olmadığı da kuşku götürür.

Özetlersek, ressamın perspektif tasası, mimarinin teknik perspektif tasası ile özdeşleştirilemez, sınırlandırılmaz.

Resim bölümü öğrencisi, perspektifin rönesanssta ne olduğunu bildiği gibi minyatürde, japon estamplarında, bizans sanatında, mısır resminde, antik yunanda, barok, empresyonizm, kübizm ve diğer modern akım ve davranışlardaki konumunu da kavramak, birbirleriyle olan ilişkilerini kurmak zorundadır. Konu böyle değerlendirilmediği sürece öğrenci resimsel perspektif konusunda yanlış bilince sahip olacaktır.

Perspektifle ilgili önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz;

Perspektifin resim sanatının tarihsel gelişimi içindeki değişen konumunun somutlaştırarak değerlendirilmesi

Optiğin genel yasalarının resimsel tase

acısından uygulamalarla kavratılması gerekmektedir.

Perspektif için bu koşullar sağlanamazsa, ki; bunun için yeni bir öğretim kadrosu gerekmektedir. Şimdiki uygulama biçimi ile dersin kaldırılması gerekmektedir.

Çünkü, resim bölümü öğrencileri yanlış koşullandıkları gibi, çok gereksiz de zaman kaybetmektedirler.

Bu disiplinin programdan kaldırılması istiyoruz.

Yeni kuramsal disiplin istemlerimiz:

Estetik:

Resim bölümü eğitimi içinde yer alan ancak uygulama halinde olmayan bu disiplinin, öğrencinin benimseyeceği bir öğretim üyesi bulunarak, önümüzdeki yıl başlayarak bölümümüzdeki boşluğun giderilmesini istiyoruz.

Sanat Sosyolojisi:

İnsanlığın başından bugüne kadar geçirmiş olduğu toplumsal evrimde, çeşitli toplumsal sistemler, ortaya çıkmıştır. Hem toplumsal yapının kendine özgü nitelikleri sanatlarına yansımıştır. Toplum yapıları değişikçe sanat ürünlerinde niteliği özü ve biçimi değişmiştir.

Ayrıca aynı toplum içinde farklı sınıfların farklı sanat davranışları meydana gelmiştir. Kısaca sanatın toplumsal bir olgu olarak yeri ve işlevi konusunda açınımlar getirecek, bunları tarihsel gelişimi içinde değerlendirecek bir derse gereksinim vardır. Bu konuda yetkin bir öğreticinin bulunarak önümüzdeki yıl derslere başlamasının sağlanması gerekir.

Uygulama Atölyeleri :

Uygulama Atölyelerinin 2. devre 5-6. sınıflarda yoğunlaşmasını gerekli görüyoruz. Devre atlayan öğrenci uygulama atölyelerinde haftanın her günü rahatça çalışabilmesi ve sertifikayı diploma ile birlikte almalıdır. Öylelikle öğrenciye uygulama atölyelerine daha çok zaman ayırabilmesi sağlanmış olacaktır, hemde konuyu gerçekten öğrenmesi sağlanacaktır.

DİĞER İSTEMLERİMİZ:

ÇEVİRİ BÜROSU : Öğrencinin kuramsal eksikliklerini karşılamaya yönelik, çağdaş sanat olaylarını duyuran, bilgiler veren v.b. isteklerini karşılayabilecek düzeyde ve öğrencinin sürekli ilişki kurabileceği bir büro açılmalıdır.

Büro, sanat dili üzerinde yetkinleşmiş profesyonel elemanlardan oluşmalıdır. Çeşitli dillerde yayınlanan periyodik dergilere abone olmalı, kuramsal sanat yapıtlarını toplamalıdır.

TEZLERİN ÇOĞALTILMASI : Öğretim üyelerinin tezlerinin çoğaltılarak öğrencinin daha çok yararlanabilmesinin sağlanması.

MALZEME: Bölüm tarafından öğrenciye verilen malzemelerin, gereksinimleri gerçekten karşılayabilecek düzeye ulaştırılmalıdır.

KONFERANS : Her atölye sorumlusu öğretim üyesi, asistanlar, öğretim görevlileri belli bir sıraya göre konferanslar vermeli. Bu atölyeler arası kopukluğu bir ölçüde sınırlandıracaktır. Böylece öğrenciler çeşitli sanatsal

yaklaşımları yakından izleyebilecek, bakış açıları zenginleşecek ve genişleyecektir.

YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERE Devrim Tarihi ve Türk Sanat Tarihi Disiplinlerinden muafiyet tanınması

Bölümümüze alınacak öğrencilerin sayısında, atölyelerin kapasitesi göz önünde bulundurulmalıdır.

TEMEL ÇİZİMDE Canlı modelden ;alışmalar yapılması.

İSİNMA, bölümümüz açısından özel ve önemli bir sorun mutlaka çözümlenmeli.

DEVRE ATLAMA da zaman kaybının giderilmesi için güz döneminde devre atlanabilmesinin sağlanması.

İki ayrı mekan durumunda olan atölyelerin ikisinde de model bulundurulması.

12/6/1978

YRB ÖĞRENCİ TEMSİLCİLERİ

**DİLEK ULUSOY
A.FERİT ÖZEN**



MSGSÜ

Açık Bilim Sanat Arşivi

Bir Öğrenci Çalışması

Kentsel Canlandırma

ŞEHİRCİLİK-1/77 - 78/ 1. SÖMESTRE

7335 HASAN ÜNAL

8348 ZAFER ERKE

8372 MURAT GÜRDOĞAN

8399 ERKAN KICIKOĞLU

8406 GÜLGÜN TOKAT

8409 ENGİN AKÇİN

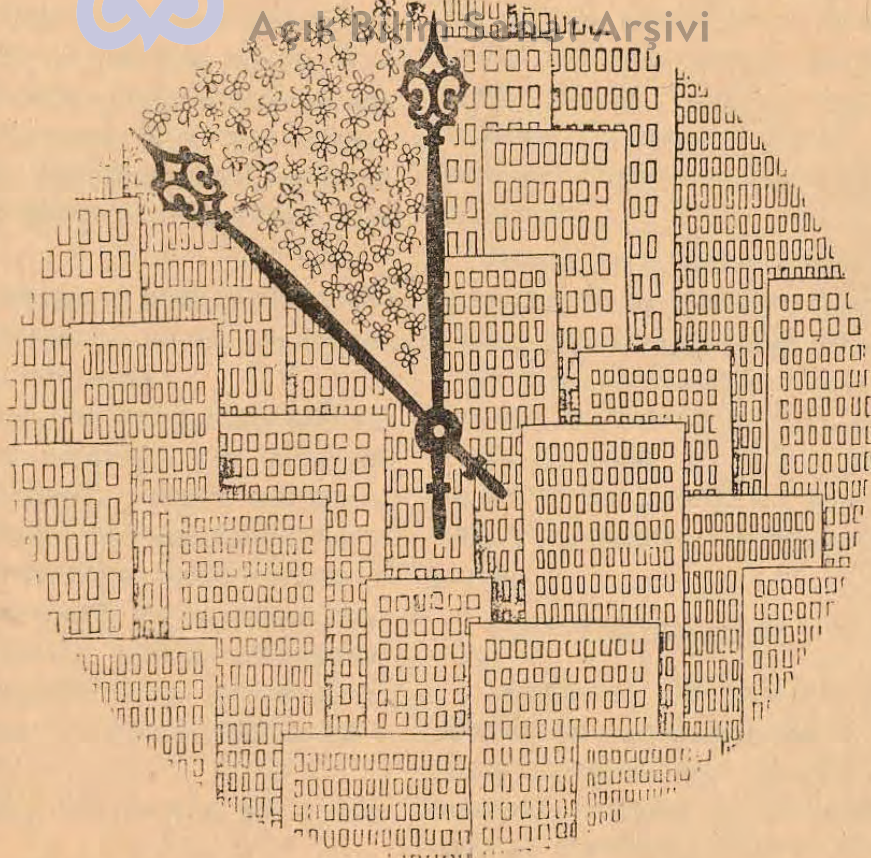
ÖĞRENCİ GURUBUNUN UYGULAMA ÇALIŞ-
MASIDIR?

GURUP YÖNETİCİSİ : ASS. ÜLKER SEYMEN



MSGSÜ

Açık Bünyeli Kütüphane Arşivi



PROGRAM :

GİRİŞ

Teorik çerçeve:

- Bir toplumsal olgu olarak kent.
- Toplumların gelişimini belirleyen nesnel yasalar.
- İnsan-çevre, insanın yaşama ortamı olarak kent.
- Kentin diğer yerleşmelerden ayrıcalığı.
- Kentintoplum yapısı içindeki yeri.
- Kentin genel sorunları.
- Kentsel canlandırmanın bu sorunlar arasındaki yeri.

Kentsel plânlama-kentsel tasarım-kentsel canlandırma :

- Plânlama.
- Kent plânlaması.
- Kentsel tasarım.
- Kent imgesi ve öğeleri.
- Mekân ve zaman.
- Kent öğeleri.
- Kentsel canlandırma.

Kentlerin olumsuz gelişmesi:

- Kentleşme kavramı.
- Kentleşmenin sorun haline gelmesi.

Sorunların altında yatan nesnel gerçek:

Çözüm üzerine:

Sonsöz

Ek çalışma: Kentlerin, üretim biçimleri ile ilişkili, tarihsel gelişim süreci ve bunun fizik mekânı yansıması.



MSGSÜ

Açık Bilim Sanat Arşivi

GİRİŞ:

Her hangi bir konunun incelemesinde, araştırılmasında izlenecek yöntem öncelikle bir teorik çerçeve hazırlamak olmalıdır. Bu çerçeve içinde önce konuyu incelerken bize gerekli olacak, başvuracağımız felsefi, bilimsel öncüller ön kabuller, varsayımlar ortaya konmalı daha sonra konuya genelden felsefi bir yaklaşım yapılmalı, genelden özele gidilmeli, bu arada konuyu inceleyenlerin bakış açısı ortaya konmalı, bilimsel temellere oturmuş bir perspektif oluşturulmalıdır. Bu perspektif içerisinde, incelenecek konu genelle ve çevresi ile olan tüm ilişkileri, etkileşimleri ve kendi diyalektik hareketi içerisinde, özgül ve genel yanlarıyla yakalanmalı, elle tutulur bir şekilde ortaya konmalıdır. Ancak bundan sonradırki konu bütününden detaya doğru yada bazı hallerde tam tersi şekilde incelenebilir.

Eğer bu yapılmazsa, başta konunun detayları içerisine girilince bir genelleme yapılmadığımız için bir yığın bir aşık detay içinde kayboluruz. Bir perspektif oluşturamadığımızdan nasıl ve ne yönde araştırma yürüteceğimiz ve döküman toplayacağımızı bilemediğimiz gibi, aynı zamanda, toplayabildiğimiz bir yığın dökümanı da nasıl sınıflandıracağımızı, nasıl değerlendireceğimizi, genel sonuçlara nasıl varacağımızı bilemeyiz. Bu tam anlamıyla ağaçlar incelenirken ormanın görülmemesi olur.

Biz, konumuzla ilişkin bizden önce yapılmış çalışmaları incelediğimizde bu anlamda bir çalışmanın eksik olduğunu, konuyla ilgili bir çok döküman toplanmış olduğu halde konunun içeriğinin ne olduğunun dahi elle tutulur bir şekilde ortaya konulamadığını, dökümanları sınıflandırmak, yorumlamak ve bunlardan sonuca varmak olanağının oluşturulmadığını, hiç bir kuramsal çalışma yapılmadığını gördük.

Bu nedenle, çalışmamızı daha çok, bu eksiği kapamak, konuyu elle tutulur hale getirebilmek, doğru bir bakış açısı oluşturmak ve şimdive kadar toplanmış ve bundan sonra toplanacak dökümanların doğru değerlendirilebilmesi, sonuca varılabilmesi olanağını ya-

ratmak için kuramsal bir aratırmaya yönelttik.

I TEORİK ÇERÇEVE :

Bir toplusal olgu olarak kent :

Kentle, kentleşmeyle ilgili herhangi bir konu ele alındığında öncelikle kentin, kentleşmenin ne olduğu, ortaya çıkışı, tarihsel süreç içindeki gelişimi ortaya konmalıdır. Ancak kent her şeyden önce toplumsal bir olgudur. Bu nedenle hem diğer bütün toplumsal olgularla sıkı ilişkileri etkileşimleri vardır; hem de tüm toplumsal olguları, görüngüleri yöneten, bunlar arasındaki ilişkileri belirleyen nesnel yasalar kent olgusu için de geçerlidir. Bunun için öncelikle, konuyu incelemeye gerekli öncüllerimiz olan, bu yasaların ortaya konması gereklidir.

Toplumların değişimini ve tüm toplumsal olguları belirleyen nesnel yasalar :

Tüm toplumsal ilişkileri, toplumların gelişimini, değişimini belirleyen; insan iradesi dışında, nesnel, zorlayıcı yasalardır. Bu yasalar tüm gerçekliğin genel yasaları olan diyalektiğin yasaları ile ilişkilidir ve maddenin tabiatından gelmedirler, doğa yasaları kadar nesnel ve zorlayıcıdır.

«Toplumsal hareket yalnızca insan iradesinden, bilincinden ve niyetinden bağımsız olmakla kalmayıp, tersine insanların iradesini bilincini ve niyetlerini belirleyen yasaların yönettiği bir doğal tarih sürecidir.» (K. Marx)

Tarih boyunca insan toplumları belli bir gelişme çizgisi içerisinde birbirini izleyen çeşitli biçimler almıştır. Bunlara toplumsal formasyonlar, yada toplum biçimleri denir. (Örneğin - köleci toplum - Feodâl toplum - kapitalist toplum ... vb.)

Her toplum biçimi bir toplumsal alt yapıdan ve üst yapıdan oluşur. Toplumsal alt yapı, insan yaşamının birincil maddi koşulu olan, üretim faaliyetini (-üretim biçimi-) üst yapı ise, kültür, ideoloji, sanat siyaset, hukuk ahlâk, din... vb. gibi tüm diğer toplumsal kurumları kapsar. Toplumsal alt yapı ile üst yapı sıkı bir etkileşme içerisinde. Bu etkileş-

mede nihai belirleyici alt yapıdır. ancak kısa dönemlerde, yani bazı tarihsel kesitlerde, üst yapının görece olarak belirleyici nitelik kazandığı da görülür.

«Siyasal ve hukuksal biçimlerin açıklanması yaşamın maddi koşullarında aranmalıdır.» (Karl Marx)

«Toplumsal ilişkiler maddi ve ideolojik olarak bölünürler, sonuncular yalnızca, insanın varlığını sürdürme faaliyetinin biçimi (sonucu) olarak insan iradesinden ve bilincinden bağımsız olarak biçimlenen birincilerin bir üst yapısını oluştururlar.» (V.I. Lenin)

Toplumsal alt yapıyı oluşturan üretim biçimi, üretici güçler ve üretim ilişkilerinden oluşur. Üretici güçler toplumun nesnel gereksinimlerinin üretiminde doğrudan yada dolaylı etkisi olan öğeleri içerir. Yani, insan emeği, üretim aletleri, hammadde... vb.

Üretim ilişkileri ise üretici güçlerin birbirleri ile, tüketici ile, kişilerle ve toplumla olan ilişkilerini ürünün ve üretici güçlerin mülk ediniş biçimlerini içerir.

Üretim biçiminin gelişiminde belirleyici unsur üretici güçlerdir. Üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin bulunduğu duruma uygun olmak zorunluluğu en temel toplumsal yasalardan biridir.

«İnsanlar, varlıkların sosyal üretiminde, aralarında zorunlu, istemlerinden bağımsız, belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri maddi üretim güçlerinin belli bir gelişme derecesine karşılık düşer. (K. Marx - Ekonomi - Politika'nın Eleştirisine Katkı'ya Önsöz)

Kendine uygun düşen üretim ilişkileri içerisinde üretici güçler gelişir, bu gelişmenin belli bir noktasında artık mevcut üretim ilişkileri üretici güçlerin ulaştığı düzeye uygun düşmez hale gelir, onun gelişmesini engeller. Ancak, üretici güçlerin gelişmesi üretim ilişkilerinin değişmesini zorunlu kılar. Üretici güçler kendilerine uygun yeni üretim ilişkileri içinde yeniden bir devrim kazanırlar, hızla gelişirler; taaki artık bu ilişkilere de uymayacak bir düzeye gelene kadar. İşte tarih boyunca insan toplumlarının, gelişmesini, geçirdiği aşamaları açıklayan temel nesnel yasa budur.

İnsan - çevre ve insanın yaşama ortamı olarak kent :

İnsanın temel fonksiyonu doğayı değiştirmek, biçimlendirmektir. İnsan ancak bu eylemini gerçekleştirdikçe var olabilen bir canlıdır. İnsanın doğayı değiştirme eyleminin toplumsal bir ifadesinden başka birşey olmayan üretimin de toplumların oluşumunda, gelişiminde ve yapısında nihai belirleyici olmasının nedeni budur.

İnsanın doğayı değiştirme eyleminin en temel parçası da kendi yaşadığı çevreyi değiştirmesi, kendine, kendi işlevine, eylemlerine, topluma uygun bir çevre oluşturma eylemidir. İşte kent olgusuna bu perspektiften bakmak gerekir. Kentler insanın kendi yaşayacağı yeri değiştirmesi, gerekli fizik ve moral ortamları yaratması, gereksinimlerine cevap verecek hâle getirmesi eyleminin sonucu ortaya çıkan yerleşme yerlerinin, tarihsel gelişmesinin belli bir noktasındaki ürünüdür.

Burada çevre kavramı üzerinde biraz durmak gerekiyor. Tüm gerçekliğin çok karmaşık, girift, sürekli karşılıklı etkileşme ve sürekli hareket, -değişim içerisindeki şeylerden oluştuğunu biliyoruz. Bu şeylerden biri ele alındığında, onu doğrudan yada dolaylı etkileyen diğer şeyler onun çevresini oluşturur. Bunun kapsamı çok geniş olduğu için, bu ilişkiler içerisinde incelemeye değer derecede olanlar, belirgin olanlar yada ele aldığımız sistemin bütünlüğünü oluşturan çelişkiyi tanımlamada yeterli olanlar çevre olarak alınır.

«Bir 'parça sistem', içinde bulunduğu 'bütün sistem'le karşılıklı etkileşme içindedir. Çevre bu karşılıklı etkilerin çözümlemeye değer olan 'parça sistem' dışındaki, 'bütün sistem' içindeki bir kısmıdır.» (Şehircilik kürsüsü çalışması)

«Çevre, sistem dışındaki, sistemin bütünlüğünün nedeni olan, sistemle çevresi arasındaki çelişkiyi tam olarak tanımlamaya olanak veren süreçlerin tümüdür.» (Şehircilik kürsüsü çalışması)

İşte bu tanımlamaya dayanarak şöyle diyebiliriz. İnsanın çevresi denince, onu saran onu etkileyen tüm dış gerçeklik, doğal ve yapay nesnel varlıklar ve toplumsal ilişkiler anlaşılır.

«Çevre kişiyi etkileyen, şekillenmesini ve yaşamını belirleyen iklimsel, biyotik ve toplumsal etmenlerin tümüdür.» (Doç. Dr. Süer Gürel)

«Çevre yaşamın oluşturduğu ilişkiler ortamının tümüdür.» (Kürsüü çalışması)

İnsanın bilincini, iradesini, doğasını ve yaşayışını belirleyen, nesnel gerçeklik yani insanı çevreleyen dış dünyadır. (çevre). İnsanında bu çevreyi değiştirdiğini söylemiştik. İnsanı oluşturan dış dünya, insan bu dış dünyayı kendine göre değiştiriyor. İnsanın kendi oluşturduğu bu çevre onu değiştiriyor, bu gelişmeye koşut olarak insan tekrar çevresini değiştiriyor ve bu böylece sürüyor. Yani insanla dış dünya arasında diyalektik bir etkileşim vardır, bunda nihai belirleyici olan dış dünyadır.

«Eğer durum ve koşullar insanı biçimlendiriyor, oluşturunorsa durum ve koşulları insanca biçimlendirmek gerekir.» (Karl Marx)

İnsan doğayı ve toplumu tümüyle kendi iradesine, öznel isteklerine göre biçimlendiremez, ancak onun kendi nesnel, doğal yasalarını öğrendikçe; onları kullanarak bu değiştirme eylemini sürdürebilir. İnsanlar bu yasaların tümünü bilmezler, toplumun bir kısmını gerek pratiklerinde, gerekse bilimin gelişmesi ile öğrendikçe onları kullanabildiği ölçüde doğayı değiştirebilirler. İnsanın bu yönde attığı her adım, bizzat kendisi yeni ilişkiler, dolayısıyla yeni yasalar doğurur ve insanlar her zaman kendi elemelerinin uzun vadede nelere yol açacağını bilmezler, bunun kısa vadedeki sonuçları ile ilgilenirler. Bu nedenle insanlar kendi eylemlerinin yasalarını da öğrenmedikçe kendi eylemlerine egemen olamazlar.

«(Üretim faaliyetinin) ... kendiliğinden ve insan iradesinde bağımsız oluşmasının (bir nedeni) ... insanın şu yada bu ögeyi geliştirirken, bu gelişmelerin sosyal sonuçlarını göremeyişi, anlayamayışı ve bunu durup düşünmevişidir. Onu ilgilendiren, günlük çıkarları, işinin kolaylaşması ve kendisi için doğrudan doğruya ve elle tutulur bir takım yararlar sağlamasıdır.

İlkel komünal toplumun üyelerinden bazıları, yavaş yavaş, araştıra araştıra, taş aletlerden demir aletlere geçtikleri zaman, hiç kukusuz bu buluşun yol açacağı

sosyal sonuçları bilmiyorlardı ve bunu durup düşünmemişlerdi. Madeni aletlere geçişin üretimde bir devrim olduğunu ve sonunda köleci sistemi getireceğini görmemişler, anlamamışlardı. Onların istedikleri yalnızca işlerinin kolaylaşması ve kısa sürede maddi yarar sağlayabilmeleriydi. Bilinçli çalışmaları, günlük çıkarlarının dar sınırlarını aşamıyordu.» (J. Stalin - Diyalektik ve Tarihi Materyalizm)

Bu perspektiften kent olgusuna baktığımızda insanın oluşturduğu kentlerin toplumu, ve bizzat insanı, bireyi belirleyen en önemli etkenlerden biri olduğunu göreceğiz.

Bütün bunlardan şu sonuca varıyoruz : Kent insanın yaşama ortamı olarak ele alındığında, bu yaşama ortamını insan dış dünyanın yasalarını öğrendikçe onları kullanarak ve bulunduğu toplumsal düzeye uyarlı bir biçimde, kendi geerksinimlerine (fizik ve moral) ve toplumsal işlevlerine göre oluşturun, biçimlendiriyor, ancak bu eylemine her zaman tümüyle egemen olamıyor bu eylemi kendi dışındaki bir takım doğal ve toplumsal yasalara tabi kalarak sürdürüyor. Bu eyleminin oluşturduğu yeni ilişkiler, yeni yasalar da onu yeni eylemlere zorluyor.

Kentli diğer yerleşmelerden ayıran özellikler :

İnsanın kendi oluşturduğu yaşama ortamı yalnız kentler değildir, bütün yerleşme yerleri bu kapsama girer. Daha önce kentlerin yerleşme yerlerinin tarihsel gelişiminin belli bir noktasında ortaya çıktığını söylemiştik.

Bu tarihsel süreç içerisinde, yerleşme yerleri köy, kent ve bu iki biçim arasında kalan diğer çeşitli biçimleri almıştır. Bu iki tip yerleşme (köy ve kent) aynı zaman dilimi içinde de bir arada bulunurlar. Çağımızda da yerleşmeleri köy, kent ve diğer biçimlere (kasaba... vb.) sınıflandırabiliriz. Kenti kavram olarak diğer tür yerleşmelerden ayırmak oldukça güçtür. Böyle bir ayırımı yapabilmek için çeşitli tanımlar yapılmıştır; sorunu farklı yönlerden ele alan bu tanımları sıralamak bu konudaki kavram kargaşasını ortaya çıkarmaktadır.

Konu yönetsel açıdan ele alındığında «belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları i-

çinde kalan yerlere kent bu sınırların dışındaki alanlara köy denilmesini gerektiren tanımlar» (Ruşen Keleş - Kent bilim ilkeleri) ortaya çıkıyor.

Nüfus ölçütüne göre konuya yaklaşan tanımlar ise ülkelere göre değişen, göreceli bir nüfus sınırını aşan yerlere kent denilmesini getiriyor.

Bu tür tanımların oldukça yetersiz kaldığı açıktır. Bu nedenle ekonomik ölçütlere dayanan daha tutarlı tanımlar ortaya atılmıştır.

Kent «mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi süresinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır.» (Ratcliff. 1949)

Bu tür tanımlar daha çok kent köy ayrımını, tarımda ve tarım dışında çalışan nüfus oranlarına göre yapmayı getirmektedir.

Toplum bilimsel ölçütleri kullanan tanımlar ise sorunu şu şekilde ele almaktadır :

Kent «yerine ve zamanına göre geniş sayılacak biçimde bir araya gelmiş ve bir takım ayırt edici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu» dur. (Queer - Çarşılar)

Kent «toplumsal bakımda dayanışma göstermeyen bireylerin oluşturduğu, nispeten geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşmelerdir.» (Luis Wriht)

«Kent, kentsel yaşamın olduğu ve insan yapısı çevrenin doğal çevreye egemen kılındığı bir ortamdır.» (Doç. Dr. Sümer Gürel)

Görüldüğü gibi bu tanımlar konuyu çeşitli yönlerin den ele almakta, diğer yönlerini hesaba katmadıkları için yetersiz kalmaktadırlar. Konuyu tüm yönleriyle ele alan tanımlar da vardır:

«Kent kalabalık bir nüfusa, siyasal - yönetsel işlevlere, bir sanayi tiraret ve önemli toplumsal-kültürel potansiyele sahip olan ve bu koşullar aracılığıyla çevresivle ekonomik ve örgütsel etkileşim içinde olan bir merkezdir.» (Emil. T. Lenschi-Kent bilim ve plânlama-Mimarlık 76/4)

Böyle bir tanım ise kent olma niteliğinin tüm özelliklerini sıralamaktadır, oysa bu özelliklerin bir kısmına sahip olan, bir kısmına olmayan ama kent denebilecek yerleşmeler vardır.

Bu nedenle, şunu anlıyoruz ki: böyle bir konuyu çok genel, çok soyut tanımlarla getiştirmek, konu hakkında yeterli bir fikir sahibi olabilme olanağını getirmemektedir, ancak, tersine konuyu ayrıntılı, sınırları belli, katı tanımlarla ele almak ise - özellikle kent gibi, kesin sınırları olmayan, göreceliği, değişkenliği olan bir kavramda, böyle bir kavramın içine giren her şeyi kapsamamaktadır.

Bu nedenle, daha esnek, konuyu tüm göreceliği, değişkenliği ve diyalektik hareketi içinde ele alan belki de bir cümleye sıkıştırılamayacak tanımlamalar yapmak daha sağlıklı olmaktadır.

Kent göreceli, ülkelere göre değişen «..... belirli ölçütleri irdeleyen bir yerleşme birimidir.» (Doç. Dr. Sümer Gürel)

«Kent ve köy, boşlukta kendiliklerinden var olan, ayrı ayrı varlıklar değildir. Her birinin ötekinde de rastlanan, onunkıyla karışan özellikleri vardır. Küçük bir köy, her zaman, bir kasaba daha sonrada bir kent olmaya aday bir yerleşme basamağıdır. Şu halde, bir topluluğun, salt köy yada salt kent olması, yada sayılması değil, bir başka topluluğa göre daha fazla köysel yada daha fazla kentsel olarak nitelenmesi olanaklıdır. (Smailes 1953) Kent ve köy yaşamı arasındaki ayrılık tek bir özellik yada etkenin sonucu değildir. Birbirine sıkıca bağlı, işlevser bağlantıları olan bir takım özelliklerin ürünüdür. (Sarokon ve Zimmerman 1929) Şu halde, kentlerle köyler arasında elverişli bir ayırım yapmak istendiğinde, karşılıklı ilişkileri ve işlevsel bağlantıları tümü ile hesaba katmak zorunluluğu vardır.» (Ruşen Keleş - a.g.e)

Bütün bunlardan şunu çıkarabiliriz: Bir yerleşme birimine kent niteliğini veren (nicel ve nitel) çeşitli özellikler vardır, - bunlar sıraladığımız çeşitli kent tanımlarından çıkarılabilir- bir yerleşme biriminde bu özelliklerin tümüyle egemen olması, egemen olmayan ikincil özellikler olarak bulunması, yada hiç bulunmaması söz konusu olabilir. Bu özelliklerden hangilerinin, ne derecede bulunmasının bir yerleşmeye ket denilebilmesini sağlayacağı ise, çağlara göre, toplumlara göre, toplum biçimlerine göre, coğrafi, sosyo-ekonomik, kültürel ... vb. çeşitli koşullara göre değişen göreceli ve değişken bir yarıdır.

Ancak, şunu söyleyebilirizki, bir köy, kent sürekliliği söz konusudur, yani kentler yerleşme yerlerinin, gelişim süreci içindeki belli bir aşamanın ürünüdür yada böyle bir katmanın adıdır, tanımlamasıdır. Ayrıca kent olma niteliğinin, ekonomik olsun, yönetsel olsun yada kültürel olsun, bir merkezleşme olduğunu yani bir yerleşme birimine kent olma niteliğini veren özellikler dediğimiz şeylerin, çeşitli konulardaki merkezleşmeyi içerdiğini söyleyebiliriz. Kentler yerleşme merkezleridir. Yani, yerleşme yerlerinin tarihsel gelişim süreci içerisinde o çağa, o topluma ve o toplum biçimine göre önemi olan bir konuda yada konularda çevresine göre merkezi bir nitelik kazanması, göreceli olarak (nispeten) merkezleşmesi, o yerleşme yerine kent niteliği kazandırıyor diyebiliriz.

Yerleşme yerlerinin tarihi gelişiminin belli bir noktasında ortaya çıktığını söylediğimiz kentlerin, tarihte ilk defa ortaya çıkışlarını, doğuşlarını ve toplum biçimlerinin değişmesine göre gelişmelerini kabaca ortaya koyarsak kentin ne olduğunu anlamamız, kolaylaşacaktır.

Kentlerin tarihi ve çıkışları

Yabanıllık ve barbarlık diye adlandırılan, insanın hayvanlıktan insanlığa yeni geçtiği dönemlerde, ilkel-komünal bir toplum biçimi hüküm sürmekteydi. İnsanlar gens'ler yani kan bağı ile birbirine bağlı bireylerden oluşan büyük aile toplulukları halinde örgütlenmişlerdi. İki yada daha fazla akraba gens bir kabileyi, bir yada daha fazla kabile bir aşireti oluşturmuyordu. En büyük toplumsal birlik, pek çok halde kalıcı olmayan ve bazen görülen, birkaç aşiretin oluşturduğu federasyonlar oluyordu.

Üretici güçler son derece az gelişmişti. Üretim ilişkileri ortak mülkiyete ve ortak çalışmaya dayanıyordu; buna bağlı olarak hiç bir toplumsal sınıf ve sınıf ayrımı yoktu. Bu nedenle devlet, «kamu gücü» v.b. de yoktu. Aşiret, gens'lerden oluşan organik bir bütün halinde çalışıyor, tüm kararlar birlikte ve saf demokratik bir şekilde alınıyordu. (B.K.Z. «Ailenin, özel mülkiyetin, Devletin Kökeni» F. Engels)

Böyle bir toplumsal örgütlenmeye yerleşik yaşama biçimine geçtikten sonra, kendine

uygun küçük yerleşme yerleri oluşturdu. En büyük topluluk olarak Aşiretlerin yaşadığı bu yerler, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin o zamanki düzeyine uygun olarak son derece basitti ve o toplumun alt yapısal ve üst yapısal gereksinimlerine cevap verecek bir biçimde oluşmuştu. (Ayrıntılı bilgi için b.k.z. Ek çalışma)

Üretici güçlerin gelişmesi bu toplumsal yapıyı kırıp köleci topluma geçilmesiyle (bu insanlığın uygarlık aşamasına geçiştir) büyük farklılıklar ortaya çıktı. Özel mülkiyetin oluşması ile birlikte, malların satılmak için üretilmesi, yani tüketim maddelerinin meta haline dönüşmesi olayı doğdu. Bu bir pazar gereksinimi yaratıyordu. Ayrıca toplumda sınıfları ve sınıf ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla birlikte devlet ve «kamu gücü» doğdu. Bu merkezi bir idare gereksinimiydi.

Böylece pazarlar etrafında eskisinden çok büyük, çok yoğun, çok daha fazla sayıda insanın bir araya toplandığı yerleşme yerlerinin doğduğunu görüyoruz. Bu nicelikçe değişmeler, diyalektiğin niceliğin niteliğe dönüşmesi temel yasasına uygun olarak, nitelikçe de öncekilerden tamamen farklı yerleşme merkezleri doğurdu. İşte bunlar kentlerdi.

Köleci toplum biçimine geçişle birlikte, aniden Atina gibi, Roma gibi, büyük kentlerin ve bununla birlikte kent devletlerinin doğduğunu görüyoruz. Bu bir devrimdir. Kentler yalnızca pazar gereksinimini karşılamakla kalmadı, aynı zamanda sınıflı toplumla birlikte zorunluluk olan devlet için, merkezi idare olanağını yarattı.

Ve kentler bir kere ortaya çıktıktan sonra, köleci toplumdan sonra gelen her toplum biçiminde, o toplum biçiminin alt yapısına uygun olarak biçimlenmiş gelişmiştir. Bu gelişmenin incelenmesi ayrı bir konudur.

(Ancak biz gereğine inandığımız için bu konuyu da ek çalışmamızda inceledik -Bkz. Ek çalışma) Kentin ne olduğunu anlatabilmek için zorunlu olması nedeniyle kentlerin doğuşunu burada anlatmak gereğini duyduk.

Kentin toplum yapısı içindeki yeri :

Kentin toplum yapısı içindeki yerini, kentlerin doğuşunun verdiği örneklerden yararlanarak incelediğimizde, kent olgusunun hem alt yapısal, hem üst yapısal bir nitelik taşıdığını görüyoruz.

Kent bir yönüyle yaşamın maddi koşulları arasına girer. Kentin gelişiminin bir yönüyle üretici güçlerin gelişmesi kapsamı içinde olduğunu, kentin ulaşımı, üretimin geçtiği yapıları, alt yapı hizmetleri, tesisatı vb. ile yarattığı pazar olanakları ile üretime bazen doğrudan bir çok haldede dolaylı etkisi olduğunu, yani üretici güçler tanımına girdiğini görüyoruz. Kentlerin doğuşu örneğinde, kentin üretici güçlerin gelişmesinin zorunlu sonucu olan yeni üretim ilişkilerini olanaklı kılacak şekilde pazar yarattığını görmüştük.

Öte yandan kent bir çok yönleriyle üst yapısal bir olgudur. Kentin toplum biçiminin üst yapısına göre, töresel, ahlâki dini, estetik kültürel, siyasi, hukuki değerlerine, gereklerine göre biçimlendiğini, bu üst yapının, devlet biçiminin, kamu düzenini işlemesine elverişlik şekilde oluştuğunu görüyoruz. Yine örneğimizde yeni doğan kentlerin yeni doğan devlete, kamu düzenine merkezi idare olanağı sağladığını görmüştük.

İnsanın yaşama ortamı olarak kent :

Daha önce kentlerin insanı kendi oluşturduğu yaşama ortamı olduğunu söylemiştik. Bu açıdan bakılınca kentin, kentleşmenin, kent sorunlarının ve kent biliminin önemini kavramak mümkün. Bu tanımın bizzat kendisinden kentin toplumu ve birey olarak insanı nasıl etkilediğini belirlediğini açıkça anlıyoruz; çünkü söz konusu olan bizzat yaşam faaliyetinin ve toplumsal faaliyetlerin içinde yeşerdiği, oluştuğu, geliştiği ve sürmekte olduğu ortamdır. Ve bu ortamı oluşturan, biçimlendiren de insanın kendisi olduğuna göre kent-biliminin ve bununla ilişkili olarak bilimsel kent plânlamasının önemi gün gibi ortaya çıkar. Kentsel canlandırma sorununun da, kentsel plânlamanın bir aşaması olan, kent sel tasarımıyla, yani insanın oluşturacağı yaşama ortamının, önceden, bilimsel esaslara göre, insanca, insana ve topluma uygun bir biçimde tasarlanması ile sıkı ilişkileri vardır.

Kentin genel sorunları ::

Kenti bütün yönleriyle, insanın yaşama ortamı olarak, yerleşme merkezleri olarak, alt yapısal ve üst yapısal bir olgu olarak ele aldığımızda genel sorunlarını sıralayabiliriz.

Kent insanın yaşama ortamıdır yada yerleşme yeridir dediğimizde öncelikle akla toplumu oluşturan tek tek bireylerin barınma gereksinimini karşılayacak, yaşamlarını sürdürmecekleri barınma yerleri, konutlar geliyor. Kent sorunlarının ilki konut sorunudur. Kentin kapasitesine uygun herkese normal, sağlıklı bir yaşam sağlama olanağı yaratabilecek nitelikte ve nicelikte konut gereksinimi.

İkincisi yaşama için zorunlu olan üretim faaliyetinin geçeceği yerler sorunudur. Mevcut üretim biçimine uygun, kentlilerin tüketim gereksinimlerini sağlayabilecek kapasitede, üretim yapıları gereksinimi,

Bir diğeri ulaşım sorunudur. Kentlilerin kent içindeki ulaşımını, evlerden iş yerlerine, iş yerlerinden evlere gidiş gelişlerini (iş gücü verimliliği açısından önemli) Kent içinde ürünlerin tüketiciye ulaşımını ve kent dışındaki ürünlerin tüketiciye, hammaddenin üretim yerlerine ulaşımını sağlayacak bir ulaşım olanağı gereksinimi.

Mevcut toplum biçiminin getirdiği devlet gücünün, kamu gücünün işlerliği, kentlerin güvenliği ve asayiş sorunu, bunlar için gerekli kamu yapıları, devlet daireleri, güvenlik yapıları vb. gereksinimi.

Diğer toplumsal gereksinimleri (sağlık, çeşitli tehlikelere karşı koruma vb.) sağlayacak teşkilâtların işleyiş sorunu, bunların bina gereksinimi.

İnsan için uygun fizik ortamın yaratılması, tehlikeli doğa koşulları yenilirken gerekli olanların korunması, her yönüyle insan sağlığı için gerekli fizik ortamın yaratılması, korunması sorunu.

Kentsel alt-yapı gereksiniminin sağlanması, çağın gereklerine göre su havagazı, elektrik, yakıt vb.'nin dağıtımını pis suların atıkların atılması sorunu ... vb.

Bütün bu sayılanlar insanların maddi gereksinimleriyle, üretimle, sağlık koşullarıyla, fizik ortamla, toplumsal fonksiyonlara cevap verebilecek bir kentin oluşturulması ile ilgili sorunlardır. Oysa biz kentleri insanın yaşama ortamı diye tanımlarken fizik ve moral ortamdaki söz etmiştik. İnsan kendi yaşama ortamını yaratırken aynı zamanda bir moral ortamı yaratır. Bu onun psikolojik durumu ile ilgilidir.

Kentsel canlandırma sorunu :

İnsanın ruhsal durumunu çevrenin belirlediğini söylemiştik. İşte yine insanın yaşama ortamı olarak ele alındığında, burada kentin insan psikolojisi, ruhsal durumu üzerindeki etkisi açıkça görülür. Bu açıdan yaratılacak moral ortamın, fizik ortam kadar büyük önemi vardır. Bu da diğeri kadar sağlıklı yaşama sorunudur. Sağlıklı birey yaşantısı, sağlıklı toplumsal ilişkiler, sağlıklı bir çalışma, verimli iş-gücü büyük ölçüde bu moral ortamla ilişkilidir.

Bu nedenle bilimsel bir kent-tasarımında bütün diğer sorunlar yanında bir sorun daha ortaya çıkıyor: Kentin, kentlilerin ruhsal durumunu rahatsız etmeyecek, onu ezmeyecek, yabancılaşmasına yol açmayacak, uyumlu,

çekici, yaşamak için (psikolojik olarak) elverişli biçimlenmesi sorunu. Bu sorun da en az diğer sorunlar kadar dirimsel bir önem taşımaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, kentsel - canlandırmanın basit bir «süsleme», «güzelleştirme», «sevimli hale getirme» sorunu olmadığı, salt bir sanatsal, estetik sorunu olmadığı anlaşılır.

Bu insan için gerekli moral ortamın yaratılması, sağlanması, insanı rahatsız eden uyumsuzlukların ortadan kaldırılması, yeni gelişmelerin uyum içinde yapılmasının sağlanması, kentlerin yaşanabilir yerler haline getirilmesi sorunudur. Yukarıda sözünü ettiğimiz, insanların ruhsal durumu ile ilgili dirimsel sorunun çözümüne yönelik çalışmaları kapsar ve bütün diğer kent sorunlarının çözüm çabaları içerisinde hiç de küçümsenmemesi gereken çok önemli, dirimsel bir yeri vardır.

II. Kent Planlaması - Kent tasarımı

Kentsel canlandırma :

Böyle bir teorik çerçeve içinde sorunun yerini saptadıktan sonra kentsel canlandırmanın kent planlaması ve kentsel tasarım ilişkisi içindeki yerini saptamak, konuya birde bu açıdan yaklaşmak gerekiyor.

Kentsel planlama nedir? Buna cevap vermeden önce planlamanın ne olduğu üzerinde düşünmek gerek.

● Planlama :

Planlama çeşitli bilim dallarının bize sağladığı bilgilerden yararlanılarak gerçekleştirilen dinamik bir karar verme sürecidir. Bu insanın doğayı değiştirme, yani doğa ile toplum yada insan arasında sürekli denge kurma eylemini sürdürürken, dış gerçekliğin kurallarını, işleyişini, yapısını öğrendikçe, bu öğrendiklerini kullanarak gerçekleştireceği eyleminin nasıl olacağını, hangi yollarla nereye varacağını vb.. kafasında, zihninde oluşturma eylemidir.

Planlama, birtakım düşey bilimlerle beslenen yatay bir bilimdir!

● Kent planlaması :

Kent planlaması da bu açıdan ele alındığında; insanın kedi oluşturduğu yaşama ortamı olarak nitelendirdiğimiz kentin insan tarafından oluşturulmasında tüm bilimlerin bize verdiği bilgilerden yararlanarak, insana, topluma, onun işlevlerine ve gereksinimlerine uygun bir ortam oluşturulması yönünde eylemimizi kanallı edebilmek için yapılan bir dizi karar verme sürecidir.

«Kent planlaması, insanların refahı ve saadeti için çalışan, bölge ve yurt planlamasıyla ilgili olarak, fiziki ekonomik, sosyal, teknik tarihi, mali, hukuki, ve estetik şartlar arasında en uygun nizamı arayan bir faaliyettir.» (Prof. Gündüz Özdeş)

«Kent planlaması, kentlerin sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin, bir uygunluk içinde giderilmesini sağlayan ve onların fiziksel büyüme ve gelişmelerinde yol gösteren, bir ilim, bir sanat ve bir yönetim eylemidir.» (Thomas Adams)

«...Bir toplumun fiziksel, sosyal kültürel, estetik tüm sorunlarını inceleyen ve onları

giderek uzun bir sürede fiziksel bir düzen durumuna getiren bir davranıştır.» (Eliel Saarinen)

«...Bir memleketteki inşaat faaliyetlerini, milli bir yerleşme politikasını tahakkuk ettirecek şekilde ve muayyen plan, program ve projelere uygun olarak kontrol, sevk ve idare etmek ilim ve sanattır.» (Prof. Fehmi Yavuz)

«Kent planlaması, kentsel alanların değişmesine bir yön verilmesidir.» (Koward J.T.)

«...Kentsel alanların büyümesi ve gelişmesi için önceden saptanmış ereklerle ulaşmakta kullanılan sağgörü (basiret)...» (S.F. Chapin)

«Kent planlaması, ulusal bir yerleşme ve kalkınma planı çerçevesi içinde, bilimsel yöntemlere göre yapılan araştırmalara dayanarak, plan, program ve projelerin hazırlanmasını ve bu amaçla girişilecek çabaların gerçekleştirilmesini de kapsayan bir sanat ve bir çalışma alanıdır.» (Ruşen Keleş-Kentbilim il-keleri)

Doç. Dr. Sümer Gürel ise bir tanım yapmak yerine kent planlamasının niteliklerini şöyle sıralıyor: «Toplumsal bir bilimdir. Uygulamalı bir bilimdir, yani önceden de belirtil- diği gibi bir yatay bilim niteliği taşır. Takım çalışması zorunluluğu vardır.»

İnsanların yerel ve ortak gereksinimlerini karşılamaları için bir araya toplanmalarından doğan kentler, her çağda ve uygarlık içinde, bir düzenleme gerektirmiştir. Antik çağdan beri planlama söz konusudur. (Ruşen Keleş)

Ancak artık çağımızda bu tür planlamanın kentlerin sınırı içinde kalmaması gerektiği görülmüştür. Bu gün iyice bilinmektedirki şehrin problemleri kendi sınırları içindeki sorunların incelenmesi ile çözülmez.

Eğer bir şehre, diğer il, ilçe ve köylerden büyük bir göç varsa ve bu durum şehirlerin yaşamında aksaklıklar doğuruyorsa sorunların çözümü için göçün nedenlerinin bilinmesi gerekir.

Bir şehirde sayfiye olanaklarının yaratılması güç veya imkânsız ise, çok yakında başka bir şehre bu hizmet götürülebilir.

Her şehirde gelişigüzel bir sanayi gelişmesi yerine, geniş bir bölgenin çok iyi incelenmesi, ham madde ve işçi sorununun, ula-

şım olanaklarının araştırılması ile bazı şehirlerin avantajı durumu ortaya çıkabilir. Bütün bu söyleriklerimiz bizi bölge planlamaya götürmektedir.

Bir şehir için alınacak kararlar, ancak çevresi ile bütün bölgenin iyice taranmasından sonra ortaya çıkabilir. Sorun bununla da bitmez, çok kere bölgeler arası problemlerde bilinmesi gerekli olur. Devlet yollarının, limanların, büyük endüstri kuruluşlarının yerlerinin belirlenmesinde ülke ölçüsünde araştırmalar yapmak gerekir.

İstanbul limanına Mersin, Samsun limanlarının etkisi vardır. İstanbulun planlamasında bunlar bilinmelidir. Bu gerçekler de bizi ülke planlamasına götürmektedir. (Prof. Gündüz Özdeş)

Bu nedenle şöyle diye biliriz: kent planlaması bölge planlamasına o da ülke planlamasına bağlıdır. Bunlar yukarıdan aşağı birbirlerini içererek sıralanırlar.

● Kentsel tasarım:

Kentsel tasarım kentsel planlama sürecinin bir aşamasıdır. Tasarım esas olarak girişeceğimiz bir işin son halini, bitmiş halini zihninizde oluşturma, onun imgesini yaratma işlemidir. Kentsel tasarım da bu anlamda, kentin tüm olarak tasarlanması, büyük ölçüde ayrıntılarıyla daha önceden nasıl olacağına karar verilmesidir. Bu kent planmasının bilgi toplama ve değerlendirme aşamalarından sonra gelen aşamasında gerçekleşir. Gerekli tüm veriler toplandıktan, bilimlerin bize sağladığı olanaklardan yararlanarak değerlendirildikten sonra, her bakımdan en uygun olanın nasıl olması gerektiği araştırılır, bunun için tasar önerileri yapılır. Bunlar aralarından birine karar verilecek olan birkaç tasarım yani uygulanacak, gerçekleştirilecek olan tüm kentin önceden zihinde oluşturulmuş ve kâğıt üzerine dökülmüş taslağıdır.

● Kent imgesi ve öğeleri :

«Kent imgesi kentin toplumsal, ekonomik ve fiziksel bünyesi ile mekânda ortaya çıkmış varlığıdır.» (Doç. Dr. Sümer Gürel)

Kentin, içinde yaşayanda fiziksel, biçimsel yada toplumsal her yönüyle, içindeki doğal yada yapay tüm nesneleri ile, yaşayışı, toplumsal ilişkileri ile yarattığı izlenimlerin toplamı kent imgesini oluşturur.

Kent imgesi göreceli bir kavramdır. Örneğin,

kent içinde sürekli yaşayan ile gezmeye gelen kişilerde oluşan kent imgesi farklıdır. Çünkü insanların izlenimlerini geçmiş deneyimleri de etkiler.

Kentler tüm ilişkileri, fiziksel formu, kent imgesi vb. ile toplum biçimlerine, onların alt ve üst yapılarına, bunlardaki değişim ve gelişmelere, çelişkilere göre, hatta belli bir toplum biçimi içindeki değişim ve gelişmelere göre biçimlenir.

Kentlerin mekânda ortaya çıkışları ve biçimlenişleri bir yönüyle doğrudan toplumsal alt yapı tarafından belirlenir, onun gereksinimlerine göre oluşur. Diğer bir yönüyle -kent imgesinin oluşmasında daha çok etkisi olan yönüyle- toplumsal üst yapı tarafından belirlenir, o'nun gerek ve değerlerine göre oluşur. Bu biçimleniş etkileyen üst yapısal unsurlar, o toplumun kültürü ideolojisi, sınıfsal yapısı yaşama biçimi, siyasi yönetimi vb. dir. Örneğin dinin egemen sınıf tarafından diğer sınıflar üzerinde bir baskı aracı yada bir uyutma aracı (afyon) olarak kullanıldığı bu nedenle de toplumun üst yapısında din kurumunun büyük bir ağırlık kazanması toplumlarda, kentlerde her şeyden önce zengin, büyük, ihtişamlı, şatafatlı ve zengin, gücü simgeleyen din yapıları (Mısır piramitlerinden, Gotik katedrallere kadar) göze çarpar ve kente damgasını vurur; yada (özellikle doğuda) dinin esrarlı, mistik havası bütün yapılarıyla kentleri sarar. Devletin büyük bir güç ve otorite haline geldiği toplumlarda yine bu yapı kentlerde hemen kendini gösterir. İhtişamlı devlet yapıları herşeyin üzerinde yükselir, meydanlar, yollar vb. herşey bu etkiyi yaratacak şekilde biçimlenir. (Örneğin Nazi Almanyası) (Kentlerin toplumsal üst yapıya göre biçimlenişleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ek.)

Yukarıda söylenenlerden de anlaşılacağı üzere kentlerin biçimlenişlerinde belirleyici olan, egemen sınıflar, onların çıkarları ve istemleridir.

«Kent merkezleri, her dönemde iletişim ve karar güçlerinin isteklerine göre şekil almış ve bu güçler istemedikleri her kullanışı bu merkezin dışına doğru uzaklaştırmıştır.» (Kürsü çalışması.)

Diğer yandan kent içindeki çeşitli kesimler, buralarda yaşayanların yaşama biçimleri, ilişkilerine kültürlerine göre biçimlenmiş

tir. Bu nedenle kentler dönemlerinin tüm toplumsal, sınıfsal yapısını, ilişkilerini ve çelişkilerini yansıtır.

«Tarihsel süreç içerisinde özgün ve kişilikli yapılarıyla var olan kentsel birimler her dönemde, kendilerine uygun bir kentli gurbunu barındırmış, bu guruplar birlikte var oldukları 'çevre'leriyle yoğurulmuş, çevrelerini değiştirirken kendilerini, kendilerini değiştirirken de çevrelerini etkiledikleri bir evrim geçirmişlerdir.» (Kürsü çalışması)

Görülüyorki kentlerin nitelikleri olduğu kadar, fiziksel formları, görünüşleri ve dolaşısıyla da kent imgesi rastlantısal bir şekilde, oluşmamakta, toplum biçimlerinin alt yapısına ve üst yapısına, sınıf ilişkilerine, yaşama biçimlerine göre oluşmaktadır.

Kent içinde insanı etkileyen, dolayısıyla kent imgesi yaratan bir takım öğeler vardır. Bunlar en kaba tanımıyla duyumlarımızı etkileyen algıladığımız tüm varlık ve olaylardır. Özellikle bunların görsel olarak etkileyenleri en önemli yeri tutar. Bu öğeler insanları mekân ve zaman boyutları içinde etkiler.

● Zaman ve Mekân :

Mekân, maddi varlığın, kütlenin doğurduğu bağıl bir kavramdır. Nesnelerin boşluk içinde dizilmelerinin oluşturduğu ilişki mekân kavramını doğurur. İnsan onların durumları arasındaki ilişkiyi ve varlıklarını ancak bu zihinsel mekân kavramı ile tanımlayabilir. Ancak, bu kavram bizzat nesnel olarak var olan durumdan, nesneler arasındaki gerçek ilişkilerden (önde, arkada, yukarıda, aşağıda, yanında vb. olma) doğmuştur.

Burada sözü edilen mekân genel anlamda felsefi bir kategori olarak mekândır. Yani diğer bir deyişle: Uzay. Daha sınırlı anlamda mekân ise bir uzay parçasıdır. Tüm nesneleri, varlıkları uzay içinde (geniş anlamında, felsefi bir kategori olarak mekân) algılarız. Tüm yaşantımız ilişkilerimiz eylemlerimiz ise bir takım mekânlar (dar anlamında, uzay parçası olarak mekân) içinde geçer. Buradaki mekân, uzay içinde kavrayabildiğimiz nesnelerin sınırladığı uzay parçasıdır.

- Mekân çokboyutludur.
- Mekân yaşamdan ayrı düşünülemez.
- Toplumsal mekân işlevseldir; ve insan faaliyetinin toplumsal ürünüdür.

● Mekân tüm eylemlerin yer aldığı bir sahne, araç ve bir gereç halinde ele alınabilir.

● Mekân üretim ilişkilerinin içinde yer aldığı ve durmaksızın yeniden üretilen, yenden şekil alan bir temeldir.

● İçinde toplumun hareket ettiği geçici dengeler oluşturan bir ilişkiler bütünüdür.» (D.G.S.A Şehircilik kürsüsü -Çevre olgusu- Çevre sorunları- Çevre düzenleme üzerine bir araştırma.)

Tüm nesneleri bu mekân (uzay) kavramı içinde kavrayabildiğimize göre, kent ve kent imgesini oluşturan öğeler için de durum aynıdır. Esas olarak zaten kent, her birinin belli işlevleri olan birbiri ile ilişkili bir çok mekânın oluşturduğu (uzay parçası) bir bütündür.

Diğer boyut zamana gelince, o da hareketin oluşturduğu bağıl bir kavramdır. Hareket maddenin ayrılmaz bir özelliği. O'nun var oluş biçimidir. Madde ve hareket aynı gerçekliğini ancak bir arada varolabilen iki farklı görünümüdürler. Maddesiz hareket olamayacağı gibi, haraketsiz madde de olamaz. İşte, bu maddelerin hareketinin doğurduğu ilişkiler zaman kavramını oluşturur. Nasıl mekân kütlelerin, nesnelerin varlığından doğuyorsa, zaman da bunların hareketinin varlığından ortaya çıkar. Biz maddelerin hareketini -her madde yalnız hareket ettikçe var olabildiğine göre maddelerin kendisini- ancak bu zaman kavramı ile anlayabiliriz.

İşte insan tüm gerçeklikleri, dış dünyayı bu iki zihinsel kategori yoluyla, bu iki boyut ile, onların içinde kavrayabilir, anlayabilir.

«Uzay ve zaman, görüngülerin basit biçimleri değildir, varlığın ...temel koşullarıdır.» «Evren hareket halindeki maddeden başka bir şey değildir. Ve bu hareket halindeki madde, uzay ve zamandan başka bir şeyin içinde hareket etmez.» (Feuerbach «Werke» Aktaran V. İ. Lenin —«Materyalizm ve Ampirikritisizm»)

«Her varlığın temel biçimleri uzay ve zamandır, zaman dışında bir varlık, uzay dışında bir kadar büyük bir saçmalaktır.» (F. Engels «Anti-Dühring»)

Bu açıdan kent imgesinin oluşmasında ve kent öğelerinin insanı etkilemesinde zaman da mekân kadar önemli bir yer tutar. Çünkü insanlar kentin içinde, bu öğelerin arasında hara-

ket etmekte, dolaşmaktadırlar. Bu nedenle belli bir süre içinde ard arda gelen, bir filim şeridi gibi geçen algılarımızdan oluşan izlenimlerimiz, bizi zaman içinde etkiler. Öte yandan bu öğelerin bir çoğu zaten durağan değil, devingendirler, yani insanı zaman ve mekân içindeki devinimleri ile etkilerler. Ayrıca ister görünüşte devingen yada durağan olsunlar bütün nesneler zaman içinde belli bir hareket yani değişim içindedirler; öte yandan insan da aynı şekilde değişim içindedir. Görülüyorki hareket, en basitinden en karmaşığına kadar, girift bir şekilde yaşamın içindedir. İşte bu nedenle zaman kavramı olmadan çevreyi (bu arada kenti) kavramak olanaksızdır.

● Kent öğeleri :

Mekân ve zaman kategorileri içinde bizi etkileyen kent öğeleri çok çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Örneğin: «Kenar-sınıf, yollar, düğüm noktaları, kesimler ayırıcı belirtiler.» (Doç. Dr. Sümer Gürel)

Yada «Gök yüzü ile buluşma -Yer ile buluşma- mekân içinde noktalar -Geri çekim düzlemleri- Derinlik -Yükseliş ve alçalışlar -Dış büyüklük ve iç büyüklük. «(Edmund N. Bacon - «Kentlerin Tasarımı»)

Ya da «Çekim ilmi noktaları -kitlesele form-kentsel mobilya -kentsel grafik- çok renklilik önemi olan yer- yakın algılamada bütünü oluşturan birimler-uzak algılamada bütünü oluşturan birimler-girilebilir şeffaf kabuk -görsel engel- bağlantı -durağan görüş noktası-devirgen görüş izi -mekân akışkanlığı- mekân akışına engel durdurma -çizgisel mekân yönü- devirgen kentsel mobilya -devirgen ilgi noktası- çok boyutta algılanan devingen canlı eleman- çok boyutlu yeşil -tek boyutlu yeşil-yönlendirici şeffaf eleman -su motifi... vb.» (D.G.S.Y.M.B.) Şehircilik kürsüsü meydanlar üzerine öğrenci çalışmaları.)

Buna benzer bir çok sınıflandırmalar yapılabilir. Bu sınıflandırmaların içine meydanlar, yollar, konutlar, yapılar olduğu gibi kent mobilyaları, kent dekorasyonu, kentsel grafikler vb..., tüm etkileşim ve bildirişim araçları gibi tek tek unsurlar da girmelidir. Yani bunlar bir kenti oluşturan en genelinden, en özeline, ayrıntısına, en büyüğünden, en küçüğüne kadar her şeyi kapsamalıdır.

● Kentsel canlandırma:

İşte kentsel canlandırma, tüm bu öğeleri,

kentin içinde yaşamakta, bunların arasında dolaşmakta ve hareket etmekte olan kişiyi olumlu şekilde etkileyecek uyumlu; biçim olarak, düzenleme olarak, her mekânın işlevini dışı vurabilecek, anlatabilecek, belli bildirişimleri sağlayabilecek, içinde, dolaşan insana her köşesindeki tüm deneyimleri, tüm yaşantıları, izlenimleri ile olumlu yönde katkıda bulunabilecek şekilde bir araya getirilmesi, kullanılması, düzenlenmesidir.

Yani kent içinde, çeşitli eylemleri, bu eylemlerle insanlar arasındaki yada insanlar-la insanlar arasındaki iletişim, haberleşme ve bilgilenmeyi kolaylaştırıcı, mekân parçalarını ve mekân sistemlerini bütünleyici, insan için gerekli moral ortamı yaratmaya yönelik her türlü mekânsal yapılanmaya kentsel canlandırma diyebiliriz.

Bunu bir müzik eserinin yaratılmasına benzetebiliriz. Müzikde de elimizde olan öğeler. (ritm, melodi gibi unsurlar, sesler, notalar) öyle bir ilişki, uyum içinde kullanılırki dinleyicide istenen etki yaratılır. oysa bu öğelerin gelişi güzel dizilmesi çok rahatsız edici bir şeyi, gürültüyü oluşturur.

«Bu bakmak için değil, içinde olmak için bir mimaridir. Bizi içinde devinen insanların ortak deneyimlerinin derinliğine çekip sarar. Tasarımcının problem cepheler, mimari kütleler yaratmak değil, tümü içeren bir deneyim yaratmak, kapsamı oluşturmaktır.» (Edmund N. Bacon - A.g.e)

Böyle bir düzenlemenin kentsel planlamanın, tasarlama aşamasında gerçekleşeceği, yani kentsel canlandırmanın kentsel tasarım kapsamı içinde olduğu açıktır.

III. Kentlerin Olumsuz Gelişmesi :

Günümüzde herkesin söz ettiği bir sorun var. Kentlerdeki olumsuz gelişmeler. Kentleşmenin doğurduğu sosyal, toplumsal sorunlar, çevre sorunları, psikolojik sorunlar vb.) Kentlerin kontrol edilemeyen bir hızda ve biçimde büyümesi, gelişmesi. Kısaca hastalıklı kentleşme diyebiliriz. Çünkü bu bir kanser gibi kontrolsüz, hastalıklı ve anarşik bir büyümedir.

İşte böyle bir gelişme kentleri, giderek insana ve onun toplumsal işlevlerine uygun yaşama ortamı olmaktan, uygun çevre olmaktan çıkarmaktadır. Teorik çerçeve kısmında insanın kendi çevresini değiştirme eylemine her zaman egemen olamadığını söylemiştik. Burada bunun tipik bir örneğini görüyoruz. Kentler, insanın çevrelerini kendilerine, topluma, toplumsal işlevlere uygun bir biçimde değiştirmesi eyleminin bir ürünü olarak çıkıyor, ancak yine bu eylemin gelişmesi ile insana uygun olmayan, onun için elverişli olmayan bir ortam haline geliyor. Çünkü, insanlar bu eylemlerinin ancak kısa dönemdeki sonuçlarına egemenler ama bu eylemlerinin uzun vadede kaçınılmaz olarak yol açacağı sonuçlardan habersizler ve eylemleri uzun vadede kısa vadedeki istemlerinin tam tersine yol açıyor.

● Kentleşme kavramı :

Bu konunun ayrıntılarına girmeden önce kentleşmenin ne olduğu üzerinde durmak gerek. Kentleşmeyi belli bir dönemin sorunu olarak değil de, tarihsel bir süreç olarak ele alırsak, bu insanın kendi oluşturduğu yerleşme yerlerinin tarihsel gelişim süreci dediğimiz şeyin ta kendisidir. Çünkü bu sürecin gelişmesi genellikle kent olma özelliği dediğimiz şeylerin yerleşme yerlerinde egemen hale gelmesi, güçlenmesi gelişmesi, yerleşme yerlerinin giderek merkezileşmesi şeklinde olmaktadır.

«Kentleşme sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bu günkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.» (Ruşen Keleş -«Kentbilim ilkeleri»)

Hemen hemen bütün toplumsal olguların tarihsel gelişim süreçlerine egemen olan merkezileşme bütünleşme eğilimi burada da kendini göstermektedir.

İşte bu eğilim nedeniyle ki yerleşme yerlerinin gelişim süreci içerisinde belli bir aşamada kentler ortaya çıkmış, giderek bir

yandan kent sayısı artmış, bir yandanda, kentler büyümüş gelişmiştir. Bu süreç toplumsal alt yapının -yani üretim biçiminin- gelişmesine koşut olarak ilerler. Yani kendi iç dinamiği ile gelişen, bağımsız bir süreç olmaktan çok, toplumsal alt yapı tarafından belirlenen bir süreçtir. Üretici güçlerin gelişmesi -bu gelişmede sürekli merkezileşmeye, toplumsallaşmaya yöneliktir- yeni üretim ilişkilerini zorunlu kılar. Bu ilişkiler ise kaçınılmaz olarak insanların yaşamlarını merkezileştirmeye, dağınıklıklardan bütünlüğe götürmeye, nüfus birimleri yaratmaya yönelir çünkü ancak bu koşullarda olanaklıdır. Ayrıca yine bu ilişkiler, daha fazla insanın toplandığı yeni yerleşmelerde, yeni gereksinimler doğururlar, öte yandan, bizzat bu yerleşmede daha fazla insanın toplanmasının getirdiği yeni gereksinimler ve yeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkar... Ve bu hareket böylesine, karşılıklı etkileşme içerisinde, giderek hızlanarak devam eder.

Görüldüğü gibi kentleşmenin insan iradesinden bilincinden ve istemlerinden bağımsız nesnel nedenleri vardır.

Sürecin gelişmesi önce kentlerden kentlerin, daha sonra büyük kentlerin, giderek «metropol»lerin (çok büyük merkezi kentler), bu büyük kentlerin, çok sıkı ilişkileri nedeniyle, çevresinden ayrılamaması ve bizzat kendilerinin sürekli gelişen bir çevre yaratmaları nedeniyle «metropaiten bölge»lerin (yerleşmeler bütünü), ya da bu bölgelerin gelişmesi sonucu «megapolis»lerin (pek büyük kent-sel bölge) oluşmasına yol açtı. Bu sürecin bu bütünleşme, merkezleşme ve büyüme, gelişme eğilimi ile sürekli hızla devam ettiğini göz önünde bulundurursak çağımızda söz edilme ye başlanan «Ecumenopolis» (Kentleşmiş yeryüzü) kavramını bir ütopya, bir hayâl olarak görmemek gerekir. Gerçektende süreç tüm dünyanın kentsel bölge haline gelmesine kentleşmesine doğru gelişmektedir.

● Kentleşmenin sorun haline gelmesi :

İşte bu süreç bu günkü aşamasında çözülemez görünen sorunlara yol açmakta. Gelişmenin kontrol edilememesi, planlamanın olanaklısızlaşması, çevre sorunları (hava kirlenmesi, çevre kirlenmesi, sanayi ve tüketim

artıkları vb.) doğadan uzaklaşma ve daha bir çokları. Daha çok fizik ortamla ilgili olan bu sorunların yanında, konumuz nedeniyle asıl bizi ilgilendiren; bunlara bağlı bir de moral ortamla ilgili sorunlar vardır.

Kentler bu gelişmeyle birlikte giderek taşlaşıyor, beton binalar yükseliyor, insanın moral gereksinimlerinin hiç göz önüne alınmadığı, beton yığınlarının doldurduğu, insanı ezen yabacılaşmasına yol açan, onun değerlerini hiçe sayan bir ortam haline geliyor.

Tarihsel, geleneksel değerler bir çok yerde büyük bir hızla yok ediliyor, yada yeni gelişen kent dokusu içinde etkilerini kaybediyor, kenarda, köşede kalıyorlar. Yeşil alanlar, doğa giderek kentlerden sürülmeye başlıyor, yada beton yığınları arasında bir yerde sıkışıp kalıyorlar. İnsanların psikolojik gereksinimlerini sağlamaya yönelik bu öğeler yok olur yada işlevlerini yitirirken bunların yerine aynı işlevi görecekt yeni öğeler oluşmuyor aksine, kent, insanların psikolojik durumunu rahatsız edecek şekilde, sürekli reklâm afişleri, pano-ları ışıkları ile donatılıyor.

«...Şimdi gökyüzüne ulaşmadan bitiveren tekdüze kat dizileri yaratıyoruz. Uzayın sonsuzluğu ile aramızdaki ilişkinin sembolleri olarak televizyon antenleri, bacalarla bütün pisliğimizi havaya savurarak tasarımlarımızı taclandırıyoruz.» (Enmund N. Bacon - «Kentlerin tasarımı»)

«Bu gün görülüyorki... insancıl olmayan, karışık otomobil yollarını, hasta ve çirkin sokak işaretlerini, ışıkları aralarına almış, yükselen karışık çehreli yapılarımız var.» (A.g.e.)

«Birçok modern yapılarımızda açık noktaların birleşimini kaybetme eğilimimiz var, böylece kendimizi uyumlu mekânsal etkilerin dinamik olanaklarından yoksun bırakıyoruz.» (A.g.e.)

Bu konuda sayfalar dolusu alıntı yapılabilir. Ancak biz bu kadarıyla yetineceğiz. Çünkü kentlerde yaşayan insanlar, tümümüz bu her gün içinde olduğumuz, her gün karşı karşıya olduğumuz sorunları, üzerinde çok söz etmeye gerek bırakmayacak kadar iyi biliyoruz.

IV Sorunların Altında Yatan Nesnel Gerçek

Görüldüğü gibi kentleşmenin çağımızda ulaştığı aşamada birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan herkes yakınıyor. Ancak sorunları tespit etmek, onlardan yakınmak yeterli değildir. Bu sorunlara getirilecek çözümlerin yüzeysel olmamasını, yalnızca sorunların üzerini örtmekten başka işe yaramayan çözümler olmamasını istiyorsak, bütün bu sorunlara köklü çözümler getirilmesini istiyorsak sorunların köklerine inmeli, onların nesnel edenlerini araştırmalıyız.

Yukarıda sıraladığımız tüm sorunlar neden ortaya çıktı? Neden kentleşme öncelikle çağımızda bir sorun haline gelmekte? Neden insanların kendilerine uygun olarak çevrelerini değiştirme eylemlerinin sonucu olan kentler günümüzde insana uygun ortam olmaktan çıkmakta? Bu, insanlığın ulaştığı bir başarısızlıktır mı? Bu yöneticilerin, uzmanların, teknik adamların (mimarlar, şehirciler vb.) öznel hataları, yanlış tutumları, yanlış kararları, hatalı uygulamaları mıdır? Yoksa böyle olmuş

Teorik çerçeve kısmında toplumsal olguların, olayların, görüngülerin öznel (Sübjektif) kıstaslarla değerlendirilemeyeceğini, bunların hiçbir zaman öznel nedenlere dayanmadığını, nesnel, zorlayıcı, toplumsal yasalar tarafından belirlendiğini söylemiştik. Bu nedenle sorunlar kişilerin hatalarına bağlanamaz. Belli tarihsel dönemlerde, belli sorunlar ortaya çıkmışsa, onlar, o tarihsel koşulların, o ilişkilerin sonucu sonucudurlar; yoksa, kişiler başka kişiler olsaydı değişebilecek daha sağlıklı, daha bilgili, akıllı insanlar yönetici ve uzman olsaydı başka türlü olacak değildi.

D.G.S.A. Y. Mimarlık Bölümü Şehircilik Kürsüsü, seçime bağlı şehircilik dersi çalışmalarında, (Ö.Y.Gülen, C. Gizdeş, K. Karakapıcı, Y.S. Üzer, E. Öztek, F. Doğan) öğrenci gurubunun yaptığı bir araştırmada, Morris D' nin «İnsanat Bahçesi» kitabından yaptıkları bir alıntıda şöyle deniyor:

«...Günümüzde insanlar, çağdaş yaşamın baskıları altında bunalmaktadırlar, yorgun kentler içinde yaşadıkları uğultulu dünyayı

beton ormanı diye nitelendirmektedirler. Oysa bilinmelidir ki, bu deyim yanlıştır. Zira gerçek bir ormanda yaşayan hayvanlarda, insanlarda olduğu gibi birtakım davranış bozuklukları görülmez. Örneğin, hayvanlar birbirlerini yaralamaz, öldürmez, kendi yavrularına saldırmaz, mide ülseri olmaz vs. Aslında bu tür davranışları bazı koşullar altında hayvanlarda da göremniz mümkündür; Doğa dışında tutsaklığa mahkûm edildikleri zaman! Demek ki şehirler bir beton ormanı olmaktan çok bir «İNSANAT BAHÇESİDİR». Kıyaslamak gerekirse şehirli ile vahşi hayvanı değil, şehirli ile tutsak hayvanı ele almak gerekir. Çağdaş insan hayvan türünün doğal koşulları içinde yaşamıyor artık. Onu bu kapana kısıtıran da kendi parlak zekâsıdır.»

Biz bu karamsar anlayışa katılmıyoruz. Kentleşmenin günümüzde doğurduğu sorunları insanlığın ulaştığı başarısızlık olarak görmek yanlıştır. Bu insanlığın, insan toplumunun, uygarlığın ileri doğru gelişmesinin bir başarısızlığın, insan toplumlarının, uygarlığın başarısızlıkla sonuçlandığı, yani insanların şimdiye kadar doğru yolda ilerlemedikleri onların «parlak zekâlarının» kendilerini çok kötü sonuçlara getirdiği anlayışını getirir, bu da çözüm olarak «doğaya», «eskiye» geri dönüşmesi, bu «başarısızlığa ulaşan» yolda daha fazla ilerlenmemesi anlayışından başka bir yere varamaz.

Böyle bir anlayış kesinlikle gericiliktir ve öznel toplum bilim anlayışından kaynaklanmaktadır. Biz toplumların gelişiminin insanların iradeleri ile, istekleri ile değil, nesnel yasalarla belirlendiğini ve bu gelişimin hiç bir zaman geri dönmeye olanak tanımayacak şekilde sürekli ileri doğru bir hareket olduğunu ve bu hareket içinde, insanların -bazı değişim momentlerinde birçok sorunla karşılaşsalar da- sürekli daha üst, daha iyi bir yaşama düzeyine kavuştuklarını biliyoruz. Kentleşme insanlık için olumlu; aynı zamanda kaçınılmaz bir olgudur.

Peki o zaman, kentleşmenin günümüzde yol açtığı hastalıkların nedenleri nelerdir? Bunu bilimsel olarak tahlil etmek gerekir.

Böyle bir sorunun nedenini, üretim biçiminde ve onun iç çelişkileride aramak gerekir. (bkz. Teorik çerçeve) Kentleşmenin bir sorun haline geldiği üretim biçimi, kapitalist üretim biçimidir.

Kapitalizm ortaya çıkışıyla birlikte kentleşmeye büyük bir hız kazandırdı. Büyük bir nüfusun köyden kente göç etmesine neden oldu -çünkü, bir yandan kentlerde gelişen kapitalist üretimin ucuz iş- gücüne gereksinimi vardı, diğer yandan da, kır kesiminde bir yandan serfler toprağa ve efendilerine bağlılıktan kurtulmuşlar ama bununla feodal toplumun kendilerine sağladığı tüm güvencelerden yoksun kalmışlar, acıkta ve boş kimşeler haline gelmişler, öte yandan da köylüler tarıma kapitalizmin ve makinenin girmesiyle büyük ölçüde müksüzleşmişler, topraktan yoksun kalmışlardı. Yani kent yaşamının çekici etkisi ile kır yaşamının itici etkisi birlikte çalışıyordu. Böylece kentlerde büyük ölçüde bir işçi nüfusu ve onun yanında bir işsiz ordusu oluştu, yani eski geleneksel kent -soy lu sınıfın yanında yeni- büyük bir proleter-ayla -beraber bir lümpen-ya tabakası oluştu. Öte yandan kentler de büyük bir hızla gelişti, çoğaldı. Bütün bunların sonucu kentler giderek o eski, geleneksel, soy lu, «kutsal», temiz ve zengin niteliklerini hızla kaybettiler.

«İktidarı ele aldığı her yerde buriuvazi, feodal, pederşahi, duygusal ilişki olarak her ne varsa hepsine son verdi. İnsanı «doğal efendilerine» tutsak eden karmaşık feodal bağları hiç acımadan kopardı, ve insanla insan arasında soğuk çıkar ve «peşin ödeme»den başka hiç bir bağ bırakmadı. Burjuvazi, dini inancın; atesli ve kutsal hevecanını, şövalvelik ruhunu, duygusallığı bencil hesabın buzlu sularında boğdu.» (K.Marx, F. Engels -K. Manifesto)

Burjuvazinin toplumun üst yapısında, yeni alt yapıya uygun olarak gerçekleştirdiği bu büyük devrimler ister istemez kendini, yukarıda sözünü ettiğimiz biçimde, kentlerin yapısında da gösterdi.

Kapitalist üretim biçiminin, dolayısıyla da toplumun anarsik yapısı -«bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» mantığı- sanayinin ilerleme ve gelişmesinde olduğu gibi, kentlerin

gelişmesinde de hiç bir planlama ve kontrol olanağı tanıımıyordu.

Bütün bu nedenlerle kent sorunları daha o zamandan kendini göstermeye başladı. Ancak, esas sorunların dirimsel bir nitelik kazanması kapitalist üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin gelişmesi ile çeliştiği aşamada başlar.

Kapitalizm üretici güçlere büyük bir hız kazandırdı, onları son derece büyük ve güçlü boyutlara ulaştırdı, onlara toplumsal bir nitelik kazandırdı. Öyle ki: artık, üretim birbirinden soyut, tek tek imalathanelerde, hatta tek tek üretim dallarında geçen bir süreç olmaktan çıktı, tüm toplumsal üretim, ancak birlikte işleyebilen, çok sıkı kopmaz işlevsel bağları olan, organik bir bütün halinde çalışmaya başladı. Öte yandan, üretici güçlerin ulaştığı aşamada üretim ancak çok büyük tesislerde, çok sayıda insanın birlikte çalışması, bireysel iş güçlerini bileştirip toplumsal emek haline getirmesi ile sürdürülebilir hâle geldi. Üretici güçlerin ulaştığı bu toplumsal niteliğe karşın, üretim ilişkileri hâlâ bireysel bir niteliktedir. Bu son derece toplumsal üretici güçleri, bireyler mülk edinmekte ve bireysel çıkarları doğrultusunda serbest rekabet kurallarına göre işletmekte, bu toplumsal üretimin ürünlerini de bireyler mülk edinmektedirler.

«Üretim toplumsal bir eylem olur. Değişim ve mal edinme bireysel eylemler, bireylerin eylemleri olmaya devam eder. Toplumsal ürünü bireysel kapitalist mülk edinir. Bu günkü toplumumuzun içinde hareket ettiği ve çağdaş sanayinin gün ışığına çıkardığı bütün çelişkilerin doğduğu temel çelişki.» (F. Engels - Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm)

İşte bu çelişki nedeniyledir ki artık kapitalist üretim biçimi bir yandan üretici güçlerin gelişmesini engeller hâle gelir, öte yandan da üretici güçlerin rasvonele, sağlıklı kullanılma olanağını ortadan kaldırır. Bu üretim ilişkileri ile, bu düzeye gelmiş üretici güçleri kontrol olanaksızdır. Günümüzün hemen hemen tüm toplumsal sorunları bu çelişkiden kaynaklanmaktadır.

«Üretim tarzı, değişim biçimine karşı ayaklanmış durumdadır. Burjuvazi, kendi öz toplumsal güçlerini yönetegitmede yetersizliğe mahkumdur.» (F. Engels a.g.e.)

«Kendine özgü üretim mübadele ve mülkiyet ilişkileri ile modern burjuva toplumu, bu kadar güçlü üretim ve mübadele araçları yaratmış olan bu toplum, harekete geçirdiği cehennem dünyasının güçlerini denetleyemez duruma düşmüş olan büyücüye benzemektedir.» (K.Marx F.Engels -K. Manifesto)

İşte kapitalist toplumun tüm toplumsal sorunlarının olduğu gibi, kent ve kentleşme sorunlarının temelinde yatan gerçekte budur. Tarihte büyük toplumsal sorunların, üretim ilişkilerinin üretici güçlere uygun düşmediği dönemlerde ortaya çıktığını ve bu dönemlerin tarihsel değişim momentlerini oluşturduğunu gözlemleyebiliriz.

Eğer kentler plansız gelişiyor imar planları uygulanmıyorsa nedeni budur, eğer bir kentin havası içinde bulunanları toplu halde ölüme götürecek düzeyde kirleniyor ve bu önlenemiyorsa nedeni budur, eğer tüm sanayi artıkları insan yaşamını tehlikeye düşürecek bir biçimde etrafa saçılıyorsa nedeni budur. Eğer kentlerde insanlar «çağdaş yaşamın baskıları altında bunalıyor» iseler, kentler «beton ormanları» haline dönüşüyorsa, insanlar bu ortamda yabancılaşıyor, bunalımlara sürükleniyorsa, kent yaşamı, kentsel mekanlar kent öğeleri insanın psikolojik gereksinimlerini tatmin etmeyecek aksine insanı ezecek, bunalımlara sürükleyecek, yabancılaşmasına neden olacak şekilde geliyorsa bunların nedeni insanların «parlak zekâsı» değil, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki sözü geçen çelişkidir.

Bütün bu sorunlar, kapitalist üretim biçiminin temel çelişkisinden kaynaklandıkları için, kapitalist üretim biçimini sürdüren tüm ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Ancak ileri kapitalist ülkeler (bugün ulaştıkları düzeyde emperyalist metropoller) bütün bu sorunları, çelişkileri alabildiğine yaşamalarına rağmen, dışardan birtakım sorunları çözebilmiş görünebilmektedirler. Onların sorunları, (özelde çevre ve kent sorunları), aynı çelişkiden kaynaklanmalarına rağmen az gelişmiş, yarı-sömürge ve sömürge ülkelere daha farklıdır.

Kapitalist üretim biçiminin iç çelişkisinin en açık dışavurumu ekonomideki dönemsel bunalımlardır. Kapitalizmin ortaya çıkışından (altın döneminden) bu yana, bu bunalımlar giderek şiddetlenerek süre gelmiştir. Son dere-

ce şiddetli yıkıma kadar varan -bir yanda bir nispi- üretim fazlası, diğer yanda tüketim gereksinimlerini karşılayabilme olanağından yoksun yığınlar biçiminde saçma bir çelişki olarak kendini gösteren- bu bunalımlar bir refah döneminin hemen arkasından gelmekte ve bunalımlardan sonra yeni bir rahatlama dönemi açılmaktadır. Ancak, süreç içerisinde bu bunalımlar arasındaki dönemler sürekli kısaltmakta, bunalımların süresi ve şiddeti ise artmaktadır. Kapitalizmin her bunalımdan bir yandan üretim fazlasını ve üretici güçlerin bir kısmını tahrib ederek, bir yandan da sermaye birikimini, sermayenin merkezileşmesini arttırarak çıkmaktadır. Yani bunalımlar ancak çelişkiler bir üst platforma -sermayenin daha merkezileştiği yeni ilişkilere- aktarılarak ve böylece daha sonra gelecek bunalımların daha şiddetli olmasına ve çözüm olanaklarının giderek ortadan kalkmasına yol açarak çözümlenebilmektedir. Böylece sermaye giderek tekelleşmekte, tekelci kapitalizm ortaya çıkmaktadır. Bu aşamasında kapitalizm bir yandan da çelişkilerini az gelişmiş ülkelere aktararak, onları sömürerek hafifletmeye çalışır.

Kapitalizmin kendi iç dinamiği ile geliştiği bu ülkelerde burjuvazi sorunların çözümünde belli bir tecrübe sahibi olmuş, diğer yandan da tekelleşme rekabetle üretimdeki anarşiyi belli ölçüde hafifletebilmiştir. Bu ülkelerde artık «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» anlayışı bir yana bırakılmış, kapitalist devlet kapitalizmi tek tek kapitalistlerden koruma tedbirleri alınmaya başlanmıştır. Öte yandan sömürge ve yarı - sömürge ülkelere elde edilen yüksek kazançların da sağladığı olanaklar, giderek artan toplumsal ilişkileri ve sorunları belli ölçüde örtmeyi, hafifletmeyi, törpülemeyi sağlayabilmiştir. Ancak bu, sömürge ve yarı - sömürge ülkelerdeki çelişkiyi ve sorunları alabildiğine arttırmış, yani, kısaca kapitalist toplumun iç ilişkileri belli bir oranda bu ülkelere aktarılmıştır.

Bu çerçevede, ileri kapitalist ülkeler kent sorunlarında da belli hafiflemeler sağlayabilmiş, bir yandan kapitalizmi kapitalistlere karşı korumayı üstlenen devletin karışmaları, diğer yandan da sömürünün sağladığı büyük parasal olanaklar, kentlerin nispeten daha dü-

zenli, daha plânlı olmasını, yada yeni, plânlı, «modern» kentlerin kurulmasını sağlayabilmiştir. Ancak, bu çabalar sorunlara hiçte köklü çözümler getirmemiştir. Bütün bunlara rağmen bu ülkelerde de, azgelişmiş ülkelerden daha farklı, kent sorunları ciğ gibi büyümektedir.

Oysa az gelişmiş, (sömürge ve yarı - sömürge), ülkelerde durum farklıdır. Bu ülkelere kapitalizm kendi iç dinamiği ile gelişmemiş tekelci aşamasında ve dışa bağımlı bir şekilde, dışardan ihraç edilmiştir. Bu, toplumda çok daha farklı ve büyük çelişiklere yol açmıştır. İçer kapalı, feodal yada asya tipi üretim tarzından aniden ve dış bir etkiyle tekelci kapitalizme geçilmiş, elbette bu geçiş de tam olmamış, tekelci kapitalist üretim ilişkileri ile, feodal ilişkiler bir arada, çarpık bir biçimde, dışardan zorlama ile buluşur hale gelmişlerdir.

Bu çelişki bütün toplumsal yaşantıda, tüm üst yapıda kendini göstermektedir. Eski

ile yeninin eklektik birleşimi son derece yoz bir kültürün doğmasına yol açmıştır. Bütün bunlar son derece belirgin bir şekilde kentlere de yansır. Kentler de kendi iç dinamikleri ile gelişmemişler, yapay bir şekilde yeni ihraç edilen üretim ilişkilerine olanak hazırlamak için şişirilmişler aşırı bir gelişme göstermişlerdir. Bu olay, kentlerin son derece sağlıksız, düzensiz, çarpık gelişmesine neden olmuştur. Arsa spekülasyonu, yap-satıcılık, konut sömürsü alabildiğine artmış, yukarda sözünü ettiğimiz çarpık kültür kentlerin de yoz bir şekil almasına yol açmış, bu çarpık üretim ilişkilerinin doğal sonucu olarak hiçbir zaman doğru dürüst çalışmayan devlet mekanizması hiçbir soruna çözüm getirmemiş, hiçbir önlem almamış, belediyeler etkisiz hale gelmiş, imar plânları uygulanmaz olmuştur.

Bütün bunlara kapitalist üretim biçiminin iç çelişkisi ile birlikte onlara eklenen bu ülkelere özgü yeni çelişikler neden olmuştur.

V Çözüm Üzerine



Acık Bilim Sanat Arşivi

Genel olarak günümüzde ortaya çıkan çevre ve kent sorunlarının, özelde de bunların «moral ortamla» ilgili olanlarının - yani «kentsel canlandırma»nın konusuna girenlerin - üretim biçimi ve onun iç çelişkileri ile ilişkin nesnel nedenini ortaya koyduktan sonra çözüm üzerine düşünebiliriz.

«Kentsel-canlandırma» sorununun çözümü tüm diğer kent sorunlarının çözümünden ayrılamaz. Elbette tüm çevre ve kent sorunlarında olduğu gibi, «kentsel-canlandırma» için de bilgili, yetenekli, iyi yetişmiş, uzman kişilere gereksinim vardır. Konunun en ince ayrıntısına kadar bilimsel bir şekilde iyice araştırılmasına, kent öğelerinin nasıl kullanılması, aralarındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği vb. konularında ayrıntılı ve yoğun bir bilgiye gereksinim vardır.

Ancak bütün bunlar sorunun çözümü için yeterli değildir. Kendi dallarında çok yetenekli, bilgili, uzman kişiler, eğer bu bilgilerini bilimsel bir şekilde, hakkını vererek uygulamaya olanağı bulamıyorlarsa, nesnel koşullar buna elvermiyorsa, herhangi bir yararları ola-

maz. Çok iyi mimarlar, çok iyi kent - bilimciler, kent mimarları çıkabilir, eğitim kurumlarında, üniversitelerde gerçekten çok değerli araştırmalar, incelemeler, çalışmalar yapılabilir, ama öte yandan kent plânları hiç bir zaman uygulanmıyorsa, bina yapımı arsa spekülâtörlerinin, yap -satıcıların elindeyse, devletin tutarlı bir kamu alanları ve kent plânlaması politikası ve- bütün bu sorunların da temeli olan sorun- üretim ilişkileri üretici güçlerin bulunduğu düzeye uygun düşmüyorsa ve bu üretim ilişkileri üretici güçleri rasyonel kullanmak, kontrol etmek olanağı yoksa kentlerdeki olumsuz gelişmeler önlenmez.

Kentsel -canlandırmanın kent plânlaması içinde yer aldığını belirtmiştik. Bu nedenle kentsel canlandırmanın olumlu olabilmesi için ilkin kent plânlaması mekanizmasının iyi işlemesi gerekir. Kent plânlaması metropoliten plânlamaya, o, bölge plânlamaya, bölge plânlama da ülke plânamaya (ülke çapında mekân organizasyonu) bağlı idi. Bunların her birinin iyi çalışabilmesi bir üsttekinin iyi işlemesine bağlıdır. Ve giderek, tümü de ancak

toplumun alt yapısını oluşturan üretim faaliyetinin, tüm toplumsal üretimin planlaması uygun bir şekilde gerçekleştikçe olanaklıdır. Artık günümüzde toplumsal üretimin plânlanması olmaksızın ve ona bağlı olmaksızın hiçbir konuda plânlamaların -bu arada mekan organizasyonunun- hayata geçirilmesi olanaklı değildir, çünkü başta sözünü ettiğimiz gibi tüm diğer faaliyetleri belirleyen üretimdir.

Ütopik sosyalist Saint Simon daha 1800 lerde şöyle bir kehanette bulunuyordu:

«İktisadi ilişkilerin tek bir düzene uymasızın geliştiği gerçeğine dayanan bu günkü üretim anarşisi, yerini, bir üretim örgütlenmesine bırakmak zorundadır. Üretimin evrimi artık birbirinden bağımsız ve insanın iktisadi gereksinimlerini bilmeyen girişimcilerin eseri olmaktan çıkacak, toplumsal bir kurum tarafından yönetilmeye başlanacaktır. Geniş toplumsal ekonomi alanını daha yüksek bir açıdan görmeye yetenekli olan merkezi idar yetkilileri onu, bütün toplumun yararına olacak şekilde ayarlayacak, üretim araçlarını uzman ellere teslim edecek, özellikle üretim ile tüketim arasında olan uyum olmasını gözetecektir.»

O çağ içinde aslında dahice olan bu sözler, bilimsel öncüllerden kaçınmadığı için ve bilimsel olarak açıklanamadığı için, bir ütopya, bir kehanet olmaktan öteye gidemiyordu. Ancak bilim daha sonra bu kehaneti doğruladı. Bilim tarafından, böyle bir üretim örgütlenmesine geçişin, üretim ilişkilerinin toplumsallaşmasının kaçınılmazlığı ortaya kondu, bu geçişin nasıl olacağı açıklandı.

İşte her türlü «mekân organizasyonunun, buna bağlı olarak kent plânlamasının -buna bağlı olarak da «kentsel canlandırmanın»- işlerlik kazanabilmesi, böyle bir üretim örgütlenmesi ise, tüm toplumsal üretimin merkezi planlaması ile olanaklıdır.

Günümüzde üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiden söz etmiştik. Bu çelişkinin çözümü ancak üretim ilişkilerinin de üretici güçlerin bulunduğu düzeye uygun olarak toplumsallaşması ile olanaklıdır. Böylece tüm toplumsal sorunların -bu arada çevre ve kent sorunlarının- temelindeki çelişki ortadan kalkmış olacak; üretici güçlerin, tüm toplumsal üretimin bir merkezden, uzman kişilerce, bilimsel olarak- tek dürtü olarak toplumun, insanların gereksinimleri alınarak- plânlanması yoluyla rasyonel ve sağlıklı kullanılması sağlanacaktır.

Ancak bununladırki yetenekli, bilgili, iyi eğitilmiş, uzman kişilerin çabaları meyvalarını verebilecek, kent plânları uygulanabilecek, kentlerin gelişmeleri, büyümeleri, biçimlenmeleri kontrol edilebilecek, eşitsiz gelişmeler, aşırı büyümeler önlenecektir. Kentlerdeki her türlü mekânın insanın her türlü (moral ve fizik) gereksinimlerini sağlayabilecek, onun yapısına, işlevlerine uygun gelişmesi, düzenlenmesi gerçekleştirilecektir. Çünkü bu mekânların oluşmasında, düzenlenmesinde itici güç bireysel çıkar, kâr etme istemi değil, tümüyle insana, topluma uygun, onun gereksinimlerine cevap verebilecek mekânlar yaratma dürtüsü olacaktır.

SON SÖZ:

Çalışmalarımızı girişte belirttiğimiz ilkelere doğrultusunda ve hazırladığımız program çerçevesinde yürütmeye çalıştık. Ancak sonucun yeterli olmadığı kanısındayız. Böyle bir çalışma çok daha fazla döküman toplayıp, bu bir yığın dökümanı çok daha iyi inceleyip, değerlendirmesini ve sınıflandırmasını yapıp, bunlardan genel sonuçlara vararak gerçekleştirmeliydi. Böylece çalışma daha açık ve net, varılan sonuçlar daha sağlıklı olurdu. Oysa biz konuyla ilgili yeteri kadar döküman toplayamadık, topladıklarımızı da yeteri kadar inceleyemedik. Elimize geçtiği kadarıyla sonuca varmaya çalıştık. Ayrıca konunun genelle ilişkileri, genel içindeki yeri, özgül yönleri saptandıktan sonra ayrıntıları da incelemeliydi. Örneğin, kent öğelerinin daha ayrıntılı ve bilimsel bir sınıflandırması yapılmalı, bunlar arasındaki ilişkiler, bunların insanlar üzerindeki etkileri, bunların diğer ilkelere doğrultusunda düzenlenmesi, bu konuda yurttan ve dünyada yapılan uygulamalar araştırılmalıydı. Çalışmalarımızın en eksik kalan yönü bu oldu. Ancak, herşeye rağmen, bu çalışma sonucu kentsel canlandırmanın daha elle tutulur bir şekilde, genelle, kent sorunlarıyla ilişkileri içinde kavranabildiği kanısındayız.

Sözünü ettiğimiz eksikliklerin çeşitli nedenleri vardır. Birincisi zaman azlığıdır. Bir sümestre ilk zaman böyle bir çalışmanın dört dörtlük yürütülebilmesi için yeterli değildir. Bunun yanında derslerimizin sıklığı, proje çalışmalarımız vb. nedeniyle çalışma saatlerimizin çok kısıtlı olduğu da göz önünde bulundurulursa bu zaman daha da yetersiz olmaktadır. Böyle bir zaman içinde bir yığın döküman toplamak olanaksızlaşmaktadır.

İkinci bir neden de gurup çalışmasının iyi bir şekilde yürüyemevisidir. Yüksek öğrenim öncesi eğitimin dönemlerinde bu anlamda gurup halinde çalışma, araştırma yapma a-

lışkanlığı kazandırmadığı için, böyle çalışmaların en verimli, en sağlıklı eklede sürdürülmesi sağlanamıyor. Ayrıca okul dışında, mekân sorunu nedeniyle, bir araya gelememe çalışmayı iyice güçleştiriyor. Bu nedenlerden dolayı gurup üyeleri arasında yeterli ve sağlıklı bir diyalog ve çalışma birliği kurulamamıştır.

Çalışmamıza, kendi konumuzdan çok onun dışındaki şeylerden söz ettiğimiz eleştirisi getirilebilir. Girişte söz ettiğimiz gibi, konunun genellere ilişkileri içinde, elle tutulur, anlaşılır hale getirilebilmesi için, ilişkilerinin, ilişkili olduğu bütünün, çok iyi kavranması gerekmektedir. Bu nedenle ilk bakışta ilgisiz görünen konularda yaptığımız araştırmalar doğrudan konuyu bu ilişkiler içinde iyice ortaya çıkarabilmek amacıyla yapılmıştır. Öte yandan, konunun kendi iç sorunlarının incelenmesinin, diğer sorunlara öncelik verdiğimiz ve bu arada buna zaman bulamadığımız için, eksik kaldığını belirtmiştik.

Diğer bir eleştiri de çalışmanın taraflı olduğu, ideolojik olduğu şeklinde olabilir. Taraflı olduğumuz doğrudur, çünkü bilim taraflı olmak zorundadır. Bilim gerçeklerin taraftır. İdeolojiler ise, bilimler gibi, gerçeğin insan tarafından aranmasından başka bir şey değildir. Bir ideoloji bilimsel gerçekle çakışması halinde doğrulanabilir. Bu nedenle eğer bilim bir ideoloji ile çakışıyorsa, bu, o bilimin eksikliğini, yanlışlığını değil, yalnızca o ideolojinin doğrultusunu gösterir. Galile dünyanın yuvarlak olduğunu ve güneşin etrafında dödüğünü söylediğinde taraflıydı ve çağının ideolojisine ters düşüyordu. Yani bir anlamda ideolojiktir. Bilimsel objektifliğin gereği, eğer bilim bizi bir ideolojinin doğrulanmasına götürüyorsa yada toplumun egemen ideolojisine ters düşüyorsa bundan çekinmemek, sonuna kadar bilimin gösterdiği yolda gitmektir.

Ek Çalışma Kentleşmeye Tarihsel Bir Yaklaşım

Ve Çeşitli Toplum Biçimlerinde Kentleşme

Çağımızda kapitalist üretim biçiminin kentleşme üzerindeki belirleyici etkisi ve kentleri biçimleyişi o kadar bariz ve derin olmuştur ki hemen hemen hiç bir bilim adamı, planlaması hatta teknik elemanların büyük bir çoğunluğu kentlerin plansız gelişmesinde, canlılığını yitirmesinde ve insana yabancılaşmasında bu olguyu dikkate almadan, onu vurgulamadan edememektedir. Veya planlı kentleşmenin önündeki her olumsuzluk bizzat kapitalizmin yarattığı bir sorun olmakta ve onun yasaları kontrol altına alınmadan planlı ve canlı bir kentleşmeden söz edilememektedir. Temelde birbirleriyle üretim biçimlerinin farklı oluşu nedeni ile ayrılan her toplumsal sistem tarih içerisinde kendi özelliklerine uygun kentleşme örnekleri vermiştir. Her sosyal olayın bir kentleşmenin de tarihi gelişim süreci olarak değerlendirilmesi bugünün kentleşmesini kavramak açısından faydalı olacaktır. Her toplum biçiminin özellikleri, aynı zamanda biçimlendirdiği kentinde özellikleri olmuştur. Toplumun özellikleri ile kentin özellikleri arasındaki bu uyumun her çağın kentinde görmek mümkündür. O halde toplumların gelişme tarihi ile kentlerin oluşma ve gelişme tarihinin birbirine tam bir uyum içinde olduğunu belirttikten sonra ikisini beraberce ve karışık etkileşimleri ile birlikte ele alarak incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Aslında kentlerin şu veya bu biçimleri oluşmasında ve kentleşmenin nedenleri arasında ekonomik, ideolojik, psikolojik, politik, idari, askeri vb. faktörleri saymak mümkünse de ekonomik öge daha geniş anlamı ile üretim biçimi, yani insanların maddi gereksinimlerini şu veya bu şekilde karşılayış biçimi belirleyici bir rol oynamaktadır. Toplumsal alt yapıyı oluşturan üretim biçiminin tüm üst yapı kurumlarını kendisiyle uyumlu olmaya zorlama sive üst yapısında alt yapıyı etkileyişi temelinde gelişen toplumsal tarihin de çeşitli toplumsal sistemler doğmuş ve kentlerde de her yarı toplumsal sistemde de-

ğişik fonksiyon ve işlevlere sahip olmuştur. Bu toplumsal sistemleri tarih öncesi ilkel komünal, antik çağda köleci, ortaçağda feodal ve çağımızda kapitalist ve sosyalist olmak üzere belli başlı beş sisteme ayırmak mümkündür.

İLKEK KOMÜNAL TOPLUM VE KENTLEŞME

İlkel komün topluluğunda insanlar doğadaki yabancı meyvaları, bitki köklerini toplayarak veya basit aletlerle hayvanları avlayarak, doğadaki basit kaya ve ağaç kovuklarında barınarak yaşamışlardır. Doğaya karşı güçsüz olduklarından gruplar halinde, komünler halinde yaşamak zorunda kalmışlardır. İlkel toplumda emeğin üretkenliği az olduğundan insanlar yaşamak için gerekli olandan fazla birşey yaratamamışlardır. İş düzeni basit bir işbirliği üzerine kurulmuştur. Pek bol olmayan besin maddeleri komün üyeleri arasında eşit olarak paylaştırılmıştır. Üretim araçları üzerinde kişisel bazı savunma araçları dışında ortaklaşa bir mülkiyet vardır.

Tarih öncesi beşeri yerleşmelerini ilk olarak mağaralar ve ağaç kovukları olarak tanıyıyoruz. İnsanlar zamanla, gereksinimleri artınca kendi yaptıkları ilkel kulübelerde (Çamur sıvalı ağaç kulübe, çadır), yapay mağaralara ve yeraltı hondeklerine yerleşmişlerdir. Bunlar beşeri yerleşme açısından önemsiz değerdedir. Bu çağdaki beşeri yerleşmeleri su üstü ve kara yerleşme grupları olarak iki grupta toplamak mümkündür. Su üstü yerleşmeleri (Terramare) gölün içinde kazıklar çakılarak bunun üzerine konan döşeme tabanını üzerine kulübeler oturtularak yapılan sistemlerdir. Ve karaya bir köprücükle bağlanmışlardır. Hayvanlardan korunma amacına yöneliktir. Alplerde, Almanya'da, Polonya ve İskandinavya'da bu tip yerleşmeler görülmüştür. Kara yerleşmelerinde ise ilkel konut gruplaşmalarını görüyoruz. Bunlarında etrafı hayvanlardan korunmak için yuvarlak veya dik-

dörtgen şeklinde surlarla çevrilmiştir. İlk konut gruplaşmalarına cilalı taş devrinde rastlanmıştır. Bu beşeri yerleşmelerdeki konutlar basit, ilkel ve tekdüzedir. İnsanlar arasında eşitsizlik ve belli başlı sosyal örgütlemeler ve kurumlaşmalar olmadığından konutların hepsi genellikle aynı karakterdedir. (Bazen bir şef kulübesi ayrılık gösterebilmektedir.)

KÖLECI TOPLUM VE KENTLEŞME

Doğadaki besinlerin ve barınakların sınırlı olması nedeniyle insanlar yaşamak için doğayı değiştirmek ve kendilerine daha iyi bir yaşama ortamı sağlamak zorunda kalmışlardır. İnsanların yaşamak için doğayla yaptıkları mücadele diğer canlıların tersine, onların beyinlerini geliştirmiş ve alet yapmayı öğrenmişlerdir. İnsanlar deney birikimleriyle toprağı ekip biçmeyi, hayvanları evcilleştirerek onlardan daha iyi faydalanma yoluna gitmişler ve ateşi bulmuşlardır. Artık uygarlık çağı başlamış, doğa güçsüz ama insanlar güçlü olmaya başlamıştır. İnsanların maddi gereksinimlerini karşılayış biçimi değişmiş, ilkel komünün tersine artık bilinçli bir faaliyet söz konusu olmuştur. Toplum altüst olmuş insanlar kentleri kurmuştur. Toprak işbölümü başlamış üretim araçları gelişmesine paralel olarak tarımcılık ve hayvancılık giderek zanaatçılık ve ticaret başlıca toplumsal işbölümü olmuşlardır. Artık ilkel komündeki basit işbirliği ve besinler üzerindeki eşit paylaşım ortadan kalkmıştır. İnsan emeğinin üretkenliği artmış, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet zorunlu olmuştur. İnsanlar kendi ihtiyaçlarından fazlasını üretebilir hale gelmiş, bu ek ürünler meta olarak pazarlanmaya başlamış ve ticaret doğmuştur. Demirden yapılan araçların gelmesiyle birlikte bir grup insan artık kendi yerine ek bir ürün fazlası yaratabilen, bu gelişmiş insan emeğini, daha doğrusu, insanı kullanmaya başlamıştır. Köle sahipliği ve kölelik bu şekilde doğmuş ve toplum bu şekilde sınıflara bölünmüştür. Bu acık ve zorla yapılan bir sömürü şekli olmuştur. Köle sahiplerinin köleler üzerindeki egemenliklerinin kurumsal bir ifadesi olan devlet doğmuş ve toplum örgütlenişinde yerini almıştır.

Antik çağdaki bu toplumsal gelişmelere kısaca değinmemiz gerek kentin ortaya çıkışını ve o çağdaki kentlerin şu veya bu şekilde biçimlenmesinin hangi zorunluluklardan doğ-

duğunu bilebilmemiz, gerekse toplum örgütlenişinin organizasyonunda yerini alan herhangi bir toplumsal kurumun nasıl bir mekân boyutu içinde yer aldığını bilebilmemiz açısından—dan önem arz etmektedir. Şimdi bu fizik mekâna yansıyan nasıl olduğunu kısaca görelim.

«Teorik çerçeve» kısmında bahsedildiği gibi kentleşme hareketi köleci üretim biçiminde yoğun ifadesini bulan ekonomik ticari ve siyasi yaşamla birlikte zorunlu olarak doğmuştur. Antik çağ kentleşmeleri genellikle akarsu ve göl kenarında oluşmuştur. Bunun biricik sebebi bu bölgelerin tarıma elverişli sahalara olması ve akarsu vasıtasıyla ulaşım imkânlarının sağlanmasındandır. Bu çağdaki beşeri yerleşmeleri eski Mısır, Mezopotamya, Hititler, Etrüskler, Roma, Yunanistan beşeri yerleşmeleri olarak gruplayabiliriz. Ve bütün bu beşeri yerleşmelerde köleci toplum karakterinden gelen ortak özellikler bulup çıkarmak mümkündür. Genellikle bu şehirlerin etrafı yüksek surlarla çevrilmiştir. (adalar hariç örneğin Girit) Bunun sebebidir bu şehir devletleri arasında savaşların olmasıdır. Çünkü her sitenin çalıştırmak için köleye ve yağma edilmiş mala ihtiyacı vardır. Bu ise ancak savaşarak elde edilmektedir.

Kuruluştaki dini esaslar hâkimdir. Dini yapılar mimâri yönden çok gösterişli ve çok emek harcanmış eserlerdir. Hatta hükümdar saraylarıyla başabaş gider, ve çoğu yerde onu gerilerde bırakır. Örneğin, Mısır'da dini mimâri çok gelişmiş olduğu halde sivil mimâri Mısır'daki kadar önemli olmamıştır. Bunun sebebi din kurumunun toplumun üzerinde yer alması ve egemen sınıfın egemenliğini sürdürmesinde bir paravana olarak onu kullanmasındadır. Hatta Mısır'da hükümdar mezarlarıyla halk mezarları kıyaslanamayacak ölçülerdedir.

Bu çağda köle emeğinin bol ve pervasızca kullanılabilmesi şehirsiz dokuda önemli muhteşem eserlerin doğmasına sebep olmuştur. Sanat değeri bugün bile tartışılmayacak ölçülerdedir. Bu uygarlığın temelinde köle emeğinin yattığını unutmamak doğru bir değerlendirme yapabilmemizi sağlayacaktır.

Şehirsiz doku egemen sınıfın yaşadığı (Saraylar ve konaklar) ve halkın, kölelerin

yaşadığı kısımlar olarak bariz bir farklılık arz eder. Çoğu kişinin siyasal ev diye adlandırıldığı bu çağdaki kentleşmelerde gerçekten de hükümdarların yüceliğinin gösterisi söz konusudur. Böyle bir kentin konluğu için hükümdar sarayının zerâfeti ve görkemi kadar bu kentin yoksulluğunda dikkat çekici olması lazımdır.

Bu kentler ilk önemli kentleşme örnekleri olmasına rağmen çağında belli bir planlamaya gidilmiştir. Yaşantıda bazı hizmetler muntazaman yapılmıştır. (Kanalların bakımı, kanalizasyonların bakımı gibi) «Millet, Efes, Heraklia, Priene, Bergama Bu planlı kentlerin bazılarıdır. Daha çok savunma nitelikleri ve askeri kişiliği ağır basan Roma uygârlığı kentleri de düzensiz ve plansız kentler değildir.» (R. Keleş, Kent Bilim İlkeleri syf. 7)

«Bu çağda kentler büyük bir nüfus barındırmaktadır. Örneğin Babil 350 bin, Syracusa 400 bin, Roma 1.5 milyon nüfus barındırmaktadır. (ae. syf. 3)

FEODAL TOPLUM VE KENTLEŞME

Köleciler toplum köleliği ve köle sahiplerinin bu isyânı bastırması hareketleriyle sürekli bir kaos yapmıştır. Hatta kölelerin köle sahiplerini devirdikleri bile olmuştur. (Roma'da Spartaküs hareketi) Artık çok pahalıya elde edilen kölenin yerini, üretim araçlarındaki gelişmeye uygun düşen ve bu araçları daha özgürce kullanabilen; bu yüzden köledendaha verimli, toprağa bağlı serflik almıştır. Serfin köle gibi alınıp satılmayan ve istenildiği zaman öldürülemeyen; fakat toprakla alınıp satılabilen, köleden daha özgür bir niteliği vardır. Toprak beyine veya feodale angarya ve rant (artı ürün) karşılığı çalışarak toprağı kullanırlar. Derebeyinin toprak üzerindeki mülkiyet hakkı ile serf üzerindeki sınırlı mülkiyet hakkı feodal üretim ilişkilerinin temelini teşkil eder. Feodal toplum yerini kapitalist topluma terkedene kadar bütün bir ortaçağ boyunca yaşamıştır. Çoğu ülke halâ feodal üretim biçiminden tamamen kurtulmuş değildir.

Ortaçağ kentleri en önemli geçim kaynağının tarım, toprağın paradan önce gelen bir değer birimi olması ve bugünkü kentlerindeki sanayi, teknoloji ulaşım olanaklarının olması gibi sebeplerden dolayı nüfus yoğunlu-

ğu fazla kentler olmasına rağmen az nüfuslu ve sakin kentler olmuşlardır.

«Ortaçağ beşeri yerleşmesi feodal bir özellik gösterir, ayrıca ayrık bir şahsiyetçilik yansıtır» (M.Çubuk, S. Notları syf. 14)

«Ortaçağların surlarla çevrili kentleri, bir yandan savunma gereksinimlerinin, öte yandan güzel görünme kaygusunun etkisiyle içlerine kapanık kentler olmuşlardır. Onikinci yüzyılda nüfusu yüzünü aşan kentler parmakla sayılacak kadar azdır. Lewis Mumford'un yazdığına göre, sadece Paris, Venedik, Milano ve Floransa bu rakamı aşan kentlerdir. Londra ve Brüksel'in 15. yüzyıldaki nüfusları 40 bin kadardır. Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler ya da tamamen ekonomik işlevler egemendir. Çağdaş sakinleşme, teknoloji, ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kent olgusu ortaçağ kentlerine yabancı bir olgudur.

(R.Keleş, Kent Bilim İlkeleri syf. 32)

Ortaçağdaki saldırılar sonucu halk can güvenliğini şatolar etrafında oluşan sitelerde sağlamaya başlamıştır. «Örneğin, Gallo-Roman kentler sisteminde şatoların lehine olarak bölünmeler olmuştur. Şatolar büyük mülk sahiplerinin rizidansları olmaya başlamıştır. Kentlerin parçalanması, büyük şatolar etrafında yeni sitelerin kuvvetlenmesine zemin hazırlamıştır. Yeni siteler aynı zamanda manastırların etrafında da doğmuş ve bunlar dini ve ticari merkezler olmuşlardır.» (M. Çubuk, S. Notları, syf. 1)4

Ortaçağda kendiliğinden kurulmuş kentler yanında yeniden kurulmuş kentler de bulunmaktadır. Bunlar Montauban, Gordes, Carcasson, Aigues-Monte (fransa) Sarum. Winchelsea (İngiltere), Piemont (İtalya), Fribourg (Almanya, İsviçre), Crakovie (Polonya) gibi örneklerdir.

«Savunma kaygıları yanında, ticaret yollarının kesişme noktaları olan ortaçağ kentlerinde işinsal (radial) uzunlamasına, ağ biçiminde, üçgen ve dikdörtgen biçiminde geometrik biçimlerin egemen olduğu görülür; Surlarla çevrili kaleler, pazar yerleri, yönetim yapıları ve meslek localarının adı ile anılan sokaklar ortaçağ kentlerini simgeleyen başlıca öğelerdir.

Bakışımı (simetrik), düzgün ve görkemli meydanların, bir meydandan dışa doğru açıl-

lan düz ışınların belirlediği yolların nitelediği rönesans kentleri bugün bile bu varlıklarını yer yer korumaktadırlar. Her çağ ve ülke için gerekli ideal kent plânları hazırlamak kent planlamasına rönesansın bir katkısı sayılır.

Onyedinci yüzyılın ikinci yarısını izleyen döneme damgasını vuran Barok şehirciliği, rönesans döneminin, merkezden dışa doğru uzayan geniş caddeleri yerine bu ışınların, siyasal rejimin mutlakiyetçi niteliğine uygun olarak, sarayı merkez alan bir biçimde gelişmesine yol açmıştır. Koruların ve parkların kenti süsleyici öğeler olarak kullanılması barok şehirciliğinin ürünüdür» (R.Keleş, Kent Bilim İlkeleri, syf. 7)

Toplumda dinin ve din adamları sınıfının önem kazanması zenginleşmesi sonucu dini yapılar ön plana çıkmış ve dini merkezler meydana gelmiştir.

«Örneğin, din en belirgin toplumsal kurum niteliğindedir. Ve dinsel önderler aynı zamanda toplum yöneticileri durumundadırlar. Gerçi feodal beyler, asilzâdeler ortaya çıkmıştır. Ama tüm güç ve erk dinsel kişilerin elindedir. Toplumlardaki ilişkiler artmış, ve biri diğerine, gerçekte ekonomik ilişkilerde, görünüşte din yönünden egeyen bir hevesine kapılınca ortaçağın ünlü savaşları başlamıştır. İşte bütün bu toplumsal ve ekonomik çatımlar fiziksel mekânda, kent çevre duvarları-surlar, asilzâdelerin şato ve kaleleri, dinsel kişilerin kilise ve anıtları biçiminde yansımıştır. Bir başka deyim ile bu aşamada din, yaşantının sürdürülmesi etmenini geriye itmiş, toplum sofuluk daha doğrusu yobazlık düzeyinde bir din kavramına ulaştırılmıştır. Bu duyguların dinsel önderler tarafından ne biçimde kötüye kullanıldığını açıklayan çeşitli hikayeleri hepimiz okumuşuzdur. Kısaca bu aşamanın belirgin özelliklerini din, yaşantı ve savunma diye özetleyebiliriz.» (Doç. Dr. Sümer Gürel, Şehirciliğe giriş ve çevre düzenlemesi syf. 32)

Bu çağda anlayış ve biçim birliği gösteren ve bunu o kentte yaşayan insanların ortak beğenisine borçlu olan ticari kentler de oluşmuştur. «Tacir modaya karşı duyarlıdır ve zaten her dönemde giyimde ya da süta olduğu gibi mimaride de egemen bir biçim vardır. Tüccar toplulukları güçlü merkântilizm döneminde, ortak çıkarları konusunda olduk-

ça bilinçliydi. Bu nedenle ticaret ve ilkel manifaktür gâyet sıkı kurallara bağlı olarak yürütülmüştür. Düzen anlayışı doğallıkla kent planlarını ev ve biçimlerini de etkilemiştir. Dolayısıyla bugüne kadar yaşayabilmiş olan tüccar kentlerinden Venedik ve Cenova gibileri siyasal evlerin düzenli zerâfetine râkip olmuşlardır. (Mimarlık Dergisi 71-1 syf.12. Prof. Galbraith)

KAPITALİST TOPLUM VE KENTLEŞME

Feodal üretim tarzı üretici güçleri büyük bir ölçüde geliştirdi. Bu dönemde tarım tekniği ilerlemiş, tarımda yeni dallar ortaya çıkmıştır. Çayır ve otlaklar genişlemiş, toprağın islâhında yeni usuller kullanılmaya başlanmıştır. Şehirlerde aletler ve hammaddelerin işlenme usullerinde mükemmelleşme, zânaat kollarında uzmanlaşma başlamış ve yeni üretim dalları ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak, doğal ekonomi gittikçe parçalanmış ve pazar için meta üretimi daha yaygın bir hal almıştır. Sonunda meta üreticileri köyde olduğu gibi şehirde de zengin ve yoksul olarak farklılaşmalara varan azgın bir rekabete girişmişler, pazarın gelişmesiyle durumu az çok iyi olan üretici, gittikçe artan bir şekilde durumu bozulan zânaatçı ve köylüleri işçi olarak tutmaya başlamıştır. İlk önce meta değişiminde aracı rolü oynayan ticari sermaye giderek, lonca tüzüklerine uygun olarak, küçük üreticiler katında metalar birikmeye ve onlara hammaddeler sağlamaya başlamıştır. Böylece uygun bir şekilde borçlandırmak suretiyle küçük üreticileri ekonomik bağımlılığı altına almıştır. Birçok tüccar bu yolla sanayici kapitalist olmuştur. Feodal toprak sahipleri de para ekonomisinin yaygınlaşmasına uygun olarak köylüden aynı olarak aldığı rantı para-rant şeklinde istemeye başlamış ve para ile yapılan işlemlerin artması köylülüğü tarım burjuvazisi ve tarım işçisi olarak farklılaştırmıştır. Üretici güçleri bir ölçüde geliştiren feodalizm artık onun önünde engel olmaya başlamıştır. Şehirlerde zânaatçıların emek üretkenliğinin artması, lonca tüzükleriyle dizginlenmiştir. Bütün bunlar eski üretim ilişkilerinin tasfiyesini gerektirmiş burjuvazinin önderliğinde halklar feodalizmi yıkmıştır.

Feodalizmin tasfiyesi üretici güçleri dev ölçüde geliştirmiş ve büyük sanayi devrimini başlatmıştır.

«Sanayi devriminin başlangıcında kentlerin ekonomik yapısında başlıca rol oynayan ögeler kent soylular (burjuvalar), tüccar ve bankacıları. Gelişen bir ticaret yaşamı ile sanayi öncesi bir dönemin izlerini taşıyan zanaatlar bütünleşebilmişti. Bununla birlikte, sanayi devrimi, yani makineleşmenin ve us-sallaşmanın sistemli (düzenli) bir biçimde ve geniş ölçüde sanayide uygulanması ve zihniyet ve davranışların bu yeni kapitalist üretim biçiminin isterlerine uydurulmağa başlanması, geleneksel kent yapısını sarsmağa değiştirmeye önyak oldu. Tüm sanayi dalları eski dışında, enerji kaynakları, ulaşım araçları, ham madde kaynakları ve insan gücü arzının ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi yeğ tuttu. Fabrikalar yakınında sanayi kapitalizminin simgesi olan işçi kentleri doğdu. Şu halde, sanayi devrimi sonrasında, kentleşme sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görünür. Bu özel koşullarda, sanayileşme ve kentleşme, ayrı ayrı biçimde birbirine bağlı olaylardır. (R. B. Kent Bilim İlişkileri, syf. 33)

«19. yüzyıl, sanayi devriminin toplumların yaşamasına getirdiği ekonomik ve toplumsal değişikliklerle doludur. Sanayileşme, kırsal nüfusu hızla büyüyen kent merkezlerine çekmiş, kenter artan nüfusu barındırmaya yetmediğinden, bir yandan alanca büyürken, öte yandan da kent merkezleri daha fazla insanı barındıracak biçimde değişikliğe uğramıştır. Yeni teknolojinin olanaklı kıldığı ulaşım biçimi, kenu biçimini etkilemiş, geçmiş yüzyılların artık eskyen biçim ögeleri, yerlerini, yeni ögelere terketmeye başlamıştır. Kentlerde çalışmakta olan işçilerin barınma ve sağlık sorunları, çocuk ve kadın işçilerin beden ve ruh sağlığı ve sosyal güvenliği, kent yaşamına yeni bir düzen getirmeyi gerekli kılmıştır.» (a.e. syf. 8)

«İnsanlık tarihinde üçüncü ve en önemli aşama Endüstri Devrimi aşamasıdır. Kuşkusuz bu devrime gelinceye dek, özellikle Avrupada çok önemli toplumsal ve siyasal olaylar, hatta devrimler (1989 Fransız Devrimi) olmuştur. Önemleri çok büyük olan bu devrimlerin fizik mekadaki yansımaları, bir

diğeri deyimle kent görünümüne soğrudan etkileri olmamıştır. Oysaki endüstri devrimi, örneğin buharın ortaya çıkması ile treni, tren yolunu, fabrikaların kurulması ile işçi sınıfını, dolayısı ile işçi meskeni sorununu vb. türlü sorununu vb. türlü olguları etkilemiş ve bunların fiziksel çevreyi değiştirmelerini sonuçlamıştır.

Ortaçağ Şehrinin surları dışına taşan kent işçi mahalleleri ve fabrikalarla genişleyip büyümeğe başlamıştır ki bu toplumsal gelişimin fizik mekana yansıyan ilginç yönüdür. (Doç. Dr. S. Gürel. Şehirciliğe Giriş ve Çevre Düz. Syf. 32)

«19. asıra kadar motris kuvvet olarak insan, hayvan bazen su ve rüzgârdan faydalananırken artık herşey 19. asırda makinanın ve elektriğin, buhar makinelerinin buluşu ile kökünden değişmiş ve beraberinde birçok sosyal sorun getirmiş üstelik bir sosyal sınıf farkı doğurmuştur. Ayrıca makina etrafında gruplaşma, yığılma evlerde bulunan küçük sanayiye bir darbe indirmiştir. Bu olay nüfus hareketlerini etkilemiş ulaşım olanaklarını arttırmıştır. Makinalaşma kentlerde çok kötü hayat şartları ve koşulları yaratmış, konut yığılmalarına, gayri sıhhi konutların doğmasına yol açmıştır.

Alt yapı yetersizliğini ortaya koymuş, kotnutlarda yaşamayı bir ızdırap haline sokmuştur.» (M. Çubuk, Ş. notları syf. 18)

«Sanayi devrimiyle birlikte «sınai kent» kentle eşanlamli hale geldi ve dolayısıyla kent kavramının aklı getirdiği şeyler de değişti. 1776'lardan önce kent yüce bir anlam taşıyordu Dick Whittington, Londra'yı kutsal toprak ilan ederken Dr. Johnson Londra'dan bakan bir insanın hayattan bıkmış olacağını söylüyordu» (Mimarlık Dergisi, 75-1, syf. 12)

Bu dönemde toplumsal sorunlara eğilen sosyologlar ve politikacılar ilk modern şehirciler olmuşlardır. Sorunlara ütöpik bir tarzda yaklaşan bu kişiler çeşitli fikirler ortaya atmışlar ve çözüme ilişkin birçok öneri getirmişlerdir. Owen-Fourrier-St Simon-Cinsiderant bu öncüler arasındadır.

Ortaçağın surlarından kurtulan kentler, bütünü içinde dekoratif olmayı bırakmış ve belirli bir konfor da işin içine girmiştir. Gezinti yerleri, parklar, halk bahçeleri ve toplu taşıt ulaşımı veren kent düzenleme lerine gi-

dilmiştir. Bu çağda birçok yeni kent kurulmuştur. Bunlar özellikle Avrupa'nın sömürgeci durumunda bulunan Amerika'da önemli sayıdadır.

Kapitalizm 20. yüzyıla doğru serbest rekabetçi dönemden tekeli (emperyalist) döneme girmiştir. Rekabetçi dönemde birçok kapitalist işletmeye aynı çeşitte meta üretiliyor, ve mümkün olan en fazla kâr sağlanacak şekilde pazarda rekabete sokuluyordu. Serbest rekabet zayıfları çöküntüye sürüklerken en güçlüleride daha çok zenginleştiriyor ve onların üretimini genişletiyordu. Bir taraftan üretici güçlerin gelişmesi, bir taraftan azgınca bir rekabet üretiminin yoğunlaşması yani yüzlerce ve binlerce işçinin çok büyük işletmelerde bir araya gelmesi sonucunu doğurmuştur. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi ile tekeller doğmuş, küçük kapitalist işletmeler ya iflâs etmiş, yada birçoğu birleşmek zorunda kalmıştır. Burjuvazi giderek sınıf olma karakterini yitirerek zümrelemeye başlamış ve mali sermaye üzerindeki denetimi ile birlikte toplum üzerinde bir mali oligarşi (finans kapital) yaratmıştır. Emperyalizm kapitalizmin çelişkisi daha yoğun olduğu bir üst evre olmuştur. Emperyalist dönemde buhranlar daha da artmış, sermayenin yoğunlaşmasının mutlak bir sonucu olarak sermaye ihracı yoluyla sömürgeler fethedilmeye başlanmıştır. Küçük kapitalist işletmeler arasındaki rekabetin yerini alan tekeller arası rekabet giderek emperyalist devletler arasındaki rekabete dönüşmüş ve sömürge paylaşım savaşları olan dünya savaşları doğmuştur. Kapitalizmin bunalımlarını, geri kalmış sömürge yarı-sömürge ülkelere aktaran emperyalizm toplumda bir ölçüde sınıf mücadelesini durdurmaya başaramamıştır. Örneğin, işçi sınıfı üzerinde bir işçi sınıfı aristokrasisi yaratmıştır. Çağımızda bunu başaramadığı ölçüde de kent sorunlarına çözüm getirebilmektedir. Ne yazık ki birtaraftan refahını borçlu olduğu sömürge yarı-sömürge ülkelerin kurtuluş mücadeleleri, birtaraftan kendi ülkelerinin işçi sınıfı mücadelesi ve diğer taraftanda kapitalizmin hastalık nöbeti olan ekonomik krizler emperyalist ülkeleri bu konularda tehdit etmektedir.

Kapitalizmin yarattığı sanayi kent emperyalist dönemde yeni boyutlar ve biçimler ka-

zanmıştır. «20. yüzyıl başlarında «sanayi kent» en keskin çizgileri ile var olmuş o dönemden sonra ise sanayi kentin tohumlarından yeni tip bir yerleşme merkezi doğmuştur. Kamp adı verilebilecek olan bu tipin gelişmesi ve diğer değişikliklerin etkisiyle, 'sınai kent' giderek kozmopolit metropole dönüşmüştür. Değişikliklerin en önemlisi artan gelirlerdir. Bunun etkisi konutlarda fakat dha çok mağazalarda, alışveriş merkezlerinde, sinemalarda ve satatyonlarda, yani paraların harcandığı yerlerde görülmüştür. Firma artık bir patron, birkaç muhasebeci, birkaç ustabaşı ve geniş bir emekçi kitlesi değildir. Onun yerine, satış müdürleri, reklâm şefleri, denetçiler ve kompütercilerden oluşan karmaşık bir üst yapı almıştır. Bunlar bankerler, avukatlar, reklâm ve halkla ilişkiler uzmanlarıyla birlikte, işçilerle kapitalistler arasında yeni ve geniş bir tabaka oluşturmaktadırlar. Bu tabakaya gelişmiş ülkelerde kol işçilerini kat kat aşan sayıdaki büro işçileri de katılmaktadır.

Sanayi kentin ilk günlerinden beri kentin pislik, duman ve cirkın görüntüsünden kaçmak, buna bütçesi yeten bir azınlık için güçlü bir istek olmuştur. Dolayısıyla 'sınai kentle' birlikte çevre kont de (sububia) doğmuştur. Tüccar sınıfının yeniden doğuşu ve yeni bir yönetici elitin ortaya çıkmasıyla çevre kentin gelişmesi hızlanmıştır. Zenginler ve belli bir refah düzeyinin üzerindkiler burarlarda, nispeten temiz havaları kendi ağaçları ve kendi çimenleri ile yaşayabilmişlerdir. Ayrıca yoksullarla paylaşılması söz konusu olmadığından, okul, kilise ve rekreasyon imkânları en üstün kâlide sunulabilmiştir. Zamanla bütün önemli kentler çevre kentlerle sarılmıştır. «siyasal ev»in, 'tüccar kent'inin ya da sınai kentin tam tersine, bu yerleşme merkezlerinin bir esas fonksiyonu yoktur. Ne birşeyi yönetmişler, ne bir şey satmışlar, ne de bir şey üretmişlerdir. Çağdaş insanın hareketliliği de hesaba katılınca çevre kentlerin içinde oturulma süresinin de az olduğu anlaşılır. Bir esas fonksiyonun yokluğu ve sâkinlerinin içinde sürekli oturmamaları dolayısıyla bu merkezler kamp görevini görmektedirler.

Sınai kentin artan refahı dolayısıyla yeni bir yutulur hale gelmesi, kampların ortaya çı-

kışı ve yeni göçmenlerin etkisiyle, kendisinden önceki her şeyi içinde taşıyan yeni bir tip kent doğdu buna belki sanayi sonrası kent denebilir, ama dana doğrusu bu tipi kozmopolit metropol olarak adlandırmaktır. Sanayi hala temel bir uğraştır. Ama sanayi kentin sınıf yapısı değişmiştir. Zenginlik tüccar kentinin mağaza ve alışveriş merkezlerini geri getirmiştir. Metropolün çevresinde, onun bir parçasını oluşturan 'kamp' bulunmaktadır. demekki kozmopolit metropol şu ana kadar geçmiş bütün tiplerin bir bileşimidir» (Prof. Galbraith, Mimarlık Dergisi, syf. 13)

Gerek rekabetçi gerekse emperyalist dönemiyle kapitalizm kentleri kendi yasalarına uygun olarak biçimlendirmiş ve kendi toplumsal sorunlarına tekabül eden birçok kent sorunları yaratmıştır.

Genel olarak, «Bu sistemlerde, kentlerin içyapısında, belirgin sınıfsal farklılaşmalar görülür; fakir, orta halli ve zengin sınıfların oluşturdukları mahalleler, birbirlerinden oldukça kesin çizgilerle ayırt edilebilirler. Gerçekte bu farklılaşmış yapı, kent ile bağlı olduğu toplum arasında bir ayrışma bir sonuçtur. Sınıflı bir toplumun özelliklerinin, kentlere yansımalarıdır.» (Chopin S.F 1965, 10-21)

Bugünün kapitalist kent, sanayisi, gökdenlenleri, gecekonduları, lüksü, sefaleti, kirliliği, çaresiz ulaşım, beslenme, barınma zorlukları ile kapitalizmin bütün çelişkilerini yansıtır.

Toprak mülkiyetinin kamunun değil, bireylerin elinde olması, kentlerin imarında ve planlamasında yüksek gelir gruplarının baş rolü oynamalarına olanak verir. Toprak ve konut geniş ölçüde, ticarete konu yapılır. O kadarki bu sistemde, arsa değerlerinin, spekülasyon sonucunda alabildiğine artmasına, olumlu gözle dahi bakılabilir.

Konut yapımını ve tüm sınıfların barınma gereksinimlerinin karşılanmasını, özel kesim üstlenmiştir. Gerçi ikinci dünya savaşı sonrası ve 1929 dünya ekonomik bunalımında olduğu gibi bunalım dönemlerinde bunalımlardan çıkış yolu olarak seçilen tekelci devlet kapitalizmi aracılığı ile arsa spekülasyonunun dar gelirli aileleri ezmesini önleyici, aşırı ölçülere varan enflasyonların kiracı kitleleri baskı altında tutmasını engelleyici ve

kamu kuruluşlarının konut yapımında etkin rol almasını sağlayıcı yasalar çıkarılmıştır. Fakat bütün bunlar kapitalizmin bunalımdan çıkışı için yapılan çözümler olmuş ve kapitalizmin, bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler kuralı her zaman geçerliliğini korumuştur.

«Kapitalist toplumların kentleşmesi genellikle düzensiz, plansız ve denetimsiz bir kentleşmedir. Denetim ve plan, daha çok kentleşme hareketinin sonuçlarına yöneliktir. Ekonomik ve toplumsal gelişimin bir plana bağlanmamış olması nedeniyle, köyden kente nüfus hareketini bir plan çerçevesinde ele almak olanaklı değildir. Bunun doğal bir sonucu olarak, ülkenin bir ya da birkaç kenti aşırı derecede büyür ve dev-kent niteliği kazanır. Bunun gibi, kentleşme hareketi büyük kentlerin bulunduğu ve genellikle gelişmiş olan bölgelere yönelir. Bir başka deyiş ile, düzensiz kentleşme, bölgeler arasındaki dengesizliklerin büyümesine yol açar. (R. Keleş K.B. ilkeleri syf. -r0) Bu dengesizlikler kentlerin içyapısında da büyük ve önemli bir yer tutar. Kapitalizm, işgücünün maliyetini minimum ölçülerde tutmak eğiliminde olduğundan işçilerin daha sağlıklı yaşama koşullarından biri olan konutlarını yapmakta ve işçi semtlerini düzenlemekte ciddi bir şekilde yetersiz kalır. Bu yüzden işçiler ve yoksul halk büyük şehirlerin varoluşlarına itilir. Alt yapı hizmetleri bakımından tamamen yetersiz olan ve bu yüzden de hastalıkların daima ilk çıkış yeri olan bu bakımsız, plansız bölgeler, kapitalizmin tedavisi mümkün olmayan ve her tedavisinde başka bir yerden patlak veren çözümsüzlüklerinin birer parçasını oluştururlar. (Devamı Gelecek Sayıda)

DAYANIŞMA DERGİSİNE ABONE OLMAK İSTİYORUM

6 aylık ☐ 120

1 yıllık ☐ 240

Ad, Soyad :

Adres :